

LIBRARY COPYRIGHT NOTICE

www.huc.edu/libraries

Regulated Warning

See Code of Federal Regulations, Title 37, Volume 1, Section 201.14:

The copyright law of the United States (title 17, United States Code) governs the making of photocopies or other reproductions of copyrighted material.

Under certain conditions specified in the law, libraries and archives are authorized to furnish a photocopy or other reproduction. One of these specific conditions is that the photocopy or reproduction is not to be “used for any purpose other than private study, scholarship, or research.” If a user makes a request for, or later uses, a photocopy or reproduction for purposes in excess of “fair use,” that user may be liable for copyright infringement.

This institution reserves the right to refuse to accept a copying order if, in its judgment, fulfillment of the order would involve violation of copyright law.

INSTRUCTIONS TO LIBRARY FOR THESES AND PRIZE ESSAYS

Statement by Referee

AUTHOR Michael Manson

TITLE "Compelling the Husband to Divorce His Wife (Because of His Conduct) According to Jewish Law"

(Not Necessary for Ph.D. Thesis)

TYPE OF THESIS: Ph.D. [ ] D.H.L. [ ] Rabbinic [x] Master's [ ] Prize Essay [ ]

1) May (with revisions) be considered for Publication

[x] [ ]

yes

RESTRICTION REMOVED

3/3/81

2) May circulate [ ]

Date

3) Is restricted [ ]

ES Initials

May 2, 1969 Date

Alexander Guberman Signature of Referee

3242

Statement by Author

(Please consult with Librarian if copyright protection is desired.)

I understand that the Library may make a photocopy of my thesis for security purposes.

The Library may sell photocopies of my thesis. [ ] [x] yes no

3.20.69 Date

Michael Manson Signature of Author

Library Record

Microfilmed 3/5/81 Date

Maira Steiner Signature of Library Staff Member

COMPELLING THE HUSBAND TO DIVORCE HIS WIFE
(Because of his Conduct)
According to Jewish Law.

Michael Manson

3-7
1-8
Thesis submitted in partial fulfillment of the requirements
for the degree of Master of Arts in Hebrew Letters and Ordination

2-13
Hebrew Union College - Jewish Institute of Religion 1969

Referee, Prof. A. Guttmann

3247 W

כפיית הבעל להוציא אשתו

תוכן הענינים

1. מ ב ו א

- פרק א' - מוסד הנישואין.
הנישואין בחיי החברה / מגמות הנישואין
ביהדות / מהותם ותקפם המשפטיים. 5-7
- פרק ב' - מוסד הגירושין.
גישה שלילית לגירושין / הגירושין כתרופה /
תוצאות הגירושין. 7-8
- פרק ג' - דיני נישואין וגירושין במדינת ישראל.
חוט השדרה של קיום האומה / בישראל על פי דין
חורה / החוק הלאומי של היהודי באשר הוא. 9-10

העבודה מורכבת מחמשה חלקים עיקריים:

- א. המבוא - דן במוסדות הנשואין והגרושין ובדיני הנשואין והגירושין במדינת ישראל בה חל המשפט העברי כשאחד מבני הזוג נמצא בישראל אפילו באורח ארעי וניתן שפוט בלעדי בלתי-דין רבניים בכל העניינים הנוגעים למעמד האישי של תושבי ישראל היהודיים (כאשר שני בני הזוג יהודים תושבי ישראל) וזאת לפי סעיף 1 ו-2 לחוק בתי-דין רבניים (נשואין וגרושין) 1953.
- ב. מוסד הגרושין במבחינה משפטית - הדן במקרי הפרדה מרצון הצדדים, והמדגיש כי רצון הבעל מהווה את היסוד לכשרות הגט. כמו כן דן חלק זה בגט המעושה שהינו פסול ותוצאותיו.
- ג. הכפיה להוציא - דן בכפיה על פי הדין, מהות הכפיה וכן סוקר את העילות לכפיה כדין, הן מחמת איסור והן מחמת תביעה.
- ד. התנהגות הבעל - דן בהתנהגות הבעל המהווה עילה לכפותו להוציא אשתו. חלק זה מפרט תחילה מה הן חובות ההתנהגות הכללית של הבעל; דן בעילות שנחעוררו לפני הנשואין ולאחריהם ובטענת "מאים עלי".
- ה. החלק החמישי והאחרון דן במצב המשפטי בישראל בו חל המשפט העברי לפי חוק בתי-דין רבניים (נשואין וגרושין) 1953 תשי"ג, על יהודים כשאחד מבני הזוג נמצא (אפילו ארעית) בישראל. וכן נדונה שאלת סמכות השפוט-הנהונה בלעדית לבית הדין הרבני כאשר שני בני הזוג הינם תושבי הארץ. מובאים בחלק זה המקרים בהם ניתן לכוף גט על הבעל והדרך בה מוצא פסק הדין לפועל.

ניתן לסכם את הסיבות המאפשרות לכפות על הבעל לגרש אשתו

כדלקמן:

א. אין אשה מחגרשת אלא ברצון הבעל. (1*)

(1*) רמב"ם פ"א מהל' גרושין הל' ב. יבמות קי"ב, ב, אה"ע סימן קלד.

- ב. גט בכפיה הנקרא "גט מעושה" - פסול, אלא אם כן לחצו עליו בי"ד עד שיאמר "רוצה אני!"*1)
- ג. יש סיבות אישיות הקבועות בדין המאפשרות כפיה:
1. מום או חולי באיש המקשים חיי אישות, אפילו נתרצתה האשה לכך (המקרה דן במצורע). *2)
  2. אם המום נעשה לאחר הנשואין (נקטעו אבריו או נסתמא).
  3. היו נגעים בפיו ומוציא ליחה סרוחה או שהבעל *3) חולה סיפיליס והרופאים אומרים שקיימת סכנה לאשה. *4)
- ד. נכפה (אפילפטיק). *5)
- ה. "בעל ריח הפה, או ריח החוסם או מתעסק באמנות מאוסה אשר יש בה ריח רע - בורסקאי, מנקה אשפתות, מקבץ צואת כלבים והאשה אינה רוצה לישוב עמו *6) אלא אם כן ידעה על עבודתו ועל מומיו לפני הנשואין "דסברה וקבלה" *7) ויש פוסקים האומרים שאפילו אם ידעה יכולה להגיד "סבורה הייתי שאוכל לקבל אך איני יכולה." *8)
- ו. אם חלה הבעל או חשש כחו ואינו מסוגל לחיי אישות, ממחינים ששה חדשים אולי יתרפא ואח"כ יש רשות לאשה לדרוש גט. *9)
- ז. לא קיים מצות פריה ורבייה ועברו עשר שנים ולא ילדה והיא טוענת שהיא רוצה בילד שיתמוך בה לעת זקנה וכי האשמה בבעל, כופין לתת לה גט וכתובה *10) כל זאת כשאינה תובעת כתובה וגם אין לתלות תביעת הגט בשום דבר אחר שאז אינה נאמנת. *11)

-
- *1) גטיין פח"ב, רמב"ם פ"ב מה"ג הל' כ, אה"ע ס' קל"ד סעיף ט'.
- *2) כתובות עז, א'. רמב"ם פכ"ה מהל' אישות הל' י"ב אה"ע סימן קנ"ד סעיף א'.
- *3) אה"ע סי' קנ"ד סעיף ד. ודוקא שתי רגליו או שתי ידיו.
- *4) באר היטב שם בשם כנה"ג.
- *5) אה"ע שם באר היטב שם. באר היטב שם סק"ד.
- *6) אה"ע שם סעיף א.
- *7) כתובות שם. אה"ע שם בהגה. ועיין במגיד משנה פרק כה' מהלכות אישות הל' י"א שזוהי דעת הרמב"ם.
- *8) מגיד משנה שם, בשם הרשב"א; באר היטב שם ס"ק ב'. ואפילו אלה מהפוסקים שאינם כופים אותו להוציא, קובעים זאין דינה כמורדת אם אינה רוצה לדור עמו.

ה. אם האשה טוענת שהבעל חסר כח-גברא והבעל מכחיש - יש אומרים שהיא נאמנת אם היא טוענת זאת בנוכחות בעלה מאחר וההנחה המשפטית היא שלא תעז לשקר בעובדה בנוכחות בעלה היודע את המצב לאמתו*1) ונאמנת בטענתה ויכולה לדרוש הגט אפילו אם לא שהחה עמו עשר שנים וכופין הבעל ליתן לה גט מיד ולא יתן לה כתובה, כיון שהוא מכחישה אך אם מודה לדבריה, צריך לתת לה כתובה*2) ויש פוסקים, שיש לה כתובה אף כשהוא מכחישה אך זאת בתנאי שאין היא תובעת הכתובה*3) או אפילו מזכירה אותה ברמז או שנראה לבי"ד שמערמת היא להסתיר טענת הכתובה. *4) ויש אומרים שבזמן זה שיש נשים חצופות אינה נאמנת ועליה להביא אומדנות והוכחות שאומרת אמת. אותו דין יחול אם טוענת שבעלה אינו שוכב עמה מחמת שאינו יכול או שאינו בקיא בקרבת אישות. *5)

(המשך הערות מדף קודם)

- *9) - רמב"ם פי"ד מהל' אישות הל' ז; אה"ע ס' ע"ו סעיף יא'.
 *10) יבמות שם; רמב"ם פט"ו מהל' אישות הל' י; אה"ע ס"ו קנ"ד סעיף ו.
 *11) אה"ע שם.

- *1) אה"ע ס"ו יז' סעיף ב': "האשה שאמרה לבעלה בפניו: גרשתני - נאמנת. חזקה אין האשה מעיזה פניה בפני בעלה.
 *2) אה"ע ס"ו קנד סעיף ז; באר היטב שם ס"ק כ"א.
 *3) ביאור הגר"א שם ס"ק מא: שהמחבר שכתב שאין לה כתובה סובר כרא"ש, שהיא נאמנת דוקא לגביה נפשה, להפקיע איסור אשת איש; אבל לגבי כתובה, להפקיע ממון, אינה נאמנת. וכנזכר בסי' יז סעיף ב', אבל כל הפוסקים חולקים בזה וכן פוסקים הרשב"א והריב"ש ס"ו קכז' ועיין בפתחי תשובה שם ס"ק טז' בשם גבורת אנשים שמסיק שם לדינא שהיא נאמנת אף לענין כתובה, רק אם היא תובעת הכתובה אינה נאמנת.
 *4) אה"ע שם ובאר היטב שם ס"ק כג'.
 *5) אה"ע שם בהגה. ופתחי תשובה שם ס"ק יט' וכג' בשם גבורת אנשים ס"ו טז'.

- ט. נשא אשה בחו"ל והיא רוצה לעלות לארץ ישראל או כשהם בארץ ישראל והיא רוצה לעלות לירושלים והבעל מסרב, כופין אותו לגרש ולשלם כתובתה "שהכל מעלין לארץ ישראל ואין הכל מוציאין מסם *1) (אותו דין יחול כשהבעל הוא הרוצה לעלות והאשה מסרבת בלי טענה צודקת יש לה דין מורדת והיא מאבדת את כתובתה ומפסידה מזונותיה. *2)
- י. מי שגרש אשתו בגט כשר ויצא קצת לעז על הגט, מותר לכפותו לתת לה גט אחר. *3)
- יא. נשא אשה בעבירה, כגון כהן שנשא גרושה, כופין אותו לגרשה. *4)
- יב. כל מקום שיש מחלוקת הפוסקים אם כופין אם לאו, אף על פי שאין כופין אותו לגרש, מחייבים אותו ליתן לה כתובתה מיד וכן הנהגוניה שהכניסה לו. *5)
- יג. כל שאר מומים או חסרונות שאפילו לפי הדין אין כופין את הבעל לתת גט, אין כופין את האשה לחיות עמו ומצבה אינו גרוע מזה של האומר: "מאיים עלי" שאין כופין אותה. *6)

-
- *1) כתובות קי' ב', רמב"ם פי"ג מהלכות אישות הל' כ. אה"ע סי' ע"ה סעיף ד.
- *2) רמב"ם. פי"א והלכ' טומאת מת. ואנציקלופדיה תלמודית ב' קצ"ז.
- *3) אה"ע סי' קנ"ד סעיף כא.
- *4) אה"ע שם.
- *5) אה"ע שם.
- *6) כתובות סג' ב' וערוך השולחן סי' קנ"ד ס"ק ח.

כ פ י ת ה ב ע ל ל ה ו צ י א א ש ת ו
(ע ק ב ה ת נ ה ג ו ת ו)

תוכן הענינים.

1. מ ב ו א

פרק א' - מוסד הנישואין.

5-7 הנישואין בחיי החברה / מגמות הנישואין
ביהדות / מהותם ותקפם המשפטיים.

פרק ב' - מוסד הגירושין.

7-8 גישה שללית לגירושין / הגירושין כתרופה /
תוצאות הגירושין.

פרק ג' - דיני נישואין וגירושין במדינת ישראל.

9-10 חוט השדרה של קיום האומה / בישראל על פי דין תורה /
החוק הלאומי של היהודי באשר הוא.

2. הגירושין מבחינה משפטית.

פרק א' - הפרדה מרצון הצדדים.

המקור לגירושין מן התורה / מחלוקת התנאים
בפרוש הכתוב / האיש הוא המגרש - חרם דרבינו
גרשם - הסכמת האשה / גירושין בהסכמת שני
בני הזוג.

11-13

פרק ב' - רצון הבעל - יסוד לכשרות הגט.

רצון הבעל והסכמת האשה / חקפו של גט שניתן
ללא הסכמת האשה / מקרים בהם כופין האשה
לקבל גט / מקרים שבהם כופין הבעל להוציא.

13-15

פרק ג' - גט מעושה - פסול.

מקור הדין / העשוי / עשוי כדין - כשר /
שלא כדין - פסול / תוצאותיו של גט מעושה
שלא כדין.

15-19

3. הכפיה להוציא.

פרק א' - כפיה על פי הדין.

הלשונות "יוציא" ו"כופין" / מחלוקת בעלי
התוספות / משנה ד"המדיר" / מקרים נוספים
למשנת ד"המדיר" / ב"קל וחומר" / גדרים
נוספים / "יוציא" ו"כופין" בלשון הפוסקים /
אם לכפות כשיש מחלוקת הפוסקים.

19-24

פרק ב' - מהות הכפיה

כפיה פוסלת / כפיה בשוטים / כפיה ב"מילי" /
כפיה בנדוי / הרחקה - דרבינו תם / כפיה ישירה
וכפיה בעקיפין / כפיה ע"י ממון / הפקעת כספים
שהשליש מרצון / נשבע לקיים פסק בורר / כפיה
לתת כתובה / מזונות הפחדה / כפה קנס על עצמו /
מפסיד ממון הרבה / הפרישוהו מקהל ישראל /
כפיית האשה / זריקת הגט לחיקה / מניעת שאר
כספות ועונה / יש להזהר בכפיה.

24-30

פרק ג' - סקירת העילות לכפיה כדין.

סעיף 1. - כפיית גירושין מחמת איסור.

מעשין לפסולים / גט מדברי סופרים / מחזיר גרושתו לאחר שבינתיים נשאה לאחר / סריס, עקרה / הנושא גרושה או מעוברת / מזנה תחת בעלה / סוטה / עושה מעשים מכוערים / כופין גם לבועל / מעשי כיעור / מחלוקת הפוסקים במעשי כיעור / צורך בנסיבות מיוחדות / עוברת על דת משה ויהודית / קטלנית - סכנת נפשות / מוכה שחין - צרעת / שחפן - מחלות מסוכנות ומדבקות / נכפה - מחלת הנפילה / שויא אנמשיה חתיכא דאיסורא / צריך סיע / לבועל בודאי כופין / נשבע לגרש אשתו / איסורים מחמת ספק / איסור בטול פריה ורביה / שהיית עשר שנים ללא ילדים / רק בארץ ישראל / עקר או עקרה - סריס / פסק דין וביצועו.

30-41

סעיף 2. - כפיית גירושין מחמת חביעה.

טענת מומים / "בעל פוליפוס" / מתי נולד המום, ידעה עליו, ההנו עליו / אמנות מסרחת, מקבץ, מצרף, בורסקי / מלאכה בזויה מסיבות מקלות / מומים נוספים / מומים גדולים / סיכום הכלל לגבי מומים / משום מקה-טעות / מעלים מומים בזדון / מומים הפוגעים בחיי אישות / אין לו גבורה אנשים / סיכויים לרפואה / אינו יורה כחץ / "אינו יכול".

42-51

פרק ד' - רצון הבעל ויישובו עם עובדת הכפייה.

עד שיאמר "רוצה אני" / מצוה לשמוע דברי חכמים / גמר ומגרש / שני הטעמים כאחד / כשיש מחלוקת בין הראשונים.

52-55

4. התנהגות הבעל כעילה לכפותו להוציא אשתו.

פרק א' - חובות ההתנהגות הכללית של הבעל.

מזונות / עונה / ומכבדה יותר מגופו / "שלום בית" / התנהגות כללית הולמת.

56-60

פרק ב' - התנהגות כלפי אשתו.

סעיף 1. - עילות שמלפני הנישואין.

61-63

לא תפסו הקידושיך או הפקעו למפרע / המעלים
מומיו / אינו ראוי להדבק בבת טובים, המקדש
בתחבולות / בנבל ובתרמית פיתה, רצה לצחק בה,
עשה שלא כהוגן / מאוס עלי עוד מלפני הנישואין.

סעיף 2. - עילות שלאחר הנישואין.

מכה אשתו / הבעל חייב בנזקי אשתו / הרגיל
להכות אשתו תדיר / מחלוקת אם כופין / אין אדם
דר עס נחש בכפיפה / אשה וחמותה - כופין להוציא /
כפיה ישירה / כפיה בעקיפין / מבזה אשתו ברבים /
מצער אשתו תמיד, במריבה / מאיימת ברצח / "יראה
אני פן יהרגני בכעסו" / הפך חיה לגיהנום / שונאת
את החיים בגללו / רץ אחריה בסכין / מאוס עליה /
האומר איני זן ואיני מפרנס / כופין אותו לזון /
איני יכול לזון יכפוהו לגרש / אינו רוצה לעבוד
ולזון / אין ביד בי"ד לכופו, בעל תחבולות / מגרשה
מהבית / אינו רוצה לשמש, מורד מהשמיש / העומד לנטוש
אשתו / הלך לעיר אחרת / המפרש בים הגדול / המוכתב
למלכות / אינו רשאי לעמוד במקום שנשאת / לעלות
לארץ ישראל / נמלטה מבעלה לא"י / עובר על חרם כלפיה /
עובר על דת / מחטיא אשתו בדבר איסור / מכריחה לשמש
עמו בנדחה / נודרנא אינו מקיים / מומר / מומר להכעיס /
רועה זונות / אסר אשתו עליו בשבועה / באה מחמת טענה
"רצוני בבנים לסעדני" / טענה כנה / "אנן טענינן לה" /
המדיר אשתו / שלא תהנה ממנו / שלא הטעם פרי מסוים /
שלא תתקסט / שלא תלך למרחץ, שלא תלבש מנעלים / שלא
תשאל ולא תשאל מכלי הבית / שלא תלך לבית אביה /
שלא תלך לבית אבל או לבית משתה / שתאמר דברי קלון
לאחרים / שלא תעשה שום מלאכה / שתהא מערה לאשפה /
נדרה היא ולא תפר.

64-88

פרק ג' - טענת "מאיס עלי".

דינא דגמרא / תקנת גאוני בבל / נתקנה לשעחה או
לדורות? / הסכמת חכמי אשכנז וצרפת / מקרים חורגים
בהם כופין בטענת "מאיס עלי" / אמתלא טובה לטענת
"מאיס עלי" / אמתלא: הבעל נתן עינו באחרת / אמתלא:
גנב, עבריין, נע ונד, אינו מפרנס / רוע מעללים,
סכנה נפשות, חובת פריה ורביה / חידוש: גם לרמב"ם
אין כופין בטענת "מאיס עלי" / לסיכום פלוגתא דרבוותא
אם כופין בטענת "מאיס עלי".

89-97

5. כפיית הבעל לגרש אשתו לפי דיני מדינת ישראל.

המשפט העברי יחול כשבני הזוג יהודים / סמכות בלעדית לבית-
הדין הרבני כשבני הזוג הם תושבי ישראל / המקרים בהם ניתן
לכוף את הבעל להוציא / דרכי ההוצאה לפועל.

98-104

מוסד הנישואין.

א.

בבואנו לכתוב על נושא מתוך דיני הגירושין, חובה עלינו לתהות תחילה, ולו גם בקצרה, על קנקנו של המוסד הקרוי "גירושין". את זאת אין לעשות מבלי להזכיר תחילה את המוסד הקודם לו בתכן ובזמן, הוא המוסד "נישואין".

הנישואין בחיי החברה.

מקובל לראות במוסד הנישואין את המכשיר ההופך את התא האנושי הזעיר ביותר - האדם, לתא חברתי הזעיר ביותר - המשפחה. ע"י הנישואין נוטשים האיש והאשה את אינדיבידואליותם והופכים לתא חברתי. בעוד שעד הנישואין היה כל אחד מבני הזוג יחידה חברתית פוריה, העשויה להקים ולדות במסגרת המשפחה, להגדיל ולחסן את האומה, ולפתח את החברה האנושית בכללותה.

המשפחה היא היסוד לקיומם של חיי אנוש עלי אדמות. הרבוי הטבעי בקרב המשפחה הוא המספק לחברה את אנשיה ולאומה את בניה. מכאן שקיומה של האומה ובטחונה תלוי בקיומה ובשלמותה של המשפחה, על האומה, שומא איפוא, לטפח חיי משפחה תקינים ולשקוד על קיומה הנאות.

מגמות הנישואין ביהדות.

אפשר להבחין במספר מגמות יסוד במבנה המשפחה היהודית*1).

א. גידול האומה וביצורה. - עמנו בהיותו "המעט מכל העמים" שאף תמיד למלא את צו הבורא בעת בריאת העולם "פרו ורבו ומלאו את הארץ". צו זה חזר ונשנה בתקופות מאוחרות יותר אצל אבות האומה ונתקדש במגמת יסוד וכמטרה ראשונה בחיי המשפחה בישראל. הצורך ברבוי טבעי גדול כדי לשמור על עצמאותו של העם ובטחונו המשיכו מגמה זו בכל הדורות.

ב. קיום הגזע ושיצורו. - יחד עם השקידה להתרבותו שקד עמנו על שפור גזעו וזאת ע"י סיגול נימוסים ומנהגים המשפיעים לטובה על טיב הולד. זהו היסוד לאיסור התיתון בקרובות וכד'.

---

*1). ראה ספרו של פ. דייקן: "דיני נישואין וגירושין" ע. 31.

- ג. הגנה על האשה. - אשר מטבעה חלשה היא מבן זוגה מסעמים ביאולוגיים ופסיכולוגיים וכך מגורמים כלכלים, חברתיים והיסטוריים ודעת ורגשות המושרשים מדורות. הגנחה מתבטאת בזכויותיה לפרנסה מאת הבעל גם אם היא עשירה או מתפרנסת מעצמה וכמו כן ע"י הבטחת כתובתה למקרה של גירושין או אלמנות.
- ד. שמירת שלום בית. - מטרה עליונה בחיי הזוג שיעודה לשמור על ההרמוניה בחיי המשפחה והשלום והשלוה בקרבה.
- ה. פרישות וקדושה בחיי המין. - קדושת מטרות חיי המשפחה ושמירת רמתם ההגיינית והרזחנית הצריכה לנהוג לפי חוקי פרישות מסוימים, המתאימים גם להגיינה של חיי המין. כך שחיי הנישואין ביהדות מורכבים מתקופות של פרישה והתנזרות של אחריהן באים חיי-המין בהילה של צניעות וקדושה.
- ו. שמירת היוחסין. - כדי להשיג את המעמד של ה"עם הנבחר" יש לצרף את כל המגמות הקודמות ולשמור עליהם בקרב המשפחה. עם זאת יש לשמור על ודאות וטהרת היחס וזאת ע"י קדושת הזיווג ללא פגמים.

מהותם ותפקידם המשפטיים

"...סדר הנישואין היהודיים, כפי שהוא נהוג בימינו, כולל שורה ארוכה של מעשים ודברים, מהם בעלי תכן משפטי גלוי וברור ומהם סימליים אשר במשך הדורות נצטרפו ונתחברו עד שהיו למערכת שלמה אחת... יש בו מדברי תורה ויש בו מדברי סופרים; יש בו דברים שעושים "קניין" ויש בו דברים שהם מחקנות חכמים שתקנום משום מצוה, ולמען תקנת האשה והבטחת מעמדה בחיים... הקידושין הם הם הליקוּתים האמורים בתורה, ואשר במשנה ובתלמוד הם קרויים גם בשם "אירוסין". הקידושין הם העושים את קשר הברית בין האיש לאשה לייחד את האשה לבעלה ולעשותה אשת איש ולאסרה על כל העולם... קשר זה אינו ניתר אלא במיתת אחד הצדדים או בגט".

"הפעולה המשפטית של קידושין היא לעשות קשר של ברית בין איש לאשה שיש בו כל שלשת היסודות... אך קשר מרצון בין איש לאשה. ב. קשר המייחד אשה לאיש אחד להוציא כל אדם אחר. ג. קשר שאינו ניתר אלא במיתה או בגט". (*1).

(*1) מתוך מאמרו של אליעזר ל. גלובוס בהפרקליט תשי"ד ע. 62.

אך בזאת אין בני הזוג עדיין נשואין. חכמינו אסרו את הארוסה המקודשת על בעלה כל זמן שהיא בבית אביה עד שתכנס לבית בעלה לשם חופה, עם ברכת נישואין ומתן כתובה. בעוד שנעבר היו הקידושים והנישואין נפרדים זה מזה ויכלו להפריד שנה שלמה ביניהם, ברי היום מבוצעים שניהם במעמד אחד תחת החופה, שם מברכים ברכת נישואין מיד לאחר האירוסין ושם ניתנת הכתובה, לאחר מכן היחוד (בחדר סגור המוקנה לבעל) משלים את פעולת הנישואין.

מרגע זה מותר הבעל לחיות חיי אישות עם אשתו (ורק עמה) ואילו היא נאסרת בזה על כל העולם. מרגע זה תלוף על בני הזוג כל החובות והזכויות הקשורות במוסד ששמו "נישואין" ומרגע זה הם מתחילים לפתח חיי משפחה על כל מגמותיה.

ב. מוסד הגירושין

לאור כל האמור לעיל על חשיבות חיי הנישואין בישראל, על טהרת המשפחה ועל קדושת הָיִוּג אִפְשֵׁר לְהַבִּיחַ את הסיבות לגישת היהדות כלפי הגירושין. באשר הגירושין פרושם למעשה הרס חיי הנישואין שבעבר, שבירת הקן המשפחתי, הפסקת הרבוי הטבעי בקרב המשפחה ובטול המשכו של היחוס והיחוד המשפחתי.

גישה שלילית לגירושין

לכן רואים אנו את הגירושין כמוסד "נסבל" המשמש תרופה, למקרים שבהם חיי המשפחה אינם יכולים להמשך מסיבות שונות. גישה השלילית של היהדות לגירושין מוצאת את ביטויה בדברי התלמוד במסכת גיטין (דף צ"א): "כל המגרש אשתו ראשונה מזבח מוריד עליו דמעות, שנאמר: וזאת שנית תעשו כסות דמעה את המזבח ה' וגו' ואמרתם על מה? על כי ה' העיד בינך ובין אשת נעוריך אשר אתה בגדתה בה והיא חברתך ואשת בריתך *1) ושנ'1זי הוא המשלה לפני המקום שנאמר: כי שנא שלח *2) ואם כי אין כופין אותו שלא לגרש, וגירושיו גירושין, הריהו שנוי לפני המקום.

*1) מלאכי ב' י"ג-י"ד.

*2) שם ט"ס

גישה זו מוצאת ביטויה בהלכה בסעיף קצר: "לא יגרש אדם אשתו ראשונה אלא אם כן מצא בה ערות דבר... (א*1). לדעת התוספות (א*2) וקהרבה מהראשונים יש אפילו איסור מן התורה לגרש אשתו הראשונה (שלא מצא בה ערות דבר) - אלא אם כן לרצונה.

הגירושין כתרופה

אך אותה דאגה וחקדה לשלומה של המשפחה לאחדותה ולקדושתה היא היא שיצרה גם את המוסד "גירושין" לאותם מקרים בהם אין אפשרות לקיים את הנישואין כהלכתם. כאשר אין כל סיכויים לשלום בין בני הזוג, כאשר מכות ומריבות הם מנת חלקם והריהם מורדים זה על זה וכל הדרכים נסתמו הרי נפחת בפניהם דרך הגירושין. כאשר קדושת חיי המשפחה נפגעת ואין לה תקנה, כאשר בגד בן זוג ברעו ופגם ביחוד הזוג או כאשר הנישואין הנם אסורים מסיבות אחרות הרי הגירושין היא התרופה היחידה לכך. במקרים כאלה אף יכפו בי"ד של ישראל את הגירושין על בני הזוג למען יפסיקו מיי משפחה שאינם תקינים ויאפשר להם להתחיל בחיי משפחה תקינים, במדת האפשר, עם בני זוג אחרים.

תוצאות הגירושין

משקנים מוסד הגירושין. נתקנו לו דינים המקיפים, את כל השטחים הקשורים בו. החל מדיני הגט עצמו, כתיבתו ונתינתו ועד לעניני הממונות והכתובה הכרוכים בגירושין. מהגע שנתן הבעל את הגט, את ספר הכריתות, (שהוכן עבורו לפי כל דיניו, פרטיו ודקדוקיו) לידי אשתו, נכרת קשר הנישואין ביניהם. מרגע זה תופסים באשה נישואין ע"י כל אדם אחר והריהי מותרת להנשא לכל אדם (לאחר תקופת ההמתנה). עד שתנשא לאחר הריהי זכאית למזונות ולכתובה מבעלה לשעבר. מרגע שנישאה לאחר הריהי מנתקת גם את כל היחסים הממוניים שבין לה עם בעלה לשעבר והריהי אף אסורה להנשא לו שנית. מעתה יקום לו כל אחד מבני הזוג את קן משפחתו החדשה והפעם ביתר הצלחה.

(א*1) רמב"ם ה' גירושין פי' ה' כ"א.

(א*2) שם, בסוטה ג'.

ג. דיני נישואין וגירושין במדינת ישראל

בין שאר ענפי המשפט מתבלט ענף משפט המשפחה ביציבותו. בעוד שכל ענפי המשפט נתונים לשנויים ולתיקונים נלקיטת יסודות מתרביות זרות, הרי במשפט המשפחה רבה היציבות, חזקה השפעת המסורת והנוהגים הקבועים מדורי דורות.

חוס השדרה של קיום האומה

"גם ביהדות היווה משפט המשפחה חוס השדרה של קיום האומה. בחייו המופלאים... עשה עמנו מאמצים נואשים לשמור על אותם סימני-הייחוד וקניני התרבות והרוח, שנותרה, אפשרות כלשהי לשמרם. ביניהם שימש מבצר-עוז התא המשפחתי, שעל צורתו, צביונו וטהרתו שמרה האומה שמירה מעולה... המשפט המשפחתי נשמר בישראל בכל אלפי שנות גלותו ובכל ארצות פיזורו ברציפות מוחלטת, ללא הפסקות כלשהן וללא התרופפות כלשהי." (1*)

בישראל על פי דין-תורה

כהמשך טבעי והגיוני לעובדת יסוד זו יש להכיר את חוק המשפחה של המשפט העברי כחוק המשפחה החייב לשרור במדינת ישראל. מסיבה זו יש לקדם בברכה את החלטת הכנסת שדיני נישואין וגירושין יהיו אך ורק עפ"י דיני התורה (2*). חוק התורה כפי שנתפרש במסורת ע"י התלמוד, הגאונים והפוסקים שבכל הדורות הוא המחייב גם במדינת ישראל. זוהי העמדה השוררת כיום בהשפעת החוגים הדתיים למורת רוחם של רבים.

החוק הלאומי של היהודי באשר הוא

יתר על כן, חוקי המשפחה המסורתיים, הנם החוק הלאומי של כל בני העם היהודי באשר הם. ונשפטים לפיהם, בהופעתם בפני בתי-דין רבניים.

"בימים אלה כמעט מיותר להסביר, כן גם לאחר שהוגלו מארצם לא ראו היהודים את עצמם כת דתית, ומעולם לא חדלו מלהיות, לפי תפיסתם, אומה, אשר מקומה בין שאר אומות העולם אשר העדרה מארצה, שלה המשיכו לשמור אמונים, הוא זמני, ואשר נשאה עמה בכל תפוצותיה ובכל תקופות גלותה את נכסי-צאן-הברזל של תרבותה, את הקנינים הלאומיים שלה, ובכללם - את המשפט העברי." (3*)

משקבענו מהו החוק החל על בני ישראל במדינת ישראל בעניני נישואין וגירושין, נעבור עתה לעצם דיני הגירושין ומהותם מקחינה משפטית.

-
- (1* מספרו של פ"ד דייקן "דיני נישואין וגירושין" ע. 24.
- (2* סעיף 2 לחוק שיפוט בתי דין רבניים (נישואין וגירושין)
חשי"ג 1953.
- (3* קטע מדברי כב' השופט אגרנט במשפט ס. קורניק נ. סקורניק
בפס"די ח' 175.

הגירושין מבחינה משפטית

הפרדה מרצון הצדדים

.א.

המקור לגירושין מן התורה

"כי יקח איש אשה ובעלה - והיה אם לא תמצא חן בעיניו, כי מצא בה ערות דבר, וכתב לה ספר כריתות ונתן בידה, ושילחה מביתו" (דברים כ"ד א').

מחלוקת התנאים בפרוש הכתוב

בית שמאי אומרים: לא יגרש אדם את אשתו אלא אם כן מצא בה "ערות דבר", ולפי פרושם - דבר ערוה, דהיינו הדגש הוא על "ערוה" ורק דבר ערוה מצדיק גירושין מצד הבעל. בית הלל מדגישים את המלה "דבר" ולפיה כל דבר רע שמצא באשתו מצדיק את גירושיה ואפילו הקדיחה את תבשילו. (לפי פרוש רש"י כפשוטו, על ידי אש או מלח. לפירוש אחר על ידי מעשה ערוה). רבי עקיבא מדגיש את המלים "אם לא תמצא חן בעיניו" ולפיו יכול הבעל לגרשה אפילו אם לא מצא בה מאומה אלא שמצא אחרת נאה הימנה.

האיש הוא המגרש

אך לדעת כולם, ואין חולק על כך, מדין תורה האיש הוא המגרש, הוא העושה את פעולות הגירושין, הוא הנותן את הגט בידה ומשלחה מביתו. רצון האשה אינו קובע לגבי הגירושין. מספיק רק שתדע שקבלה גט והריהי מגורשת. הגמרא ביבמות (ק"ט) מדגישה: "אינו דומה האיש המגרש לאשה המתגרשת, שהאשה יוצאת לרצונה ושלא לרצונה והאיש אינו מוציא אלא לרצונו *1).

חרם דרבינו גרשם - הסכמת האשה

עוד בתקופת המשנה, לא היו הגירושין מסורים אך ורק בידי הבעל וברצונו, ובהרבה מקרים בהם לא היתה האשה יכולה לעמוד בנישואיה, או שהנישואין היו אסורים, היו בי"ד כופין את הבעל להוציא את אשתו. ולעיתים, כשלא היתה יד ישראל תקיפה, היו כופין אותו אפילו ע"י נכרים שהיו אומרים לו לעשות מה שבי"ד של ישראל מצווים. אך עם הוצאת החרם ע"י רבינו גרשם מאור הגולה, אסור לבעל לגרש את אשתו אם אינה רוצה בכך. דרושה הסכמת האשה למעשה הגירושין ואי אפשר לכופה לקבל גט אלא מטעמים המובאים בהלכה.

---

*1) ראה גם גיטין מ"ט.

גירושין בהסכמת שני בני הזוג

מאז החרדר"ג תלוי מעשה הגירושין בהסכמת שני בני הזוג. במרוצת הזמן, במשך תקופת הפוסקים, כמעט והושוו דיני כפיית הגט לגבי האיש והאשה כאחד. כשם שאי אפשר היה לכפות מתן גט על הבעל מדין תורה, כך אי אפשר היה לכפות קבלת הגט על האשה שלא מרצונה. (אך כפי שנראה להלן אין הדבר בדיוק כך). בעוד שבחוקי הגויים, בעיקר באלה המושפעים מהדת הקתולית, אין כל חשיבות לרצון הצדדים כדי לבצע גירושין; - ביניהם; גם במקרים שהחוק מכיר בסיבות המאפשרות גירושין, הרי בית המשפט הוא המבצע את מעשה הגירושין והוא הכורת בין בני הזוג; - הרי בדיני ישראל אין מכירים ב"גירושין מכח פסק" אלא רצון הצדדים הוא הקובע את חוקיות הגירושין, ומעשה הצדדים הוא הכורת ביניהם. בית הדין אינו יכול להוציא צו לפיו קשר הנישואין בין בני הזוג נפקע והם מגורשים. בית הדין יכול לצוות על הבעל לעשות מעשה גירושין ועל האשה לקבל הגט, אך בני הזוג עצמם הם העושים את מעשה הגירושין. *1)

ב. רצון הבעל-יסוד לכשרות הגט

רצון הבעל והסכמת האשה

גם לאחר החרם דר"ג יש להבחין היטב בין דרישת הרצון של שני בני הזוג. ההכרה ברצון מצד הבעל לגרש הנו יסוד מן החורה בכשרות הגט. הראשון מעשרה העיקרים שמונה הרמב"ם בהלכות גירושין (פרק א' ה"א וב') "שלא יגרש האיש אלא ברצונו... ואם נתגרשה שלא ברצונו אינה מגורשת" *). העבר רצון הבעל מוציא את כל החוקף החוקי ממעשה הגירושין והגט, אף אם ניתן, אינו גט כלל.

---

*1) הדבר הוסבר בפרוט רב בפס"ד וולקנברג נ. וולקנברג ע"א 22/34 ראה גם "המעמד האישי בישראל" למ. זילברג ע. 96 והלאה.

*2) וכן כתב הסמ"ג בראש הלכות גירושין וכך מובא בטור שו"ע אבן העזר ס' קי"ט: "ויכול לגרשה בלא דעתה אבל האיש אינו מוציא אלא לרצונו" וטעמם כמפורש בב"ח שם, משום שלא נאמר לגבי האשה אלא לגבי הבעל בלבד: "אם לא תמצא חן בעיניו", הרשב"ם (בבא בתרא מ"ח. ד"ה) וכן לומד זאת מן הכתוב "ונתן בידה" ומסיק "ונתן" - מדעתו משמע.

לעומת זאת הסכמת האשה, הדרושה כיום לפי החדר"ג, אינה מהווה יסוד קונסטיטוטיבי בפעולת הגירושין אלא מהווה תנאי מוקדם לכשרות פעולת הבעל. אך עדיין הבעל בלבד הוא הכורת את הנישואין ע"י פעולת נתינתו את גט הכריתות.

תקפו של גט שניתן ללא הסכמת האשה

החרם דר"ג לא שינה את יסוד המבנה המשפטי של הגירושין, שהוא מעשה בעל בלבד, אלא אסר על הבעל - בחרם - שלא לעשות מעשהו זה אלא אם הסכימה לו האשה תחילה. אך אם עשה הבעל למרות החרם, הרי שעבר על החרם, אך הגט כשר.

אמנם מלשון החרם ומנוסחו (*1): "...תקנה שלא ליתן גט לאשה בעל כרחה ואין הגט כלום", אפשר להסיק לכאורה שגט הניתן שלא לרצון האשה אינו גט (*2). אך רוב הפוסקים מתנגדים להסיק זאת מלשון החרם. כי לא יתכן לבטל בחרם גט הכשר לפי דין תורה. משום כך מתנגד בעל "הנודע ביהודה" לפירוש זה והוא מיחס את כוונת המילים "ואין הגט כלום" לגבי חיובי הבעל בשאר וכסות, שגם לאחר מתן הגט - אם ניתן שלא ברצון האשה בניגוד לחרם - יהיה המגרש חייב בשאר וכסות של גרושתו כאילו לא גרשה.

נראה שזוהי דעת רוב הפוסקים, שהגט הכפוי על האשה הנו כשר וכורת בין האיש לאשתו (פרט לחיובי שאר וכסות הממשיכים לחול על הבעל). ראה לדבר בפסק הרמ"א (*3) "עבר וגרשה בעל כרחה בזמן הזה (בניגוד לחרם דר"ג) זנשאת - שוב אין האיש נקרא עברייך", ואין האשה צריכה גט חדש.

מקרים בהם כופין האשה לקבל גט

למרות שחכמים עשו סייג לדבריהם יותר משל תורה, ובוודאי שרצו לחזק את החרם דר"ג אשר כמעט והפך למעשה את דין התורה, בכ"ז גם להוראה זו של איסור מתן גט לאשה שלא לרצונה ישנם הרבה חריגים לפיהם יכפו את האשה לקבל גט.

(1*) כמובא במהר"פ מינץ שו"ת סימן ק"ב.

(2*) וכן סובר המרכי (בשם ר"י בר פרץ) בסוף מסכת שבועות מטעמו של רבא במסכת תמורה ש"כל מילתא דאמר רחמנא לא תעביד. אי עביד לא מהני", וכיון שעבר על החרם אין הגט מועיל.

(3*) באה"ע סימן קי"ט סעיף ו' בשם "כל בו".

מחשבת הרא"ש (כלל מ"ב) אפשר להסיק שבכל מקום ולפי כל עילה שכופין את הבעל לגרש מדין התלמוד, כופין גם את האשה לקבל גט מבעלה בניגוד לחדר"ג, "דלא עדיפא אשה מאיש". כן ברור מתשובה המהרי"ק (שורש ק"ו) שהעוברת על דת מותר לגרשה קל כרחה. וכן בעלת מומין כגון החרשת וכד' *1). כן לא חל החרם בכל המקרים שהאיש מוציא אשתו מחמת חשש זנות, כגון שראה בה דברים מכווערים *2). וכן בכל המקרים שמצוה מן הדין לגרשה. כמו כן אם נתן לאשה גט מרצונה הטוב ואח"כ נמצא פסול, יכול לגרשה שנית אפילו בעל כרחה *3).

מקרים שבהם כופין הבעל להוציא

אם כי מתן הגט תלוי ברצונו של הבעל, כשרצון זה מהוה יסוד עיקרי לכשרות הגט, - לא הטאירה התורה את האשה לחסדיו של הבעל בכל המקרים ובכל הנסיבות, דיני ישראל מעולם לא התעלמו מתנאי החיים ונסיבותיהם וישנם מקרים די רבים בהם מאלצים את הבעל, בניגוד לרצונו, לתת את הגט לאשתו. מקרים אחדים מצויים אפילו בתלמוד גופו, שאר המקרים נלמדים מהם ומובאים בספרות הגאונים והפוסקים והם יפורטו בחלקים הבאים.

גט מעושה - פסול

ג.

לאחר שראינו כי רצונו של הבעל לגרש הנו עקרון יסודי לכשרות הגט, נוכל להבין ביתר קלות את הדין "גט מעושה - פסול". לפי דין זה אין במעשה הגירושין כל תוקף אם נתינת הגט, שהיא הכורחת למעשה את קשר הנישואין בין בני הזוג, נעשתה שלא מרצונו החפשי של הבעל אלא מתוך שכפוהו ועישוהו לתתו.

---

*1) וכן בתשובת מוהר"ם פדוה סימנים ח' י"ג וי"ט.

*2) ראה רשב"א בתשובה תקנ"ז וכן במרדכי ריש פרק "המדיר" בכתובות.

*3) מובא ב"כל בו".

מקור הדין

בגמרא במסכת גיטין (דף פ"ח) אמר רב נחמן אמר שמואל:
"גוי מעושה בישראל כדין - כשר, שלא כדין - פסול". וכך נפסקה
ההלכה על דעת כל הפוסקים (*1). כעת עלינו רק לברר מהו העישוי
העושה את הגט למעושה, וכך מהו "כדין" המכשיר את הגט, ו"שלא
כדין" הפוסל את הגט.

העישוי

המלה "עישוי" מובנה מיעוץ ודחק, מלשון "ועסותם רשעים" (*2)
(ש' וס' מתחלפות) הכוונה ב"גט מעושה" היא שהבעל נתן את הגט רק
לאחר שעיסוהו, דחקוהו בכל מיני אופני כפיה. אופני כפיה הנם
רבים ושונים כגון: שהכוהן בשוטים עד שנתן הגט, הנו בנו עד שנתן
הגט, אנסוהו בממון שגזלו ממנו ואין מחזירים לו עד שנתן הגט (*3),
קנסוהו בקנס כספי גדול אם לא יגרש, הטילו עליו "מזונות הפחדה"
גבוהים, השפיעו עליו בכל מיני נידויים והרחקות או באיומים,
וכד' (*4). כשאינן יד ישראל תקיפה אפשר לכפות הבעל גם ע"י נכרים,
אך אז חובה עליהם לומר לו "עשה מה שישראל אומרים לך". הנכרים
משמשים במקרה זה שליחי ביד של ישראל.

עשוי כדין - כשר

רק באותם מקרים שבהם הדין מחייב את הבעל להוציא את אשתו,
לא תהיה לכפיה השפעה הפוסלת את הגט. הסיבה לכך, משום שבאותם
המקרים בהם חייב הבעל לגרש מצד הדין, אזי הכפייה מותרת בו, ואם
אמר בסופו של דבר "רוצה אני" (*5) הרי שהגט כשר. אם אין כאן רצון
חפשי ממש, הרי יש כאן רצון "קונסטרוקטיבי" המוכר ע"י החוק.
אך יש לדייק היטב בדינים בהם חייב הבעל להוציא אשתו, לדעת רוב
הפוסקים גם במקרים שבהם חייב הבעל להוציא אשתו משום שנאמר בהם
"יוציא" - אין הכוונה שיוציא בכפיה ממש. לדבריהם, במקרים אלו

-
- (1*) רמב"ם הלכות גירושין פרק ב' הלכה כ'. טור שו"ע קל"ד ה.
  - (2*) מלאכי ג' כא'. וראה גם רש"י על הכתוב "הנני עושה" וגו' בצפניה ג' יט'.
  - (3*) לדעת רבינו ירוחם (בנכ"ד סוף ת"א) שהיא כמעט דעת-יחיד, אין אונס
ממון חשוב בכפיה בגט.
  - (4*) ראה פירושים להלן בפרק ב' "מהות הכפיה", עמוד 19.
  - (5*) בעל "חיות יאיר בחשובה נ"ה פסק שאין אפילו צורך שיאמר בפרוש

מותר רק לשדל את הבעל ולומר לו: דע לך שחייב אתה להוציא ואם לא תוציא מותר לקרותך "עברייך". אך אסור בשום פנים לכפותו בכל שאר אמצעי העישוי והכפיה. לכן יש ליחס את הכוונה במילים "מעושה בישראל כדין - כשר" רק לאותם המקרים המיוחדים בהם הדין מתיר בפרוש לכפות את הבעל להוציא, בנקטו בלשון ברורה של "כפיה" (1*) שלא כדין - פסול.

בכל המקרים בהם אין הדין מחייב ומורה בפרוש שיש לכפות את הבעל לתת גט לאשתו, אם בכ"ז כפוהו באחד מדרכי הכפיה, יהיה הגט פסול. כי במקרים אלו אין להסתפק ב"רצון קונסטרוקטיבי" אלא יש צורך ברצון חפשי מצד הבעל לגרש את אשתו וכל כפיה הננקטת במקרים אלו הנה פסולה מצד הדין ופוסלת את הגט הניתן כתוצאה ממנה. נחלקו הראשונים (2*), אם גט מעושה שלא כדין הנו בטל לגמרי מן התורה, או שהוא גט פסול מדרבנן, אך למעשה התוצאה שווה בשניהם.

תוצאותיו של גט מעושה שלא כדין

התוצאה הישירה מפסילת הגט או היותו בטל, היא, שאין הוא כורת בין הבעל והאשה והם נשארים נשואים כאילו לא נזתן גט כלל. נתינת הגט הפסול משפיעה רק במקרה אחד בלבד והוא שלגבי נישואין עם כהן תחשב האשה כ"גרושה" וחהא אסורה להנשא לכהן הדיוט אף אם בעלה הראשון לא חזר וגרשה בגט כשר (אלא נפטר בינתיים). הוא הדין אם המגרש בגט מעושה הנו כהן ואסור לו להחזיר גרושתו, שלא יוכל להמשיך להיות עם אשתו ועליו יהיה לגרשה שוב בגט כשר. יש אומרים שבמקרה כזה אף יכפוהו לגרשה שנית בגט כשר והפעם תהיה הכפיה כדין, מאחר שאסור להם להמשיך לחיות יחדיו עקב "ריח הגט" הראשון.

(1*) ראה להלן בפרק הבא: "כפיה על פי דין" עמוד 20
(2*) רש"י בגמרא שם ורמב"ם שם וראה "לחם משנה" על הרמב"ם שם ושאר נושאי כליו.

מאחר שהגט המעושה אינו כורת ובני הזוג נשארים נשואים ג"ל"ז כבעבר, הרי האשה, שקבלה גט כזה עדיין היא אשת איש ואם נשאת לאדם אחר, אין הנשואין השניים תופסים כלל, וכך בעילותיו של הבעל השני הנן אסורות באיסור אשת איש והבנים שיולדו מהנישואין השניים יהיו ממזרים.

לאור תוצאה חמורה זו, יש להקפיד מאד בדיני "גט מעושה". יש להמנע מכל כפיה שהיא כלפי הבעל בנתינת הגט ואם יש הכרח בכפיה יש לבדוק תמיד אם העישוי הנו כדין, דהיינו אם הדין מתיר בפרוש, באותו מקרה שמוש בכפיה ומהי זרגת הכפיה המותרת לאותו מקרה. *1)

---

*1) ראה להלן בפרק: "מהות הכפיה" עמוד 20.

ה כ פ י ה   ל ה ו צ י א

כפיה על פי הדין

א.

בפרק הקודם הגענו למסקנה שגם הנימון בכפיה הנו פסול אלא אם כן הכפיה בדין מקורה. עתה נראה איזוהי כפיה המותרת על פי הדין.

הלשונות "יוציא" ו"כופין"

במקורותינו מרוכזים רוב דיני הכפיה בגיטיס בפרק "המדיר" שבמסכת כתובות, שם אנן מוצאים שני לשונות בקשר לכך: "יוציא" ו"כופין". לגבי הלשון האחרון "כופין אותו להוציא" אין ספק שהוא מורה על כפיה במתן הגט ובכל מקום שהדין הוא שכופין אין הכפיה פוסלת את הגט. לגבי הלשון "יוציא" אין הדבר פשוט כל כך. כאשר הדין נאמר בלשון "יוציא", "יוציא ויתן כתובה" וכד', אזי ספק אם משמעות הדבר גם בכפיה.

מחלוקת בעלי התוספות

ונחלקו בזה שנים מבעלי התוספות (בכתובות, המדיר, דף ע. ד"ה "יוציא"). לדעת הר"י כל אלו שנאמר בהם במשנה הלשון "יוציא" - פרושו בכפיה ממש בשוטים והוא מביא ראיות שונות לדבריו ובעיקר מהדין של רב "האומר איני זן ואיני מפרנס" (כתובות עז.). ששם נאמר הלשון "יוציא ויתן כתובה" ומשמע מהמשך הגמרא שם שזה ממש בכפיה. מכאן לומד הר"י לגבי כל שאר המקומות שבהם נאמר "יוציא" שהדין הוא לכפותו ממש.

אך הר"ח (רבינו חננאל) חולק על הר"י ומסיק מדברי שמואל בירושלמי שאין מעשין (כופין) אלא לפסולות (כאשר האשה הנה פסולה לבעלה) או במקום שנאמר בו בפרוש "כופין" ואילו במקומות שמצינו בהם "יוציא" אין הכוונה לכפייה ממש אלא שאומרים לו "כבר חייבוך חכמים להוציא ואם לא תוציא מותר לקרותך עבריינא" אבל לכפותו להוציא, אסור. לגבי הר"ח אין להשתמש בראיה המכרעת של הר"י מדינו של רב לגבי "האומר איני זן ואיני מפרנס" ששם נאמר "יוציא" ומהגמרא מוכח שזה בכפיה, משום שלגרסת הר"ח הלשון ב"איני זן ואיני מפרנס" הוא לכתחילה "כופין" ולא "יוציא" וממילא אין ראיה משם לכל המקומות בהם, נאמר רק "יוציא".

משנה ד"המדיר"

חשיבות מרובה נודעת למחלוקת זו. כי בעוד שהבטוי "כופין" מצוי רק במקרים ספורים המרוכזים כמעט כולם במשנה אחת (כתובות פרק "המדיר" דף עז.). הרי הבטוי "יוציא" מופיע במשנה בלבד 13 פעמים (במשניות כתובות דף נט, ודף עא, ובסופה דף לא.) ונוסף על כך בגמרא מופיעים מקרים רבים וחשובים בלשון "יוציא" וצריך לברר את ההלכה למעשה, אם גם בהם אפשרית הכפיה לגרש על פי דין או לאו. ואמנם רוב הפוסקים (ועל אלה נמנים הראב"ה, הרא"ש, הרשב"א, הרשב"א ואחרים) סוברים שאכן אין להוסיף על המקרים המנויים במשנה ד"המדיר" ואסור לכפות על בעל להוציא אשתו בכל שאר המקרים שאינם מנויים באותה משנה ואם כפו הרי הגט פסול.

מקרים נוספים למשנת "המדיר"

אך גם לדבריהם יש מקרים נוספים לאלה המנויים במשנה ד"המדיר". מקרה אחד הוא זה המובא במסכת יבמות (דף סה.) שבו פסק רבי יוחנן "יוציא ויתן כתובה" ושם הגמרא מסיקה שכוונתו היתה בכפיה כמו במקרה שבא לרב נחמן והמדובר הוא ב"באה מהמת טענה" שאין לה בנים מבעלה ורצונה ללדת מבעל אחר כדי שיהיה לה בן להשען עליו לעת זקנתה ושיקברנה כאשר תמות *1). שם אומרת הגמרא בפרוש: "כי הא ודאי כייפינן".

המקרה השני הוא ב"אומר איני זן ואיני מפרנס" שהוזכר לעיל *2) ושאינו נמצא במשנת "המדיר" אלא בגמרא שם ולפי רב גם במקרה זה כופין את הבעל לגרש משום "שאיין אדם דר עם נחש בכפיפה". והירושלמי *3) למד דין זה ב"קל וחומר" מ"בעל פוליפוט" המובא במשנת "המדיר" ובו נאמר בפירוש "כופין": "אם מפני ריח רע כופין לא כל שכן מפני חיי נפש".

1* ראה להלן, עמוד 83 - באה בטענה "רצוני בבן לסעדני".

2* ומובא ביתר פרוט להלן, עמוד

3* גיטין, פרק המגרש, הלכה י'.

ב"קל וחומר"

גם חלק מהפוסקים הסוברים באופן החלטי שאין להוסיף על המקרים שבמשנת "המדיר", מפרשים שהמקרה של "איני זן" אינו הוספה על המשנה ד"המדיר" אלא נלמד ב"קל וחומר" מ"בעל פוליפוס" (1*) המצוי במשנה הנ"ל. והמהרי"ם הולך בדרך הירושלמי ולומד גם את ה"נכפה" (2*) (בעל מחלת נופלים התוקפת אותו רק לעתים ולא דוקא תמיד) מ"קל וחומר" שכופין אותו לגרש מפני "חיי נפש" (שו"ת ס' קי"ג). והתשב"ץ (ת"ב ס' ח') לומד מקל וחומר זה גם למקרה של אשה שבעלה מצער אותה הרבה עד שמואסתו מרוב צער וכ"ו וגם מרעיבה עד שהיא שונאה את החיים: "דהשתא מפני ריח הפה כופין - מפני צער תדיר שהוא מר ממות לא כל שכן". וב"חוט המשולש" (הסור שלישי ענין ל"ה) כתב שאפילו למאן דאמר ש"יוציא" אין כופין לגרש אלא לתת כתובה וחוּספת - מודין ב"מורד מתשמיש" (3*) שכאשר אין האשה רוצה אלא גט, שכופין אותו להוציאה.

ואף הרא"ש אשר כתב בתשובה בפרוש (כלל מ"ג ס"ב) שאין להוסיף על המפורט במשנה ד"המדיר", השיב במקום אחר (כלל מ"ב ס' א') שאפשר לכפות את ה"נכפה" (4*) (אם נולד בו החולי לאחר נשואיו) להוציא את אשתו, כנראה משום חיי נפש וק"ו מבעל פוליפוס. ולעומת זאת מקפיד המרדכי על הכלל ומביא בשם הראב"ה (בכתובות ס' כ"א) שאין להחשיב הנכפה כמום ואין לכפותו לגרש משום שאינו נכלל בין המנויים במשנת "המדיר".

נדרים נוספים

ה"דרישה (על הסור באה"ע ס' קנ"ד) הרחיב דבורו ליישב דברי הפוסקים ולהעמידם על הכלל שאין להוסיף על המשנה ד"המדיר" ולדבריו הדין הוא שכופין להוציא גם במקרה של "שהה עמה עשר שנים ולא ילדה" (5*) אך הטעם הוא שם משום שזה בגדר הכלל של "מעשין

-
- (1*) ראה להלן עמוד 42
  - (2*) ראה להלן עמוד 37
  - (3*) ראה להלן עמוד 73
  - (4*) ראה להלן עמוד 37
  - (5*) ראה להלן עמוד 40

את הפסולות" - לפיו בכל מקרה שחיי האישות הנם אסורים לפי דין תורה כופין את הבעל להוציא את אשתו מחמת האיסור שבדבר. לדעתו במקרה זה יש לראות את חיי האישות שלהם כפסולים מחמת בטול מצות פריה ורבייה ולכן מעשין וכופין על כך לתת גט.

ריב"ס בעל ה"אור זרוע" סיכם את הבעיה במשפט אחד (פסקי בב"ק פ"ג סי' קס"א): "יש 'יוציא' שמשמע בלא כפיה גם יש 'יוציא' שהוא בכפיה". אך אין הוא מונה מה הם אותם המקרים ש"יוציא" פרושו בכפיה.

"יוציא" ו"כופין" בלשון הפוסקים

אף בלשון הפוסקים משמשים לעיתים הלשונות "יוציא" ו"כופין" בערבוביה וקשה לקבוע בהרבה מקרים מהי הכוונה, אלא אם כן נאמר בפרוש "יוציא בכפיה". יתר על כן גם במקום שנאמר בפוסקים בפרוש הלשון "כופין" - "כופין להוציא" יש המפקפקים בדיוקו של הלשון וטוענים שכפיה זו היא רק ב"מילי" או בהרחקה אך לא ב"שוטי" או בגדוי (*1). בתשובות "הנודע ביהודה" (תניינא ס' ג') מפקפק אם לשון "כופין" ברמא (בהגה לשו"ע אה"ע קנ"ד ס' א') היא בכפיה ממש וטוען שיתכן שהרמ"א בסעיף א' טרם נכנס לפרטי הכפיה אם במילי או בשוטי שעל זה מדובר יותר מאוחר באותו סעיף באופן מיוחד, ושם נאמר שאין כופין אלא באלו שאמרו חכמים (בגמרא) בפרוש. וכן ב"ערוך השולחן" (אה"ע קנ"ד ס' יג') כתב שלשון ה"כפיה" של ה"בית יוסף" ("יכפוהו שקודם שילך יגרש אותה") לגבי הרוצה לילך לעיר אחרת (*2) ועוד, אינו מכוון לכפותו לגרש אלא לכפותו שלא ילך לעיר אחרת. ואם משום כך יגרש אין זה גט מעושה, אבל חלילה, שכוון לכפותו באופן ישיר לגרש.

אם לכפותו, כשיש מחלוקת הראשונים

מאחר וחיישינן ל"גט מעושה שלא כדין", באם ישנה מחלוקת בין הפוסקים לגבי מקרה מסוים - הרי מספק לא יכפו. נימוקים לכך מביא בעל ה"חתם סופר" בחשובה לשאלה בענין הנכפה (*3) וזה משום שאם

(*1) ראה בפרק הבא ב'.

(*2) ראה להלן עמוד 75 "העומד לנטוש אשתו"

(*3) תשובה קט"ז. ראה להלן עמוד לדינו של הנכפה, וכן עמוד 20 לסברה שאין כופין מספק ודעות חלוקות עליו.

נכונה דעת האומר "אין כופין" - הרי הגט פסול והריהי אשת איש דאורייתא "ומי יכניס ראשו באיסור אשת איש דאורייתא?" שהרי אם תנשא לפי גט זה יהיו בניה מן השני ממזרים. נימוק נוסף שלא יכפו, משום שכל האפשרות לכפות עד שיאמר "רוצה אני" מקרה ברצונו לשמוע דברי חכמים, ואם כן, ייתכן שבמקרה של ספק ירצה לשמוע דוקא בקול אומם החכמים שפוסקים שאין לכופ, ואז אם כפוהו לא מועיל מה שאומר "רוצה אני" והגט פסול.

ההבדל המעשי בין "כופין" ו"יוציא" מצינו בדברי הרשב"א (חשובה אלף קצ"ב) גם כן בתכלית הקצוב: "מוציא" פרושו שאומרין לו להוציא (במילי), אבל אין כופין (בשוטי) אלא האמורים בהמשנה ד"המדיר". ובמקרה הנדון לפניו שם הוא פוסק "כופין" רק בגביית כתובה ואם לא רצה (לגרש) והוא מורד - מוסיף והולך.

מהות הכפיה

ב.

זה עתה ראינו בהבחנת הרשב"א שגם במקרים שהדין אומר "יוציא" קיימת כפיה מסוימת בהשפעה מילולית וכפי שכבר ראינו לעיל "קרינן ליה עברינא", וכך במקרים שכחוב "יוציא ויתן כתובה" קיימת מדה מסוימת של כפיה בנתינת הכתובה. יש מקרים בהם הדין קונס בהוספה על הכתובה ואילו רק במקרים בהם נאמר בפרוש "כופין" אזי משתמשים אפילו בשוטים.

כפיה פוסלת

עלינו לזכור שאנו עוסקים בדיני גיטיין בהם קיים הכלל: "גט מעושה פסול", לפיו כל כפיה כלפי הבעל לחת גט עלולה לפסול את הגט. אשה אשר תנשא לאחר משקבלה גט כזה, נשארת עדיין "אשת איש" של בעלה הראשון ובניה מן השני יהיו ממזרים. משום כך עלינו לדייק מאד בכל מקרה של מתן גט אם הוא ניתן מרצון חפשי וללא כל כפיה. וכאן שוב נשאלת השאלה: מהי בדיוק אותה כפיה הפוסלת את הגט, ומה הם אותם דרגות ואופני כפיה אשר "עישו" את מתן הגט ע"י הבעל ובכ"ז לא גרמו לפסילתו, מאחר והם מותרים בשימוש, במקרים המתאימים.

כפייה בשוטים

הכלל הוא שבכל מקום שנאמר בפרוש "כופין" הכוונה היא להתיר השמוש בכל אמצעי הכפייה כלפי הבעל ואפילו בשוטים. וברור הדבר, כפי שאמר שלמה בחכמתו (משלי כ"ט פסוק י"ט) "בדברים לא יוסר עבד". מי שאינו רוצה לשמוע דברי חכמים בנחת, והריהו עבד לתאוותו, לא יועילו לו דברים אלא שוטים. לכן במקרים אלו מותר לחבוט ולחבוט (בבית הסוהר), לנדות ולהחרים, להטיל תוספת על הכתובה ולחייב במזונות גבוהים וכד'. השמוש באמצעים אלו נהוג בחלקו עד היום בבית-דין רבניים. עם חקיקת חוק שיפוט בתי דין רבניים - נישואין וגירושין תשי"ב - נחעורר ספק אם יש בסמכותו של בית דין רבני להשתמש באמצעי כפייה כגון הטלת "מזונות הפחדה" מאחר ובצוע הכפייה נמסר בחוק זה (סעיף 6) להוצל"פ הכללית, ע"י אפשרות המאסר לפי בקשת היועץ המשפטי. (ראה פס"ד רוזנצויג, פסקי דין ט' ע. 1550). הבעיה הקשה ביותר, והפעם מבחינת עצם כשרות הגט, היא הכפייה לדרגותיה השונות לגבי מקרים בהם אין הדין מורה בפרוש על כפייה אלא משתמש בהוראות שונות המורות אף הן על מדה מסוימת של כפייה, כגון במונח "יוציא" או "חייב לגרש". כאן עלינו להקפיד שלא להשתמש באמצעים חריפים מאלו שהדין מתיר בהם לגבי כל מקרה ומקרה.

כפייה ב"מילי"

לכל הדעות, במקרים שהדין מחייב להוציא, מותר להשתמש בדרגת הכפייה הנמוכה ביותר של "מילי", דהיינו השפעה מילולית עי"ז שאומרים לו: ראה, חכמים חייבון להוציא, ואם אינך עושה כן מותר לקרוחך עבריין. זוהי גם דעת הירושלמי המובאת בחוספת (ד"ה יוציא, כתובות דף ע.). אך קיימת צורה נוספת של כפייה ע"י דברים והיא הנדוי, שמחרימים ומנדים את הבעל אם לא יגרש. וכאן נחלקו הראשונים אם צורה זו מותרת בשמוש גם במקרים שהדין מחייב להוציא אך לא מפרש בכפייה ממש.

כפיה בנדוי

לדעת הרא"ש (ביבמות) דין הנדוי כדין דברים בלבד ומותר לנדות בכל מקרה שבו הדין אומר "יוציא" סתם. אך לדעת המרדכי (בכתובות) והמהרי"ק (שורש כ"ט ענף ב') והרמ"א (בשו"ע) אין לנדות אלא במקרים שהדין אומר "כופין" ממש. אך גם לדעת הרמ"א מותר בכל אופן לגזור על אחרים שלא להתחבר אל הבעל ולא לעשות לו שום טובות וכד' ובלבד שלא ינדוהו ממש.

הרחקה - דרבינו חם

דרך זו ידועה בשם "הרחקה דרבינו חם" ולפיה אנו מבדילים עצמנו ממנו בכל האופנים שבעולם עד שיגרש, אך לא מנדים אותו ומרחיקים אותו או גוזרים עליו. ויש אומרים (מובא בסוף "גבורות אנשים") דהאי דנא שההרחקות חשובות כנידוי, אין לעשות לו שום הרחקה ורק יאמרו לו מותר לקרותך עבריינא וכו' וטוב להחמיר.

כפיה ישירה וכפיה בעקיפין

החילוק בין כפיה ישירה על הבעל וכפיה בעקיפין ע"י שכופין ידידיו או קרוביו, קיים גם לגבי כפיה גופנית בשוטים. לדעת התשב"ץ (שאלה א') מותר לחבוס את אבי הבעל עד שבנו יגרש ואין הדבר נחשב "עשוי" לבן. אך הרשב"א בתשובה כתב שחבטת האב מהווה אונס לבן והגט יהיה מעושה ופסול.

כפיה ע"י ממון

סוג מיוחד של כפיה הוא ע"י ממון, דהיינו שמחייבים את הבעל להוסיף על חיוביו הממוננים כלפי האשה הן על הכתובה והן על המזונות. התוספת על הכתובה נהוגה במורד על אשתו (שאינו רוצה לקיים עמה חיי אישות) שכופין אותו להוסיף על כתובתה שלושה דינרים בכל שבוע (משנה כתובות סג.). מאחר שכפיה זו בדין יסודה ברי שאם גרש מחמת הלחץ הממוני אין הגט מעושה ופסול אלא מעושה וכשר. אך אם לא גרש מחמת הלחץ כספי זה אסור לכפותו באמצעים חמורים יותר כמו כפייה גופנית בשוטים וכד', ואם כפוהו בשוטים וגרש יהיה הגט פסול.

הפצעת כספים שהשליש מרצון

והמהרי"ק (שורש ס"ב ענף א') כתב שאם אסרוהו ולא גרש והיתירוהו ולמחרת שוב דרשו שיגרש ולא אסרוהו הפעם ובכ"ז גרש, אם ידוע לנו שגרש מחמת המאסר הראשון - יהיה הגט פסול. ואונס הממון הרינו בודאי אונס ופוסל הגט. אבל אם השליש סכום כסף מרצונו כדי להבטיח שיתן גט, ואח"כ מסרב השליש להחזיר לו עד שיתן גט - אין הגט פסול כי אין זה אונס שהרי מעצמו השליש.

נשבע לקיים פסק בורר

שאלה דומה נתעוררה (במקור ברוך ס') לגבי מי שאשתו מרדה בו וקבל עד עצמו בשבועה חמורה על דעת רבים לעשות ככל שיצא מפי הבורר-הדיין, והלה פסק לגרש אשתו בגט כשר, שם נפסק שלכתחילה יש להתיר לו את שבועתו כדי שלא יהיה אנוס מחמת השבועה לגרש ויראה כגט מעושה הפסול. אך גם אם לא התירוהו, הגט הנו גט, אלא שרצוי שיתן עוד גט אחד שלא מחמת השבועה.

כפיה לתת כתובה

יש הסוברים שגם במקרה של "באה מחמת טענה" הטוענת שרוצה בנים ואינה יכולה להיבנות ממנו, מותר לכפותו רק בדרגה זו של חיוב בתוספת כתובה ולא בכפיה ממש (א*).

מזונות הפחדה

בעוד שכפיה ע"י חיוב בתוספת כתובה מצינו בפרוש במשנה מקרים שדרגא זו מותרת בשמוש בהם, לא מצינו בפרוש הטלת מזונות כבדים לשם הפחדת וכפיה. נראה, שאין להשתמש באמצעי זה אלא במקום שהכפיה הממשית מותרת, כי במקרים אחרים, אם ניכר שגובה המזונות חורג מהמקובל וניתן רק לשם כפיה, הרי גם הניתן מחמת כן יהיה פסול. (והחתם סופר חאה"ע תשובה ס' כתב שאפילו לגבי מומר אסור להקל/לכפותו עד שיאמר רוצה אני, "ועצתי נכונה... שיחייבו אותו לתת לאשתו מזונותיה וכל חיובי הבעל לאשתו אז ממילא יתרצה לגרשה" ונראה מדבריו שרק החיובים הרגילים מותר להטיל עליו כדי שיגרש אך לא מזונות כבדים או "מזונות הפחדה").

1* לגבי סוגי הכפיה ופרטיהם ראה ב"חזון איש" הלכות גיטיין סימן צ"ט.

כפה קנס על עצמו

קיימת גם כפיה ממונית שאדם כפה על עצמו בתורת קנס למקרה שלא יקיים הבטחתו לגרש. אם כעת אינו רוצה לגרש ורק מחמת התנאי, הקונס אותו בממוץ רב אם לא יעשה כן, הריהו מגרש, הגט מעושה שלא כדין ופסול. זוהי דעת הרשב"א (המובאה בב"י אה"ע קל"ד). והרמ"א שם הביא דעות חלוקות על זה אך ה"בית מאיר" כתב לחומרא. לדעת הפתחי תשובה (שם ס"ק י') אין כלל מחלוקת בדבר וכאשר ברור שרק מחמת הקנס גרש הרי הגט מעושה ופסול. *1) לכן רק במקום שכפיה ממשית מותרת אפשר להזדקק לקנסות כספיים.

מפסיד ממוץ הרבה

מענין שאפילו לדעת החשב"ץ (שאלה א') הסובר שאין כפיה נחשבת לממשית ופסולה אלא אם היא במגרש עצמו ולא בדבר אחר ולדעתו אפילו הכו בנו יחידי אין הדבר נחשב כ"עשוי" עד שיכו אותו עצמו, ואפילו צמצמו חופש התנועה שלו (שלא יעתיק דירתו וכד') אינו נחשב "עשוי" עד שיחבשוהו ממש, גם הוא נוטה להחשיב איום בהפסד ממוץ הרבה, או שגזלה ממנו אשתו ממוץ הרבה, ואינו יכול לתבעה לדין ואינה מחזירה לו עד שיגרשנה, ככפיה ממש למרות שהיא בדבר אחר.

הפרישוהו מקהל ישראל

הרב הראשי לא"י הראשל"צ מרן הרב עוזיאל זצ"ל, המביא דעה זו בספרו משפטי עוזיאל (ח"א אה"ע ס' י"ז) מחלק בין כפיה ע"י אחר ובין מקרה שאטרו אשתו של אדם עליו והפרישוהו מקהל ישראל עד שיגרש "שאין לך אונס גדול מזה למי שהוא יהודי... ומה לי חופטים אותו במקל ואומרים לו גרש למכים אותו בשבט פיהם".

---

*1) ראה גם בפסקי דין רבניים כרך ב' ע. 15.

כפית האשה

מן הראוי לציין שדרכי הכפיה הנהוגים ומוחרים כלפי הבעל שונים בדרגתם מאלו הנהוגים כלפי האשה. גם באשה קיים הדין של מורדת ותרופתה הראשונה היא למעט בכתובתה עד שתפסיק את מרדה. אך כבר כאן קבעה המשנה את הסכום של שבעה דינרים לשבוע, בעוד שבבעל מורד מוסיפים על כתובתה רק שלושה דינרים לשבוע. הגמרא אמנם מסבירה את ההבדל בכך שלבעל קשה יותר למרוד מאשר לאשה וסבלו הגדול מצטרף אף הוא לדרגת הכפיה הכספית. אך הרמב"ם הגדיל עוד יותר את דרגת הכפיה באשה ולגבי מורדת ממלאכה הריהו פוסק (בהלכות אישות פרק כ"א הלכה ו') כופין אותה ועושה אפילו בשוטים. והראב"ד תמה עליו "מעולם לא שמעתי יסוד בשוטים לנשים, אלא שממעט לה צרכיה ומזונותיה עד שתכנע".

זריקת גט לחיקה

יש מפרשים שכוונת הראב"ד היא לכל המקרים שבהם קיימת כפיה לנשים והיא ע"י מיעוט או מניעת שאר כסות ועונה ולא ע"י כפיה גופנית. פוסקים אחרונים מחלקים בין כפית אשה לקבל גט מחמת מחלטה, שאז כופין רק ע"י מניעת שאר כסות ועונה, ובין שאר הכפיות שבהן אפשר לדעת חלק מהפוסקים להשתמש גם בשוטים או מזריקת הגט לחיקה והיא מגורשת, ולדעת חלק מהם רק בדרכי כפיה הנהוגים אצל הבעל (שלדעתם אחר החרם דרגמ"ג הושוו דיניהם ממש) ולכן אסור להשתמש באמצעי של זריקת הגט לחיקה.

מניעת שאר כסות ועונה

בפסק דין רבני שניתן מטעם בית הדין הגדול בערעור 9,8/חשט"ז נקבע (כרך ב' ע. 130) שלמעשה, כלפי אשה שיש לגרשה מחמת מחלטה, יש להשתמש רק באמצעי הכפיה של מניעת שאר כסות ועונה (לפי שטח המהר"ם מלובלין) ולא בדרכי כפיה חמורים יותר.

יש להזהר בכפיה

ומכאן עלינו להסיק לגבי הבעל מקל וחומר. ומה לגבי האשה, שכפייתה לקבל גט אינה אסורה אלא מחרם דרבינו גרשם ובכ"ז אנו

מקפידים שלא לכפותה באמצעים חמורים, אף שמן הדין רשאי הבעל להוציאה, על אחת כמה וכמה לגבי הבעל שכפייתו אסורה מן התורה ואם כפוהו והוציא - הגט פסול, ואם נשאת לאחר גט כזה, בניה מן השני ממזרים, בודאי שעלינו להזהר בדרכי הכפיה במקרים שבהם אין הדין מתיר בפרוש כפייה אלא רק מחייב להוציא ותו לא. יש לבחור בזהירות רבה את דרגת הכפיה המותרת בכל מקרה ומקרה, כדי שהגט לא יהיה פסול.

2. סקירת העילות לכפיה כדין

לאחר שביארנו את דין הכפיה בגירושין ומהותה של הכפיה, נראה עתה מה הם המקרים והעילות שבהן מותרת הפעלת הכפיה על פי הדין. לא נמנה כאן את העילות שמקורן בהתנהגות הבעל, באשר להן מוקדש כל החלק הרביעי להלן, אך נפרט בקצרה את כל שאר העילות המתירות כפיית הבעל להוציא את אשתו.

מן הרצוי להבחין בין עילות שמקורן בדיני איסורין ומחמת האיסור שבדבר אנו כופין הבעל להוציא אשתו וזאת אף אם האשה עצמה אינה תובעת, ובין עילות שאין בהן משום איסור כשלעצמן אך כופין בהן מחמת טענת האשה או תביעתה המוכרת בדין כעילה המתירה כפיית הבעל להוציא.

1. כפיית גירושין מחמת איסור

מעשין לפסולים

כל הנושא אשה בעבירה, כופין אותו להוציא (שו"ע אה"ע קנ"ד ס' כ') וכפייה זו אפילו בשוטים (ב"ש ס"ק ל"ח). לכן כל אלה שנישואיהם בעבירה כגון אלמנה לכהן גדול או גרושה או חלוצה או גיורת לכהן

הדיוט, כופין אותו להוציא, (בריתא ביבמות פ"ה. ועוד) *1), וכן ממזרת ונתינה לישראל או בת ישראל לנתיך וממזר (כתובות ע"ג), וכל זה לפי הכלל "מעשין לפסולים" דהיינו כל מי שנישואיו פסולים מחמת עבירה או איסור מעשין אותו להוציא אשתו.

גט מדברי סופרים

אפילו אם העבירה היא רק מדברי סופרים כגון חלוצה לכהן או שניות לעריות כופין הבעל להוציא *2). ואפילו אם היתה רק משודכת ויצא לה קול של נשואה ומשום כך קבלה מהמשודך גט, למרות שאין צורך בגט כלל ורק משום חומרא יתרה נחן לה גט, מאחר ונפסלה לכהונה *3), אף שנפסלה לכהונה רק מדיני סופרים, כופין הכהן להוציאה כמו בכל איסורי דרבנן *4).

מחזיר גרושתו לאחר שבינתיים נשאה לאחר

המחזיר גרושתו לאחר שבינתיים היתה נשואה לאדם אחר, עבר על הלאו של "לא יוכל בעלה הראשון לשוב לקחתה להיות לו לאשה אחרי אשר הוטמאה" (דברים כד' ד') ולכן יכפוהו לגרשה.

סריס, עקרה

פצוע-דכא וכרות שפכה - כשנעשו מידי אדם, שאז אינו יכול להוליד ולהרפא, מאחר שאסורים לבוא בקהל (דברים כג' ב') אם נשאו ישראלית - יכפום להוציא *5).

וכן מי שנשא אשה מוחזקת כעקרה, כגון שהיתה נשואה עשר שנים לאחד וגרשה משום שלא ילדה, ואחר נשאה לשני ושהתה עשר שנים ולא ילדה וגרשה, ועתה נישאה לשלישי, אם השלישי לא קיים עדיין מצוות פריה ורביה, כופין אותו להוציאה מיד *6).

-
- *1) צו לכפות כהן וחלוצה להתגרש ניתן בפסד"ר איזורי 1802,1503,4/תשי"ז פורסם בכרך ב' ע. 337.
  - *2) שמואל בירושלמי פ"ט הלכה ד' ושם.
  - *3) תשובת הרשב"א ס' תק"נ מובאת בהגהת הרמ"א בשו"ע אה"ע ו' ס"א.
  - *4) ראה ביאור הגר"א שם וריב"ש ס' שמ"ח.
  - *5) ראה פס"ד רבני איזורי כ"א ע. 6 והלאה. במקרה זה בוצעה הכפיה ע"י ביהמ"ש המחוזי. ראה דיקן "דיני נשואים גורשים" ע. 210 ודעת הרשב"ש תשובה צ"ג - וראה שאילת דוד ס' א'.
  - *6) ערוך השלחן על אה"ע קנ"ד ס' לו'.

הנושא גרושה או מעוברת

הנושא גרושת חברו בטרם עבור תשעים ימי ההבחנה, יש אומרים *1) שיכפוהו להוציאה מיד. (אך אם בינתיים עברו ימי ההבחנה ואינה מעוברת יש אומרים שלא יכפוהו יותר). וכך הנושא מעוברת חברו או מינקת בטרם עבור כ"ד חדשי ההנקה - שאז אסור לו לשאתה - יש אומרים (שם י"ב) שיכפוהו להוציאה (ויש אומרים שמאחר וצריך לתת לה רק גט לזמן קצר שלא יכפוהו בשוטים ממש).

מזנה תחת בעלה

אשה המזנה מרצונה תחת בעלה ויש עדים על כך, מאחר שהיא אסורה עליו כופין אותו לגרשה *2) ואפילו שאין עדים אלא שבעצמו ראה אותה מזנה. אך אם אין עדים וגם לא ראה בעצמו אלא שהיא אומרת שזינתה והוא מאמין לה, אזי היא אסורה לו וחייב להוציאה אך אין כופין אותו לכך *3).

טוטה

הטוטה, שנסתרה עם פלוני ושהתה עמו כדי טומאה ויש עדים שהבעל קנא לה ואסר עליה להתיחד עם אותו פלוני, דינה שאסורה לבעלה עד שתבדק במים המרים. (טוטה ב.). אך עתה, בימינו, שאין לנו מי טוטה, הריהי אסורה עליו לעולם. והרא"ש *4) פסק שכופין אותו להוציאה מביתו מאחר שאסור לו להתיחד עמה שמא יבוא עליה. ואינו יכול אפילו למחול על קנויו לאתר שנסתרה.

1*) רמ"א בשו"ע אה"ע יג' ס' י"ז.

2*) יש מהראשונים שסוברים שאין כופין אם אינו רוצה להוציאה בעצמו אך כמובן שאסור להם לחיות חיי אישות ואין חשש לכך לפי שהיא מאוסה בעיניו.

3*) נדרים צ: לפי משנה אחרונה. - בפסק דין ביה"ד העליון לערעורים 1/64/705 נפסק שאין מאמינים לאשה שהודתה שזינתה - אף אם בעלה מאמין לדבריה - אלא אם יש רגליים לדבר (ראיה נוספת) כי אחרת חוששים שמא נתנה עיניה באחר ולכן טוענת כך, כדי שיגרשנה. "הרגלים לדבר" צריכים להיות באוחו נטען ולא בהתנהגות סתם ולגבי אחרים. (עמ' קכ"ב באסף ורהפטיג).

4*) בתשובה ט' כלל ל"ב.

עושה מעשים מכוערים

גם כאשר לא ברור שזינתה אך ישנם עדים שעושה דברים מכוערים ביותר, יש מן הראשונים המשוים זאת לזנות ממש וכופים הבעל להוציאה (הרמב"ם והרא"ש *1) אך יש סוברים שאם אין בעלה רוצה אין כופין אותו להוציאה (הרי"ף).

כופין גם לבועל

מאחר ודין המזונה תחת בעלה שהיא אסורה להנשא גם לבועלה, לכן כופין גם אותו להוציאה אם נישאה לו. אך לגבי עדי כיעור בלבד (כשאינן עדים על זנות ממש) אין מוציאים מהנטען (שאתו עשתה מעשי הכיעור) אם יש לה בנים ממנו. זאת דעת הרי"ף. אך הרא"ש הביא שאלה שנשאל "בראובן שנשא... שרה והוליד ממנה עשרה... ואח"כ תקפו יצרו ו... היה עוקב אחרי הניאוף ונטען על שלומית... אשתו של שמעון ובאו עדי דבר מכוער לפני שמעון ושמע קלא דלא פסיק וגרש שלומית אשתו ונשאה ראובן הנטען והניח שרה אשתו כמו ס' שנים אלמנות חיות...". ופסק הרא"ש שם "הלכך מחויבים זקני העיר לכופו במילי ושוטי שיוציא את הרשעה מחוך ביתו וישוב אל אשתו הראשונה. וגם הרמ"א *2), דורש שיצטרף לעדי הכיעור גם קול בלתי פוסק. אך אם לדעת המהרש"ל ה"קול" דרוש רק כשהוא עצמו ראה מעשי הכיעור וכשיש עדים אין צורך ב"קול" - הרי לכל הדעות אין נזקקים לעד כשר אחד בלבד בטענת כיעור *3).

מעשי כיעור

ההבחנה העובדתית בין ניאוף ממש למעשים מכוערים אינה קלה ואין ספק שהיא משתנה לפי המקום והזמן ותמיד חוכרע לפי ראות עיני הדיינים. המהרש"ל מבחין *4) ביניהם ולפיו, כל עוד לא ראו

---

*1) כלל ל"ב ס' י"א.

*2) בשו"ע אה"ע י"א ס' א'.

*3) ראה בית שמואל וביאור הגר"א על שו"ע אה"ע י"א ס' א' ו-ג' מובא בפס"ד בית הדין הגדול לערעורים בתיק 1/51/704. (ע.נ"א).

*4) בתשובתו ס' ל"ג - מובאת גם בשו"ת הרמ"א ס' י"ג.

את הגבר הזר עם האשה "שישכבו זה על זה כדרך המנאפים" (ללא בגדים חוצצים - אם כי לאו דוקא שיראו הכנסות עטרה כמכחול בשפורפרת) אין כאן עדי טומאה אלה עדי כיעור בלבד. בשו"ע אה"ע א"ת/א"א י"א א' מצינו מספר דוגמאות למעשי כיעור: כגון שנכנסו אחריו ומצאוה עומדת מעל המטה והיא לובשת המכנסים או חוגרת איזורה, או שמצאו רק למעלה מהכילה, או שראו מקום המנעלים הפוכים או שהיו יוצאים ממקום אפל או מעלים זה את זה מן הבור וכ"ו או שראוהו מנשק, ע"פ חלוקה, או שראו אותם מנשקים זה את זה או שנכנסו זה אחר זה והגיפו הדלתות במנעול וכדומה לפי ראות עיני הדיינים.

מחלוקת הפוסקים במעשי כיעור

כבר נחלקו הפוסקים בפרוש מקרים אלה. לדעת רעק"א (בחשובה צ"ט) היוצאים ממקום אפל נחשבים כעושים מעשי כיעור רק אם כאשר נכנסו לשם סגרו מיד את הדלתות. אך אם הגיפו את הדלתות אחרי שעה או שתיים ייתכן שאין זה מעשה כיעור*1). כמו כן עמידה עם הנחשד ברחוב, במקום שבני אדם עשויים לעבור, אף אחר חצות הלילה, אינה נחשבת ל"מקום אפל". הרמ"א סובר שעמידה על פתח בית הנחשדת יחד עם הנחשד בחצות הלילה כן נחשב כיעור (אך המבי"ט זהרש"ל ורנ"ה - לא). (החזון איש *2) סובר שכיעור נחשב דוקא אם שינו מדרך העולם ונכנסו לחורבה וגם נעלו במנעול - שלפי ראות עיני הדיינים היתה כוונתם ודאי לכיעור.

לגבי המנשקים זה את זה, מובע ספק ב"חלקת מחוקק" (על אה"ע שם) אם זה כיעור, לדעת ה"כתב סופר" אין זה כיעור ולדעת בעל "שאגת אריה" כן נחשב לכיעור. וגם לגבי טיולים עם גבר זר שליבת זרועה וכד' אשר בחברה שלנו אפשר לפרשם כמעשה זנידות גרידא - הובע ספק בפסק דין *3) עם זה נחשב למעשי כיעור או פריצות שעבורן אפשר לכפותה לקבל גט. ועכ"פ בסכום פסק הדין הרבני *4)

*1) וראה גם בכתב סופר ס' י"ד ובמשיב דבר ס' ט'.

*2) בליקוטים על אה"ע ס' א' אות ז'.

*3) ביח"דהעליון לערעורים בתיק 1/64/705. (עמ' קכ"ב אסף ורהפטיג).

*4) חיפה 1738,980/תשט"ז. (כרך ב' פס"ד בתי"ד רבניים).

נאמר שמעשי הכיעור צריכים להיות במזימת שניהם יחד וצריך "קול" נוסף לעדי הכיעור כדי שאפשר יהיה לכופף הבעל להוציא אשתו. דעת רוב האחרונים היא שאם יש לה בנים ממנו לא יכפו עליהם גירושין.

צורך בנסיבות מיוחדות

מעשים מכוערים כשלעצמם אין בהם עדיין כדי לאסור אשה על בעלה ולכן כדי לכפות להוציא מטעם מעשי כיעור יש צורך בנסיבות שמהן יסיק בית הדין שהאשה זינתה ממש באמת. כגון שעזבה את בית בעלה ועברה לגור עם הנחשד *1) משום כך אם יש מקום להניח שמעשי הכיעור היו רק בדרך שחוק, אינה אסורה על בעלה *2) ומעשה בכהן "שראה אשתו יוצאה לקראת בחור אחד במקום יחוד ושהו שם שעה קטנה וכ"ו... ואחר אותו מעשה פעם אחרת היה אותו בעל... בלילה... שמע מאחורי הכותל שהיו ביחד ומחמת קול נשימתם הבין שקילקלו גם בלילה השני... ששהו כדי טומאה... ושמע קול נשימה כדרך שאדם משמש עם אשתו... ומחמת היחוד שראה היה בדעתו לאסרה עליו... מכל מקום כתב המהר"ם (תשובה ע"ט) שמא דרך שחוק היתה ואינה אסורה.

עוברת על דת משה ויהודיה

רוב המקרים המהוים מעשי כיעור עושים את האשה ל"עוברת על דת יהודית" *3) והם מקנים לבעל את העילה לגרשה אף בנגוד לרצונה. מאחר שמצוה לגרשה, לא החרים רבינו גרשום על גירושיה שלא מרצונה. וכן גם העוברת על דת משה, דהיינו המכשילה את בעלה, ביודעין, בעבירות על דיני ^{התורה} ~~הדת~~ כגון במאכלות אסורות ובחשמיש בעת נדתה, אך ספק גדול הוא אם כופין הבעל להוציא אשתו משום כך *4) כאשר הוא עצמו אינו רוצה להוציאה ומוכן לסלוח לה ולהמשיך בחיי נישואין עמה *5), לא אריך איפוא, בדוגמאות לנושא זה.

*1) ראה פסק דין רבני כ"א 59.

*2) ראה ברמ"א שאלה ס"ז והרשב"א תשובה תתל"ב.

*3) בכלל זה גם האשה הרגילה להתרחץ עם זרים - רמ"א אה"ע קט"ו ד' הובא בפסק דין ביה"ד הגדול לערעורים 1/51/704. (ע.נ"א).

*4) ראה סוטה כ"ה וכן שדה חמד מערכת גירושין סי' א' ס' י"ב.

*5) לדעת המבי"ט (הובא ב"יד אהרון") "מצוה עליו להוציאה... כשעשתה במקרה או פעם אחת אבל ברגילה, כופין אותו להוציאה". (ראה משפטי עוזיאל ח"א אה"ע סי' ס"ה).

קטלנית - סכנת נפשות

על פי הכלל "חמירא סכנתא מאיסורא" פוסק הרא"ש*1) שכופין להוציא אשה "קטלנית", דהיינו שהיחה נשואה כבר פעמיים ומתו תחתיה ועתה נישאה לשלישי, וכן דעת הר"ן והרימב"א. ואם כי לדעת הרמב"ם*2) אם נישאה בדיעבד לא תצא, לדעת הרא"ש*3) כופין אותו להוציאה ומנדין אותו על כך שהרי הוא עובר על "דמכס לנפשותיכם" שהרי זה, לדעתו ספק פקוח נפש אם ימשיך להיות עמה. ולדעת הרימב"א היא העוברת על דין "שופך דם האדם" ולכן כופין הבעל להוציאה כדי למנוע ממנה "שפיכות דמים" שלו. ויש מהפוסקים המקלים בכך, אך גם המחמירים, כשמת הבעל הקודם ממכת המדינה, במגפה או מזקנה מופלגת וכד' כשברור שמזלו גרם לזה ולא מחמתה מת, אין כופין*3).

מוכה שחין - צרעת

בגדר כלל זה יש לכלול את דינו של "מוכה שחין" המנוי בראש הרשימה במשנה (כתובות עז). "ואלו שכופין אותו להוציא". אך בעוד שיתר המקרים המפורטים במשנה הנ"ל תלויים בתביעת האשה*4) הרי במקרה זה של "מוכה שחין" אינו תלוי בתביעת האשה כלל ואף אם ירצו להמשיך בחיי אישות בי"ד יכפו הבעל להוציא אשתו מחמת הסכנה שבחיים משותפים עמו מאחר שהמחלה ממיקתו*5). הכוונה כאן למוכה צרעת (ראה באר הגולה בשו"ע שם) שבשרו נמס ונימוק (המאירי שם) והחשמיש קשה לו (ס"ן שם). רק אם יסכימו לשבת יחדיו, בעדים שימנעו מלקיים חיי אישות, לא יכפום בי"ד להחגרש.

---

*1) בחשובה כלל נ"ג.

*2) איסורי ביאה כ"א הל"א.

*3) ראה משפטי עוזיאל ה' אה"ע סי' כ"א.

*4) משום כך יובאו רק בחלקו השני של פרק זה.

*5) רמב"ם אישות כ"ה ה' י"ב ושו"ע אה"ע קנ"ד ס"א.

שחפן - מחלות מסכנות ומדבקות

"הוא הדין, וכל שכן, כשמחלת האיש גורמת סכנה לחיי האשה ולילדיה... שבעלה מוכה שחפת ואסור לה לשבת איתו בחדר אחד, לפי פקודת הרופאים, בודאי שמצוה עליו לגרשה, שלא לסכן אותה ואת בנם, ועל בית הדין לכוף אותו לנתינת הגט". השואה זו של שחפן למוכה שחין נעשתה בפסק דין רבני עליון *1) ומזה יש ללמוד לכל המחלות המדבקות והמסכנות. אך כמובן יש לדייק ביותר בחומרת המחלה ומידת הסכנה שבהמשך החיים המשותפים כדי שלא לגרום ל"גט מעושה שלא כדין".

נכפה - מחלת הנפילה

נראה שלפי אותו כלל נדון גם את הנכפה, לדעת הרא"ש *2) שכופין אותו להוציא אשתו מחמת הסכנה שבדבר, ואם כן יחול דין הכפיה גם ללא כל טענה מצד האשה. אך לדעת רוב הפוסקים אין במחלת הנופלים משום סכנת התדבקות ומאחר והמרדכי חולק על הרא"ש אין לכפותו מספק *3), וחוששין להמעוט שפוסק דאין כופין משום חשש "גט מעושה" אך בעל "שער אשר" *4) סובר שכאשר רוב הרופאים אומרים שהוא מסוכן אז לא חיישינן להמיעוט שאומר אינו מסוכן - וסכנתא חמירא מאיסורא - וכופין אותו להוציא. לכן מאחר שרוב הפוסקים שאומרים כופין זה משום הסכנה - אז חוששין למיעוט וכופין *5).

-
- 1*) בתיק 1/16/705 פורסם באוסף תש"י עמוד פ"א. ראה גם "פנים חדשות" דף פ"ז.
- 2*) בתשובה כלל מ"ב ס' א.
- 3*) חתם סופר תשובה קט"ז.
- 4*) סו' מ"ה - מובא בשדה חמד שם.
- 5*) בעל "ערוך השלחן" פסק: "ופשוט הוא שאם הוא מין נכפה שתשמיש סכנה לו או לה, שכופין להוציא" (סי' י"ב על אה"ע קנ"ד ועיין ב"ש שם).

יש להבחין בין נכפה לנכפית. בעוד שלגבי הבעל אין חולי זה מוס המחייבו להוציא (משום שמניחים ש"אשה בכל דהו ניחא לה" *1) הרי לגבי האשה מהוה חולי זה משום המהיר לכפותה לקבל גט *2). יש הסוברים שאם המשיך הבעל לחיות עם אשתו לאחר שנודע לו שהיא נכפית, לא יחייבוה לקבל גט בעל כרחיה משום שאנו מניחים שהבעל "סבר וקבל", אך לכל הדעות אם הורע מצב מחלתה יכול לגרשה בעל כרחיה *3).

גם אם למעשה לא יכפו את הנכפה להוציא, אין אשתו חייבת לדור עמו לכל הדעות (המבי"ט ח"ג סי' רי"ב) ולכן לא תחשב למורדת אם תבוא בטענת "מאוס עלי" ובעלה חייב במזונותיה גם אם אינה דרה עמו *4).

שׁוֹיָא אֲנַפְשִׁיה חֲתִיכָא דַּאיִסוּרָא

ישנם מקרים בהם אין האיסור להמשיך בחיי אישות ברור כל צרכו ומצד הדין לא היו כופין לגירושין, אך האיסור להמשיך בחיי האישות נובע מתוך שהבעל או האשה, ע"י עדותם או אמונתם בקיום סיבה לאיסור, "שׁוֹיָא אֲנַפְשִׁיה חֲתִיכָא דַּאיִסוּרָא", הטילו על עצמם איסור והנם אסורים זה לזו מכאן ואילך. מצבם זה מחייב שלא ימשיכו לחיות חיי אישות ולכן הדין מורה במקרים כאלה להפריד ביניהם, אך מאחר ואין לנו עדות ברורה שזינתה אלא רק עד אחד שהבעל מאמין לדבריו או שרק הבעל ראה שזינתה או שהאשה עצמה אמרה "טמאה אני לך" והוא מאמין לה - שבכל אלו אסור להם להמשיך בחיי אישות - לא כופין על הגירושין אלא מחייבים להתגרש בלבד *5).

---

*1) ראה חשׁוֹבֵת ר"ע איגור מה"ת סי' ע"ד.

*2) חשׁוֹבֵת מהר"ם לובלין סי' א'.

*3) ראה "אגודת אזור" שו"ע אה"ע סי' כ"ב וראה מסקנות פס"ד רבני בערעור בשט"ז/9,8 כרך ב' 134. וישנה דעה (המבי"ט קצ"א) שגם בנכפה אם החולי הולך ומתחזק, שיכפוהו להוציא.

*4) ראה מסקנות פס"ד רבני איזורי ת"א, 731,78/חשט"ז וכן בספרו של מר פ. דייקן "דיני נישואין וגירושין" ע. 225.

*5) רמב"ם, אישות ה' יד-יח.

והטעם לכך לפי ה"בית מאיר" *1), משום "ששויא אנפשיה חתיכא דאיסורא" מועיל רק לאיסורא אבל לא לעונשין בידי אדם ולכך בכל מקום שהדין אינו קובע עונש בידי אדם (כגון מלקות) אין כופין על האיסור הזה. אך מדברי הגר"א *2) משמע "דכל להחמיר על עצמו נאמן יותר ממאה עדים" וב"שויא אנפשיה חתיכא דאיסורא" הוא גוקה אפילו באמירתו בלבד ואם כן אולי תהיה לבי"ד גם רשות לכפותו לגרש אם אסר על עצמו חיי האישות.

צריך סיוע

אף בפס"ד רבני *3) נפסק שאין כופין כל עוד אין שני עדים שזינתה אך אם יש חזקה דמעיקרא על העובדות ולזה מצטרף "שויא אנפשיה חתיכא דאיסורא" של הבעל, כך שאין זה רק על פיו אלא גם על סמך החזקה המוקדמת לגבי העובדות, אז יהיה נאמן כמאה עדים וכפיהו לגרש.

שם מובאת גם הדעה שכל איסור הנוגע באחרים, כגון בזנות שזה נוגע גם לבעל ולילדים אין הבעל עצמו נאמן, יתר על כן מאחר שכפיית גט תמיד נוגעת לאחרים, שהרי אם הכפייה אינה כדין יהיו ילדיה מן השני ממזרים (שהיא נשאת אשת איש), אזי אינו נאמן לאסור ולא יכפיהו להוציא על סמך זה.

לבוועל ודאי כופין

במקרה של "שויא אנפשיה חתיכה דאיסורא" שהאשה טוענת שנבעלה לאדם זר והבעל האמין לה - הדין הוא שהיא אסורה גם לבעלה וגם לבוועל, אך בעוד שלגבי הבעל לרוב אין כופין אותו לגרשה, אם גרשה מרצונו ואח"כ נישאת לבוועל תצא ממנו בכפייה ממש.

---

*1) אה"ע סי' קס"ו ס"ז.

*2) בפרושו לשו"ע סקי"א.

*3) בערעור תשט"ז/110 - כרך ב' ע. 143.

נשבע לגרש אשתו

מקרה דומה ל"שויא אנפשיה חתיכא דאיסורא" הוא מקרהו של הנשבע לגרש אשתו. מאחר שנשבע מרצונו החפשי, ומאחר שמצוה עליו מדאורייתא לקיים שבועתו, יגרש אפילו בכפיה שזה עדיף ממצוה לשמוע דברי חכמים, שזה מדאורייתא (*1), וכן פסק המבי"ט (*2).

איסורים מחמת ספק

ישנם מקרים בהם נוצר איסור מחמת ספק או מחמת מצב לא ברור, כגון: שגרש בגט כשר ואח"כ יצא לעז על הגט, או כהן שגרש באונס כך שהגט פסול באופן שאסורה לחזור אליו וגם אסורה לכל העולם אם לא יתן גט כשר - אזי כופין אותו ליתן גט כשר שנית (*3).

איסור ביטול פריה ורביה

מקרה נוסף שבו יכפו הבעל להוציא אשתו, הוא מחמת חוסר אפשרות קיום מצות פריה ורביה וזאת אף שאין כל תביעה מצד אחד מהם לגט. במקרה שבו ברור שאין באפשרותם ללדת ילדים, גם כאשר הסיבה אינה ברורה כל צרכה אלא ששהו עשר שנים ללא ילדים, מן הדין הוא שיכפוהו לגרשה - "נשא אשה ושהתה עמו עשר שנים ולא ילדה הרי זה יוציא... ואם לא רצה להוציא כופין אותו מכין אותו בשוט עד שיוציא" (*4).

שהיית עשר שנים ללא ילדים

כבר הביא ב"פתחי חשובה" (*5) קטע מתשובת "מעיל צדקה" (סימן ל"ג): "ודאי מעיקר הדין מהראוי שיכפו בי"ד בשוטים לכל שוהה עם אשתו עשר שנים ולא ילדה שיוציאנה ואין לה כתובה, וכל הסברות, שכתבו הפוסקים שלא לכופ בזה, אין בהם כדי סמיכה". והרדב"ז (בתשובה קכ"ז) כתב שאפילו היו לו ממנה ילדים אלא שמתו או שנשאר רק אחד שבגזע עדיין לא קיים מצות פריה ורביה, שכופין אותו להוציא אם עברו עשר שנים מאז שמתו. והמהרי"ק (שורש ע"ב) מדגיש בפרוש שלגבי שהו עשר שנים ללא ילדים - בי"ד הם הכופים אותם להתגרש, ואפילו שניהם רוצים להמשיך.

-
- (1*) תשב"ץ חלק ב' שאלה ס"ח. (4*) רמב"ם אישות ס"ו ה"ז והרי"ף בהמדיר שפסק בשמואל.
(2*) שו"ת חלק ב' סי' כ"ו. (5*) על אה"ע קנ"ד ס"ק כ"ט.
(3*) ראה פ"ת בשם"גבורת אנשים" ומהרדכי בשו"ע אה"ע קנ"ד ס' ז' מובא בשדה חמד מערכת גירושין סי' א' ס' י"ג.

אך הרמ"א (1*) הביא בשם הריב"ש "ובזמן הזה... לא נהגו מכמה דורות לדקדק... ואפילו נשא אשה ושהתה עמו עשר שנים לא נהגו לכופף אותו לגרשה אע"פ שלא קיים פריה ורביה" ואכן דוב הפוסקים (2*) כופין רק אם האשה תובעת זאת וטוענת שהוא אשם בכך ומצרפת לזה טענת "רצוני בבנים שיסעדוני בשארית ימי ויקברוני במותי" (3*).

רק בארץ ישראל

כמו כן קיימות דרישות נוספות לגבי עצם עשר השנים. צריך שיחיו אותן בארץ ישראל (כי בחו"ל יתכן שהשהיה שם גורמת לכך ואם יעלו לארץ יהיו להם ילדים) וכן צריך שיהיו עשר שנים של חיי משפחה תקינים ושלא יהיו נפרדים זה מזה במשך תקופה ארוכה ושלא היה אחד מהם חולה או אסור בבית הסוהר, וכן שלא היו לאשה הפלות וכד' - שאז רשאים הם להתחיל למנות מסיום העיכוב האחרון, או מההפלה האחרונה (4*).

עקר או עקרה, סריס

אם ברור ללא כל ספק שהיא עקרה או הוא עקר יכפוהו להוציא מיד (5*), וכן הסריס, יכפו אותו להוציא אשתו. והרמב"ם בחשובה (ס' קנ"ט) כתב "חייבין בי"ד להוציאה מתחת יד הסריס בעל כרחן כשאר הנושאים נשים בעבירה... ואסור להעלם מהם אפילו שעה אחת" (6*).

פס"ד וביצועו

בבית הדין הרבני האזורי ברחובות ניתן פס"ד לכפות גירושין מטעם שהיית עשר שנים ללא ילדים, אך היוה"מ סרב להורות לבצעו לפי סעיף 6 לחוק בתי דין רבניים (נשואין וגרושין) ואף ביהמ"ש העליון (7*) לא התערב בשקול דעתו.

- (1*) על אה"ע קנ"ד ס"ק כ"ט.
- (2*) הרא"ש, כלל מ"ג ס' ד' והרשב"ש בשאלה צ"ג.
- (3*) לטענת "רצוני בבנים" ראה להלן עמוד 83 "אסר אשתו עליו בשבועה", וראה גם פס"ד רבני כרך ב' עמוד 364, שם כפו הבעל שאינו יכול להוליד להוציא אשתו שטענה שרצונה בבנים ושהו עשר שנים.
- (4*) ראה "אור זרוע" הרנ"ג. אך גם לדבריו אם הוחזקה (לנפלים) והיא עצמה נאמנה לומר שהפילה 3 פעמים והחזקה בכך, כופין הבעל להוציאה ואין צורך אף בשהוי עשר שנים.
- (5*) תוספות ביבמת הראש' והסו"ר ו"פתחי תשובה" כ"ט על שו"ע קנ"ד. אך יש פוסקים הדורשים בכל אופן שהית עשר שנים, וזאת בעיקר לוודא

2. כפיית גירושין מחמת חביעה

נוסף למקרים שנמנו לעיל ואשר בהם יכפה בית הדין את הגירושין מעצמו, וזאת מחמת האיסור הטמון בהמשכת חיי האישות באותם המקרים, קיימים מקרים נוספים בהם יכפה בית הדין את הבעל להוציא אשתו וזאת מחמת טענתה או חביעתה הצודקת של האשה - טענה אשר הדין מכיר בה כעילה חוקית להתיר כפיית הגירושין על הבעל. (וגם כאן לא נמנה את המקרים בהם התנהגות הבעל מקנה את העילה והם יובאו בחלק הביעי).

טענת מומים

רוב המקרים הנוגעים לסעיף זה מרוכזים במשנה האחרונה של פרק "המדיר" *1). וזה לשון המשנה: "ואלו שכופין אותו להוציא: מוכה שחין ובעל פוליוס והמקמץ והמצרף נחושט והבורסי, בין שהיו עד שלא נישאו בין משנישאו נולדו". מוכה שחין כבר הוזכר בסעיף הקודם ועתה נדון בשאר המקרים.

"בעל פוליוס"

לפי הפרוש הגמרא שם "בעל פוליוס" הוא בעל "ריח הפה" ו"ריח החומם". הגדרה ברורה יותר ניתנת בספרו של מר פ. דיקן *2) וזה לשונה: "לסוג זה משייכים את המחלות המתוארות בדורות האחרונים נגעי פה המוציאים ליחה סרוחה, ואת המחלה הצרפתית (עגבת, סיפיליס)

---

*6) ראה קונטרס "מקץ עשר" בספר פסקי אליהו.

*7) בג"צ 85/54 - פד"י ח'.

*1) כתובות עז.

*2) "דיני נישואין וגירושין" ע. 223.

אם היא מסכנת *1) ומדביקה את בן הזוג ע"י קרבת אישות -
(ראה באר היטב על אה"ע קנ"ד ס' א') יש להניח שזו האחרונה
היא המחלה שאליה כווננו חכמי המשנה או שהיא קרובה במהותה
למחלה המתוארת במשנה". על כלפנים הכוונה היא למחלות "המעוררות
גועל אצל האשה ומטעם זה מונעות בעדה לחיות עמו חיי אישות" *2).

מתי נולד המום. ידעה עליו. התנו עליו.

הדין במקרה זה הוא, כאמור, שכופין הבעל להוציא אשתו.
אך יש לחלק בין המקרים שהיו לפני הנישואין ובין אלה שנולדו
לאחר הנישואין. לגבי מקרים שנולדו לאחר הנישואין ברור שכופין
את הבעל להוציא אשתו מיד עם תביעתה. אך במקרים שהיו לפני הנישואין
יש להבחין. אם התנו עליהם בעת הנישואין והאשה הסכימה להנשא
לבעל למרות קיומם, דהיינו "סברה וקבלה", לא חוכל לסעון עהה
שאינה יכולה לחיות עמו מחמת המחלה אלא אם כן המחלה החמירה
ונעשית קשה יותר. ואף אם לא התנו ביניהם על המחלה אלא שהאשה
ידעה מהמחלה ובכ"ז נישאה לבעלה החולה, או שאמנם נודע לה רק
אחר הנישואין אך המשיכה לחיות עמו ולא תבעה גט מיד, לדעת רוב
הפוסקים אנו אומרים "סברה וקבלה" ולא חוכל לדרוש כפיית גט על

---

*1) מסופקני אם אפשר למנות מחלה מדבקה ומסכנת בגדר "בעל פוליוס",
שהרי כל הפוסקים הבדילו בין מוכה-שחין ובין בעל פוליוס.
ובעוד שלגבי מוכה-שחין הם מדגישים את הסכנה שבמחלהו
וכופין אותו להוציא אף שאשתו מסכימה להמשיך לחיות עמו,
לא נאמר כזאת לגבי בעל פוליוס והוא נמנה הן ברמב"ם
והן בשו"ע בין מקבץ ומצרף ובורסקי - המלאכות המאוסות.
משום כך נראה שאין בעל פוליוס מדבק ומסכן אלא בעל מחלה
מאוסה ומעוררת גועל ולכן דינו כשאר בעלי המלאכות המאוסות.
שאם לא כן היו כופין אותו להוציא בכל אופן, גם אם אשתו
מסכימה, כדין מוכה-שחין או הנכפה לדעת הרא"ש.

*2) ראה דיני משפחה לב. שרשבסקי ע. 263.

בעלה *1). אך יש הסוברים שאם לא התנו בפרוש לפני הנישואין יכולה אח"כ לטעון שאינה יכולה לסבול אותו מחמת המחלה למרות שידעה עליה לפני הנישואין *2), ועל כל פנים פוסקים שלא תחשב ל"מורדת" אם תסרב לחיות עמו עתה, אף שידעה. *3).

אמנות מסרחת. מקבץ. מצרף. בורסקי.

אותו הדין יהיה במקרים שהבעל עוסק ב"אומנות מסרחת" שדוגמאות הימנה אנו מוצאים בהמשך דברי המשנה דלעיל, דהיינו אם הבעל "מקמץ" שפרושו (שם בגמרא) מקבץ צואת כלבים, או שהבעל "מצרף נחושת" שפרושו (לרש"י) מחשל ומרדר נחושת לעשות ממנו יורות, או (כברייתא שם) מחתך נחושת מעיקרו, חוצב נחושת. וכך אם הוא "בורסי" דהיינו בורסקי - מעבד עורות. וכולם משום שאינה יכולה לסבול את הסרחון שבאומנות בעלה.

מלאכה בזויה, מסיבות מקלות

בעל "ערוך השלחן" *4) מסתפק: "אם מלאכתו לנקות בתי מחראות" אם ביכולתה לכופו להוציאה, מדין מקבץ צואת כלבים. (מאחר שאינו עושה מלאכה בגוף הצואה כמו המקבץ צואת כלבים, אלא מנקה צואה ומשליכה). וב"כנסת יחזקאל" *5) נסתפק באיש אחד שאחר שנשא אשה ורצונו להיות סופר סת"ם ולעבד בעצמו הקלפין, ואשתו דורשת שיכפוהו להוציאה מאחר ויש הכרח להשתמש בצורת כלבים לצורך עיבוד העורות. לאחר אריכות דברים הוא מסיק להלכה שמאחר ואין פרנסה אחרת מצויה לו וצריך לפרנס בני ביתו, ולא יצלת למלאכה אחרת,

-
- *1) הר"ן ומגיד משנה לרמב"ם אישות פ' כ"ה ה' יא' ובסור קנ"ד בשם הרמ"ה.
  - *2) הרשב"א במ"מ שם ועוד.
  - *3) וראה בשם"ד רבני איזורי כרך ב' עמוד 353 לענין "סברה וקבלה" ומקרים שיכולה לטעון למרות התנאי "סבורה הייתי שאוכל לסבול וכעת איני יכולה".
  - *4) על אה"ע קנ"ד ס' ג'.
  - *5) תשובה ע"ד.

ובחור סופר סת"ם הריהו עוסק במלאכת שמים ורוצה לעבד בעצמו את הקלפים לשם מצוה ואינו סומך על עיבודם של אחרים, בנסיבות אלה לא יכפוהו להוציאה *1).

מומים נוספים

כבר ראינו במשנה שהובאה לעיל כי בין המומים שהוזכרו בה כמקנים עילה לכפית הבעל להוציא אשתו, משמשים בערבוביה מומים גופניים, מחלות וכד' יחד עם פגמים שבהתעסקות הבעל או מקצועו, דהיינו, "אומנות ממאיסה" ונשאלת השאלה: האם במקרים אלו מסתכמת ומסתיימת הרשימה של המקרים בהם יכפו על הבעל להוציא אשתו, או שמא יש עוד מקרי מומים הדומים להם והנלמדים מהם שיביאנו לאותו דין.

המגמה בהלכה ובפוסקים היא שלא להוסיף על המקרים המפורשים המנויים במשנה זו כפי שכבר נזכר לעיל (עמוד 42). המשנה (שם) קובעת בפרוש: "האיש שנולדו בו מומין איך כופין אותו להוציא" ועל אחת כמה וכמה אם היו המומים לפני שנישאו, שאינה יכולה לטעון טענת מומין, שהרי ידעה והסכימה *2) ואינה מקפידה על כך. ומכאן פשט הכלל שאין טענת מומין לגבי הבעל ובודאי שלא יכפוהו להוציא בגט מעושה ע"י טענת מומין בלבד, אלא אם זה מום המפורט במשנה הנ"ל. והחתם סופר כתב *3) "כתב בררנו שאין טענת מומין לאשה באיש, אפילו אותן שמנו חכמים (כמקנים עילה לבעל) באשה, ואפילו נקטעה ידו ונסמית עינו ואפילו לא ידעה בו לפני הנישואין

---

*1) ראה "פתחי תשובה" שו"ע אה"ע קנ"ד ס"ק ב'.

*2) הטעם לפי התוספות רי"ד שם שאיש קפיד אמומים משום שאין אשה אלא ליופי, אבל אשה לא קפדה אמומין, ובכל דהו ניחא לה.

*3) בתשובה ת"א ס"א.

וטוענת שעתה נודע לה. - מכל שכן מום חולי האבן (שעליו נשאל)... לא הוי מום באיש כלל ואין לכופו לגרש *1). אך מיד נראה שגם בתלמוד מצינו מספר "מומים" נוספים בהם נאסרה כפייה בפרוש וכן בספרות ההלכה והפוסקים.

מומים גדולים

כבר באוחה משנה מובאת דעתו של רבי שמעון בן גמליאן: "במה דברים אמורים במומים קטנים אבל במומים גדולים כופין אותו להוציא". לפי הפרוש בגמרא (שם) מומין גדולים, כגון נסמית עינו, נקטעה ידו ונשברה רגלו. ומחלוקת בגמרא אם הלכה כרשב"ג ונפסק שאין הלכה כמותו הן לפי הרמב"ם והן לפי השו"ע. אך מענין שלגבי נסמו שתי עיניו או נקטעו שתי ידיו ונשברו שתי רגליו שהרא"ש *2) וכן הסו"ר *3) פסקו שכופין הבעל להוציא *4). על כל פנים יהיה דין בעל מום גדול כדין נכפה (שהוזכר לעיל) הנלמד ממנו *5). ובשדה חמד *6) הביא דעה (בשם המאירי) שעיוור בשתי עיניו חשוב כמת ומשום כך נטו לכפותו להוציא אשתו אך הוא מסיק שאין לכפותו למעשה לתת גט, אבל יחד עם זאת לא תחשב אשתו ל"מורדת" אם תעזוב אותו.

סכום הכלל לגבי מומים

את הכלל לגבי מומים רגילים אפשר לסכם כך *7): מומים רגילים (שאינם בגדר "מום גדול") אם נפלו לאחר הנישואין, אינם מקנים עילה לכפיית גירושין משום שאנו אומרים "נסתפחה שדהו" - מזלו של

-
- 1*) בעל "ערוך השלחן" (על אה"ע קנ"ד ס' ב') כתב: שכל אלו (המנויים במשנה הנ"ל) אומנויות שמסריחות ולא כל אדם יכול לסבול זאת, אבל שאר מיני מלאכות, אפילו היותר בזויות אין ביכולת אשה למחות בבעלה ואפילו היא מיוחסת.
  - 2*) בכתובות עז.
  - 3*) הגהת הרמ"א בשו"ע.
  - 4*) ראה גם דייקן - "דיני נישואין וגירושין" ע. 224, ורודנר - משפטי אישות ע. ק"ב. וראוי לציין שהרא"ש בשו"ת כלל מ"ב ס' ב' פסק שלא לכוף אף אם נסתמה בשתי עיניו.
  - 5*) וראה לעיל המחלוקת להלכה.
  - 6*) מערכת גירושין סי' א' ס' י"ד.
  - 7*) ראה דייקן - "דיני נישואין וגירושין" ע. 228.

בן הזוג גרם לכך ועליו לסבול. אותו דבר לגבי מומים שהיו לפני הנישואין ובן הזוג ידע עליהם, שאנו אומרים "סבר וקבל" ויתרגל לכך. אם בן הזוג טוען שלא ידע על המומים הללו לפני הנישואין, אזי ההנחה היא שמומים גלויים בודאי היו גלויים גם לפניו ולא יאמינו. לגבי מומים שבסתר גם כן מניחים שבודאי בדק בן הזוג באמצעים שונים לפני הנישואין ובודאי נתגלו לו. אבל בכל זאת יש מקום גם לטענה נגד הנחה זו ורשאי בית הדין להסיק מהמסיבות שאכן היו מומים לפני הנישואין שלא נתגלו לבן הזוג*1).

משום מקח טעות

במקרה שקבע בית הדין שאכן נעלמו מעיני בן הזוג המומים הללו לפני הנישואין יש מקום לטענה שהנישואין הנם בטלים מעיקרם מחמת "מקח טעות" שעשאה כספק מקודשת. וכאן נחלקו הדעות אם גם כופין לגירושיין במקרה כזה.

לדעת ה"בית שמואל *2) כופין לגרש משום מקח טעות וכן משמע מתשובות ה"אור זרוע" *3), אך לדעת ה"בית מאיר" *4) אין כופין את הבעל להוציא אשתו מחמת מומים שנתגלו בו עוד מלפני נישואיו ולא ידעה אשתו מהם, שאנו מניחים לגבי האשה ש"בכל דהו ניחא לה" ו"סברה וקיבלה" אלא אם כן התנתה בפרוש לפני הנישואין שיהיו בטלים אם יש בו מומים כאלה. לדעתו רק בנתגלו בו "מומים גדולים" כופין להוציא.

מעלים מומים בזדון

שונה הדין אם עובדת המומים נעלמה מהאשה עקב העלמה מכוונת והטעייה. אם ההטעייה והעלמה נעשו ע"י קרוביו של הבעל, או שההסכמה

---

*1) ראה פס"ד רבני איזורי, כרך א' ע. 71.

*2) באה"ע קנ"ד. ס"ק ב'.

*3) סי' ק"ע.

*4) באה"ע שם.

לנישואין נתקבלה מהאשה עקב תחבולות מרמה והשפעה בלתי הוגנת מצד קרובי הבעל, ספק אם אפשר לכפות הבעל להוציא אשתו משום מקח טעות, (ראה המחלוקת דלעיל). אך אם הבעל עצמו הוא שפיתה את האשה או העלים ממנה בתחבולות את מומו, יש מקום לכפותו למתן גט משום ש"הוא עשה שלא כהוגן" ו"אפקעינהו רבנן לקידושיה מיניה" כך שכאילו מעולם לא התקיימו נישואין ביניהם ורק כדי להוציא מכל ספק עליו לתת גט וגם כופיין על כך *1).

מומים הפוגמים בחיי האישות

קיימים מומים נוספים שלגבם יש דעות שהם מקנים עילה לאשה לדרוש כפיית גט והם קשורים בעצם חיי האישות ופוגמים בהם. כידוע קיימת חובה על הבעל: "עונתה לא יגרע" *2) וזכאית האשה לחיי אישות סדירים ולקיום עונה מצד הבעל. אי קיום מצוה זו מצד הבעל מקנה לה עילה לתביעת גט. וכתב הרמ"א *3): מי שאינו מקיים עונה יכולים לנדותו ולהחרימו עד שיקיים עונה או שיגרש.

אין לו גבורת אנשים

אם האשה טוענת שאין לו "גבורת אנשים לבא עליה" או שאינו בא עליה כלל (או טענת "השמים ביני לבינך" לפי פירוש הירושלמי בסוף מסכת נדרים), אם אינה מצרפת לזה תביעה אחרת (כגון כתובה) וכאשר ברור שהיא טוענת זאת בתום לב ללא כל פניות אחרות, יש אומרים שיכפוהו להוציאה *4) ואפילו אם הבעל מכחיש זאת היא נאמנה,

---

*1) על מקרים אלה עוד ידובר בפרק הבא: התנהגות הבעל כעילה, וראה שם דעות חלוקות ודעת ה"חזון איש".

*2) שמות כ"א י'.

*3) בהגהותיו לשו"ע אה"ע קנ"ד ר"א, בשם ההב"ש סי' קכ"ז.

*4) מהרי"ק, שורש ע"ב והרא"ש כלל מ"ג ס' ב' ו-ס' ג'.

וראה גם רש"ך ח"ב ק"ס.

כי הכלל הוא שאין האשה מעזה פניה בפני בעלה בדברים שהוא יכול לדעת אם נכונים הם, ולכן אם היא מעיזה, וטוענת כך, אנו מאמינים לה. (מסיבה זו עליה לטעון זאת בעצמה ובפני בעלה, ולא ע"י סוען, שאז אין הטעם הזה) *1).

אך רוב הפוסקים סוברים שבזמן הזה "שנשים חצופות" אין להאמין להן עפ"י הכלל הזה. וכך אם יש לתלות שלא יכול לבוא עליה משום שרחמה צר והיא בתולה, ושלא יכול לבוא עליה מחמת רכות שניו וחולשתו, תולין בזה ואין כופין אותו להוציא *2).

והמהרשד"ם *3) כתב, אם אין לאיש גבורת אנשים (ישען על ביתו ולא יעמוד) ואין הכחשות ביניהם - כופין אותו לגרש לרוב הפוסקים, אך אם טוען שיש לו רפואה, אין כופין אותו לאלתר, אלא מחכה שנה ויותר וי"א *4) עד עשר שנים.

אך לאחר עשר שנים היא נאמנה, אף אם תדרוש גם כתובה, וכופין הבעל להוציאה *5), ויש הרוצים לומר, שלהלכה, אם נמצא מיד לאחר הנישואין שאין לבעל כח גברא, שזה מקח טעות וכל הנשואין כאלו לא היו ולהלכה אינה צריכה אפילו גט, אלא שלמעשה לא יפסקו כך *6).

סיכויים לרפואה

לכן אם הבעל יכול לקיים עונה אחת לששה חדשים לא יכפוהו להוציאה. גם לאחר ששה חדשים אם יש סכויים שיתרפא לא יכפוהו מיד. ואף שהאשה תוכיח שהסיכויים קלושים, רק יחייבוהו לתת גט וכתובה, ויכפוהו על מתן הכתובה (ואם יוציא מחמת כן - יוציא) אך לא

-
- *1) ראה שרשבסקי - דיני משפחה ע. 269.
*2) רמ"א בשו"ע ע"ה"ע קנ"ד, ז'. בשם הריצב"א.
*3) בתשובה ק"ג.
*4) רדב"ז תשובה אלף קפ"ח.
*5) ערוך השלחן על אה"ע קנ"ד סי' נא'. ו"חצון איש" על אה"ע סי' ק"ח.
*6) ראה ספר "צבי חמד" קונטיס ראשון. גם לפי החוק האנגלי אין הנשואין תופסים כלל במחוסר כח גברא.

יכפוהו למתן הגט עצמו *1). מאידך, גם אם יוכח ע"י רופאים מומחים שהוא יכול להתגבר על חולשתו אם אשתו תעזור לו, אין היא חייבת לעזור לו ויכולה לטעון שאין היא מחויבת לחיות עמו אלא כמו כל אשה עם בעלה *2).

אינו יורה כחץ

טענה הקרובה לאלה היא טענת "אינו יורה כחץ" שאינה יכולה להיבנות ממנו, דהיינו שהבעל אינו מסוגל להוליד. כידוע אין האשה מצווה על פריה ורביה ואינה יכולה לטעון על אי קיום המצוה, ובודאי שאין בטענה כזו כדי עילה לכפות גט על הבעל. אך אם היא באה מחמת טענה שהיא רוצה בבן שתשען עליו לעת זקנתה ושיקברנה במותה, *3) וטוענת שהוא האשם בכך שאין לה בנים, הרי אם אינה מצרפת כל תביעה שהיא בנוסף לגט (כגון כתובה) וגם עברו עשר שנים מאז נישאו, שומעין לה. *4). ואם ביה"ד משוכנע שהיא טענת זאת בתום לב ואך משום בצונה הכנה בילדים אף יכפוהו להוציאה. ואם ברור ש"אינו יורה כחץ" והיא באה מחמת טענה שרצונה בבן וכו' - יכפוהו להוציא אפילו בתוך עשר שנים *5). לכן אם ברור שאין לו גבורת אנשים כגון שהוא מודה בכך יכפוהו להוציא *6). אך לדעת הש"ך משום זה לבד לא יכפוהו להוציא אך אם מצרפת טענת "רצוני בבן לסעדני" יכפוהו להוציא לכל הדעות *7).

-
- *1) רי"ש תשובה קכ"ז.
  - *2) פס"ד רבני, ירושלים 1255/תשט"ו, לא פורסם, הוזכר בדיני משפחה לשרשבסקי ע. 270.
  - *3) לטענת "רצוני בבן" ראה להלן עמוד 83 "אסר אשתו עליו בשבועה".
  - *4) שו"ע קנ"ד ס' ו'.
  - *5) ערוך השלחן אה"ע קנ"ד סי' ס'.
  - *6) זו דעת מהר"י פורמון מובא ברש"ך ח"ב סי' ק"ס.
  - *7) ראה סיכום "גבורת אנשים" להש"ך. וכך פסק מוהר"ר יהודה חן בתשובה ר"י - מובאת ב"כנסת הגדולה" על סימן קנ"ד בשו"ע אה"ע סור י"ב.

"אינו יכול"

כאשר האשה טוענת שבעלה "אינו יכול" לשמש או להוליד ואין הכחשה לכך, כופין אותו להוציאה. מתשובת הרשב"א (א*1) אפשר להסיק שאין כאן אפילו צורך בצרוף טענת "רצוני בבנים לסעדני" מאחר והוא מוסיף "וכ"ש בבאה מחמת טענה שרוצה בבנים". והוא מחיל דין זה גם על המקדש קידושין שלא נמסרו לביאה שיכפוהו להוציאה מפני שאינו יכול לשמשה. אך לפי פרוש הש"ך (א*2) חלה טעות סופרים בחשובת הרשב"א הנ"ל ויש לקרוא את ראשי התיבות "כ"ש" לא "כל שכך" אלא "כל שהיא", ולכן אך ורק אם היא מצרפת טענת רצוני בבנים לסעדני יכפו הבעל שאינו יכול לשמש עמה להוציא בגט.

ולגבי מידת המהימנות אשר יש ליחס לטענת האשה "אינו יכול" (הרשב"א*3) מחלק בין אינו יכול לקיים עונה ובין אינו יכול להוליד ומביא מקרה בראובן הכהן שנשא לאה ונפלה קטטה ביניהם באמרם שלא היה יכול והיה רוצה למשמש בידים והיתה צועקת על זה... והשיב שהיא נאמנת לכל דבר שהוא יודע כמות - אינה מעיזה פניה לומר כן "אינו יכול" אי יכול כלל, וכל כי הא נאמנת. לכן באומרה "אינו יורה כחץ" שאינו יודע אם זה נכון - היא עלולה לשקר, אך באומרה שהוא מרוחק ממנה לגמרי שהיא יודעת שגם הוא יודע - לא מעיזה לשקר ובודאי אמת דבריה. ואם היא באה מחמת טענה שרצונה בילד וכו' כופין אותו להוציא. (א*4)

(א*1) בספר "גבורת אנשים" סי' כ"ז.

(א*2) אלף רצ"ו.

(א*3) בהשובה תרכ"ח.

(א*4) הרשב"א שם מחדש בדברי המשנה בסוף מסכת נדרים, באומרת "השמים ביני לבינך" ולפירוש הירושלמי הכונה שאינו מקיים עונה - ולא דוקא שאינו יורה כחץ - ושם המשנה אחרונה פוסקת "יעשו דרך בקשה" וסעודה וסיום, וגם הרמב"ם פוסק שיתפשרו, ולא נאמרה שם כפייה כלל. ועל זאת אומר הרשב"א: איני יודע פשרה זו מה טיבה דכיון שהיא נאמנת מחמת טענה - אלא נראה לו שהסעודה היא להשכיח הכעס. אך אם עובר זמן רב - כראות עיני הדיינים - ולא נתפייסו, אזי כופין להוציא.

3. רצון הבעל ויישובו עם עובדת הכפייה

לאחר שמנינו וסייגנו את המקרים בהם כופין את הבעל לתת גט לאשתו, עלינו ליישב את הסתירה שבין דין תורה, לפיו אין האיש מגרש אלא ברצונו, ובין דיני סופרים ותקנות חכמים לגבי כל אותם המקרים בהם קבעו שכופין את הבעל לתת גט והריהו כשר למרות שניתן שלא מרצון הבעל.

עד שיאמר "רוצה אני"

הפתרון ליישוב סתירה זו מצוי בכלל הידוע: "כופין אותו עד שיאמר רוצה אני". מקורו של הכלל בדיני הקרבנות במשנה א* (חייבי עולות ושלמים - ממשכנים אותן) כדי לכופן שיביאו את הקרבן ללא שיהוי, אע"פ שאין מתכפר לו עד שיתרצה (שכל מטרת הקרבן, דהיינו הכפרה, אינה מושגת אלא על ידי זה שמביא את הקרבן מרצונו החפשי ולא מתוך כפייה) שנאמר א* (2) "לרצונו" - כופין אותו עד שיאמר "רוצה אני".

וכן מצינו בענין נדרים א* (3): "מוצא שפתיך... חשמור... ועשית - אזהרה לבית דין שיעשור" (רש"י: על כרחך, מכאן אזהרה לבית דין לכופן). וכל כך נשחרש ונתקבל הכלל של "כופין אותו עד שיאמר רוצה אני" שהגמרא שואלת: "למה לי (הלימוד שכופין אותו מהכתוב "ועשית" ומכאן אזהרה לבי"ד שיעשור), מ"יקריב אותו" נפקא? (הרי אפשר ללמד דין הכפייה מ"יקריב אותו" שהרי גם שם למדנו) "יקריב אותו" - מלמד שכופין אותו; יכול בעל כרחו? תלמוד לומר "לרצונו", הא כיצד? (הרי קיימת כאן הסתירה הפנימית של כפייה ורצון כאחד - והפחרון הוא:) כופין אותו עד שיאמר רוצה אני".

א* ערכין כ"א.

ב* ויקרא א' ג'.

ג* ראש השנה ו'.

מצוה לשמוע דברי חכמים

הגמרא מרחיבה את הכלל ובהביאה אותו במסכת קידושין (נ.) היא מוסיפה: "וכן אתה מוצא בגיטי נשים ושחרורי עבדים". דהיינו שגם לגבי גטי נשים שיש צורך ברצון הבעל לגרש, אתה מוצא מקרים בהם כופין את הבעל לגרש עד שיאמר "רוצה אני". וכאן מופיעה גם הסברה: משום שמצוה לשמוע דברי חכמים. והגמרא במסכת בבא בתרא (מח.) אף מרחיבה את הכלל ומחילה אותו בפרוש על "גט מעושה" - דהיינו גט אשר כפו את הבעל לעשותו - ואשר מדין תורה צריך הוא להיות פסול ובכל זאת אם הדין הוא שיש לכפותו (מדיני סופרים ומתקנות חכמים, כגון באחד המקרים שמנינו לעיל) הרי שהוא בכל זאת כשר מאותו הכלל, שהרי בסופו של דבר אמר "רוצה אני".

גמר ומגרש

במובאה זו אנו מוצאים סברה נוספת: "אגב אונסיה גמר ומגרש" דהיינו: הגט ניהן בסופו של דבר מרצון הבעל, והנו כשר משום כך, למרות שרצון זה מושג על ידי כפייה. סברה כזו אנו מצאים גם בדיני ממונות שגם בהם יש צורך ברצונם המלא של שני הצדדים לעיסקא: "הליוהו וזבין זביניה זביני... אגב אונסיה גמר ומקני" (הכרימוהו למכור - המכר הנו מכר גמור... שמתוך שהוכרח לכך גמר בלבו להקנות) *1).

שני הטעמים באחד.

אך ברור שסברה זו כשלעצמה אין בה כדי להכשיר גט כפוי בזמן שהכפייה נעשתה במקרים שבהם אין הדין מחייב כפייה, הגם שבסופו של דבר אמר "רוצה אני". כדי שהגט הכפוי יהיה כשר יש לצרף גם את הסברה של "מצוה לשמוע דברי חכמים" לפיה רצונו האמיתי של כל אדם מישראל לקיים את דברי חכמים ומעשה הכפייה רק מסיר ממנו את סרובו

---

*1) בבא בתרא מ"ז.

השטחי ומביא אותו לגלות את רצונו האמיתי באמרו "רוצה אני". לכן רק כאשר הדין מחייב את הכפייה ומתן הגט בכפייה הנן "רצון חכמים" רק אז מבטא ה"רוצה אני" של הבעל את רצונו האמיתי. אך כאשר הדין הוא אמנם "יוציא", שמן הראוי לו לגרש וצריך לגרש, אך אין הדין מחייב כפייה להוציא, במקרה כזה אם יכפו - הגט מעושה ופסול. משום כך יש צורך לבדוק תמיד לא רק אם הדין הוא שצריך לגרש אלא גם אם הדין הוא שכופין לגרש שרק אז "גט מעושה כשר".

כשיש מחלוקת בין הראשונים

ישנה סברה בפוסקים המרחיקה לכת בצמצמה את השימוש בכלל זה של "כופין אותו עד שיאמר רוצה אני". זוהי דעת ה"חתם סופר" *1) "אשר לדבריו אפילו במקרים שברור לנו שהדין מחייב ש"יוציא אלא שעדיין ספק אם הדין מחייב כפייה להוציא, כגון במקרה של "נכפה" (חולה מחלת הנפילה), לא יחול הכלל של כופין אותו וכו'. כי במקרה הנכפה קיימת מחלוקת הראשונים אם מן הדין לכפותו להוציא שלדעת המרדכי *2) אין כופין ולדעת הרא"ש *3) כופין להוציא, במקרה כזה לא יחול הכלל. כי הכלל חל לדעת ה"חתם סופר" *1) רק "כשברור גם להמגרש שהעישוי (הכפייה) כדין אליבא דכולי עלמא, אם כן מצוה לשמוע דברי חכמים, אבל הכא (כאשר מחלוקת הראשונים בדבר) יאמר המגרש: "מאן לימא לן שמצוה לשמוע דברי הרא"ש, דילמא מצוה לשמוע דברי המרדכי?" ואם כן גם מה שאומר "רוצה אני" היה בהכרח ולא ענה מלבו".

אך בעל ה"שדה חמד" *4) דוחה את סברת ה"חתם סופר" הנ"ל וזה לשונו: "ולענ"ד יש לפקפק בטעמו. אמו כולי עלמא דינא גמירי? וא"כ נוכל לכוף מאן דלא ידע פלוגתא דרבנן קדישו הנ"ל (המרדכי והרא"ש), ואף מאן דגמור וסבור, נוכל לכופו, דכיון דהדין נוחן לשמוע אל השופט בימיו, והרי בית דינו סוברים דהדין הוא לכופו,

---

*1) שו"ת אה"ע ח"א סי' קט"ז.

*2) כתובות סי' ר"א.

*3) שו"ת כלל מ"ב סי' א'.

*4) מערכת גירושין סי' א' ס' י"ד.

אם כן נימא שפיר דאנן סהדי שמתרצה בכל לבו לשמוע דברי חכמים.
ומי מבעלי דינים זוכל לסמך על דעתו נגד דעת הבי"ד שבימיו?"⁴²
ולכן כל אימת שבי"ד מוסמך שבימיו פוסק לכפות גט - מטעמים שנראים
לו בלבד, ואף כשיש מחלוקת ראשונים בדבר - קיימת הסברה שרוצה
לציית לפסה"ד ואם אמר "רוצה אני" אפילו בכפיה - הגט כשר.

סיכום נאה לכלל הנ"ל והסבר מפורט לסתירה זו שבין
ה"כופין" וה"רוצה אני" נותן הרמב"ם* (1) וראויים דבריו להיות
מובאים בשלמותם וזה לשונו:

"מי שהדין נותן שכופין אותו לגרש את אשתו ולא רצה לגרש,
בית דין של ישראל בכל מקום ובכל זמן מכין אותו עד שיאמר "אני
רוצה" ויכתוב הגט והוא גט כשר... ולמה לא בטל גט זה שהרי הוא
אנוס... שאין אומרים אנוס אלא למי שנלחץ ונדחק לעשות דבר
שאינו מחויב בו מן התורה... אבל מי שתקפו יצרו לבטל מצוה או
לעשות עבירה והוכה עד שעשה דבר שחייב לעשותו או עד שנתרחק
מדבר האסור לעשותו, אין זה אנוס ממנו אלא הוא אנוס עצמו בדעתו
הרעה.

"לפי כך זה שאינו רוצה לגרש מאחר שהוא רוצה להיות
מישראל ורוצה הוא לעשות כל המצוות ולהתרחק מן העבירות ויצרו
הוא שתקפו, וכיון שהוכה עד שחשש יצרו ואמר "רוצה אני" - כבר
גרש לרצונו.

"לא היה הדין נותן שכופין אותו לגרש ומעו בית הדין...
ואנסוהו עד שגירש הרי זה גט פסול."

(1*) בהלכות גירושין ס"ב הלכה כ'.

התנהגות הכעל כעילה לכפותו להוציא אשתו

חובות ההתנהגות הכללית של הבעל

א.

כל אדם מישראל הנושא אשה, מתחייב לה, ע"י עצם מעשה הנישואין, בעשרה חובות יסוד אלו: שאר (מזונות), כסות, עונה, כתובה, רפואה, פדיון (אם נשבית), קבורה (אם מתה בחייו), מזונות באלמנותה, מזונות בנותיה אחר מותו, ירושת בניה הזכרים את כתובתה. אנו נעסוק רק בחובות הקשורות בהתנהגות הבעל.

מזונות

חייב הבעל לספק לאשתו את מזונותיה, לפי מדת יכולתו, ועל כל פנים במדה לא פחותה מזו שהיתה רגילה לה בבית אביה קודם נישואיה. חובה זו כוללת גם סיפוק כסף לצרכים קטנים וכד'. במובן הרחב כולל המושג "מזונות" גם כל הדרוש לכלכלת האשה, כסות, מדור, רפוי וכדומה. לכך אם הבעל אינו ממלא חובתו זאת כלפי אשתו במידה הראויה, הריהי יכולה לתבעו בדין על כך וביה"ד יחייבו לשלם. אם אין הוא עובד ואין פרנסתו מצויה משום כך לא תהיה בזה הצדקה חוקית, כי נוסף לחובתו לזונה לפי יכולתו גם התחייב הבעל בכתובה לעבוד ולהתפרנס כדי לפרנסה ובי"ד יכולים לכפותו לכך. אם הבעל מסרב למלא חובה זו - יחייבוהו בי"ד להוציא את אשתו. אם ההנהגות הבעל היא כזאת שאינה מאפשרת מילוי חובתו במזונות כראוי אף יכפוהו בי"ד להוציא אשתו במקרים מסוימים*1).

יתר על כן, ישנם מקרים בהם הבעל ממלא אמנם חובת המזונות כלפי אשתו, אך התנהגותו עשויה לגרום לכך שבעתיד הקרוב לא תהיה לו אפשרות לקיימה - כגון "משחק בקוביה" העלול להפסיד ממונו ולהשאר בחוסר כל ולא יוכל לפרנס. בדומה לכך "רועה זונות עליו נאמר - "יאבד הון", עשוי להתבע להפסיק דרכיו או להוציא אשתו.

---

*1) ראה להלן ב"אומר איני זן ואיני מפרנס" עמוד 70 ועוד.

(וזאת נוסף לטענה שחיי המשפחה בלתי אפשריים מסיבת חיי האישות הפגומים *1) וכך העומד לנסוע למדינה רחוקה אשר ספק אם יוכל לקיים משם את חובת המזונות כלפי אשתו - יכפו בי"ד להבטיח את הספקת המזונות בטרם יצא לדרכו ואם לאו ימנעוהו מלצאת או יחייבוהו להוציא אשתו *2).

עונה

חייב אדם לחיות אם אשתו חיי אישות תקינים, כפי יכלתו הגופנית וכפי שצרכי עבודתו ומקצועו מאפשרים לו. דוגמאות קביעות העונה ותקופותיה השונות לגבי אנשים שונים בהתאם ליכלתם ומקצועם מצויות בתלמוד *3) ולפיהן חובה על הבעל להתנהג בדומה לחובת המזונות, גם חובת העונה - קיום חיי אישות תקינים - הנה יסודית ביותר בקשר הנישואין ולכן הפרת חובה זו מקנה לאשה זכות לתבוע הפרת קשר הנישואין בכללותם. יתר על כן, חובה זו היא מדאורייתא, ואיננה דבר שבממון כמו מזונות, ולכן אפילו אם התנו ביניהם לפני הנישואין על אי קיום חובה זו, אין התנאי מועיל שהרי זה "מתנה על מה שכהוב בתורה ותנאו בטל". לכן בעוד שיכולה האשה לוותר לבעלה על חלק מחובת המזונות כלפיה ולא תוכל לתבעם, אין בידי האשה היכולת לוותר על חובת העונה, ואף אם ויתרה בפרוש, תוכל תמיד לדרוש קיום חובה זו מצד בעלה.

כמובן, יש להבחין בין מקרים בהם, אי האפשרות לקיום העונה כתיקונה מקורם ברצון הבעל ובהתנהגותו או שנבצר ממנו לקיימה מסיבות שאינן ביכלתו. במקרים שהדבר נובע ממחלת הבעל או רפיון כחו, אם יש סיכויים לרפואה, לא תוכל האשה לחייבו להוציאה ועליה להתאזר בסבלנות. אך אם אינו מקיים חובתו זו מתוך זדון

---

*1) ראה להלן "רועה זונות" עמוד 81 ועוד.

*2) ראה להלן "העומד לנטוש אשתו" ו"המפרש בים" עמ' 75.

*3) כתובות ס"א, וראה ברמב"ם הלכות אישות י"ד הל' א' ו-ב' ושו"ע אה"ע ע"ו ס' א'-ג'.

הריהו נקרא "מורד" ויחיבוהו להגדיל כתובתה מדי שבוע עד שיגרשנה, וכן במקרים מסויימים, אף יכפוהו להוציאה לפי דרישה. *1)

לכן, אם התנהגות הבעל פוגעת למעשה, או אף עשויה לפגוע בעתיד, בקיום חובתו זו לאשתו, כגון שהוא "רועה זונות", שמחמת כן נפגעים חיי האישות החקינים שביניהם, או שהוא עומד לנטוש ביתו לתקופה ארוכה מזו שה"עונה" מתירה לו, יכולה אשתו לתבעו להמנע ממעשיו או לחייבו להוציאה ועד אז יגדיל סכום כתובתה, ובמקרים מסויימים אף יכפוהו להוציאה*2).

ומכבדה יותר מגופו

חייב אדם בכבוד אשתו ועליו לאהבה כגופו ולכבדה יותר מגופו.

כמו כן חייב להרבות בטובתה כפי יכלתו "ולא להטיל עליה אימם יתרה ויהיה דבורו עמה בנחח ולא יהיה עצב ולא רגזן" *3). אם כי חיבה זו אינה ניתנת להגדרה מדויקת, ברור עכ"פ שאסור לבעל לזלזל באשתו ולבזותה ברבים, להכותה או להזיק לה בכל דרך אחרת. כמו כן אסור להפריעה מקיום מצוות הדת המוטלות עליה.

אין לבעל רשות לדרוש מאשתו דברים העשויים לגרום לה סבל שאינה חייבת לשאת בו, לכן זכאית האשה לדרוש מבעלה שיתנהג בצורה שאינה פוגעת בכבודה ובגופה. וכמו כן זכאית האשה לדרוש, מטעמים הגיוניים ומסיבות מספיקות, שלא יתערבו קרוביו בחיי המשפחה שלהם ושלא ידורו יחד עמם ויהיו מצרים או מרעים לה או גורמים לקטטות בינה לבין בעלה. זכותה לדרוש מבעלה לאפשר להם לחיות חיי משפחה תקינים.

---

*1) ראה להלן "אינו רוצה לשמש - מורד מתשמיש" עמוד 73 ועוד.

*2) ראה לעיל "מומים הפוגמים בחיי האישות" עמוד 48.
"מגרשה מהבית" עמוד 73 להלן ועוד.

*3) ראה רמב"ם פרק ט"ו מהלכות אישות, הלכה י"ט.

"שלום בית"

עקב התנהגות שאינה מתאימה לדרישות הנ"ל, ועקב כל סיבה ההופכת את חיי המשפחה לבלתי אפשריים רשאית האטה לתבוע שיחזור הבעל למוטב ויחזיר "שלום בית" על תיקונו או שיהן לה גסה וכתובתה. לכן המכה אשתו תדיר, המבזה אותה, המקללה, המאלצה לברוח מביתו, המכריחה לחיות עמו בנדחה או המונע ממנה דברים העשויים להכניס ענין וטעם בחייה ומכריחה עי"כ לסבול מדברים שאינה הייתה בהם, מתחייב להוציא אשתו, אם התבעהו לכן, ובמקרים מסויימים אף יכפוהו לכן. (1*)

התנהגות כללית הולמת

נוסף לחובת התנהגות הנאותה, ביחסים שבינו לבינה, ובכל הקשור בכבוד אשתו וסיפוק צרכיה, חייב הבעל להתנהג כראוי גם כלפי הבריות וגם כלפי שמים. בעל ה"נודר ואינו מקיים" (2*) או שהוא גנב, עברייך, נע ונד, נוחן עיניו בנשים אחרות, או רע מעללים בדרך כלל, הריהו רע לשמים ורע לבריות ובכללם גם לאשתו. אף שאין הבעל פוגע בחובת המזונות והעונה ובכבוד אשתו, יכולה האשה לסעוך כי עקב התנהגות כזו בעלה "מאוס עליה" ולדרוש שיחייבוהו להוציאה. לכשימצא ביה"ד אמתלא טובה לשענתה וכי כנים דבריה ייתכן שאף יכפוהו להוציאה (3*).

-
- (1*) ראה חלק 4 פרק ב' "התנהגות כלפי אשתו" עמוד 47.
(2*) ראה להלן עמוד 62.
(3*) ראה להלן חלק 4 פרק ג' "מאוס עלי" עמוד 69.

התנהגות כלפי אשתו

ב.

1. עילות שמלפני הנישואין

העילות לפיהן יכולה האשה לדרוש שיכופו את בעלה לגרשה
הן רבות ושונות כפי שנראה להלן. אך אם כי אין לטעון מאומה לפני
שקיים קשר הנישואין בין בני הזוג, הרי עילת הסענות יכולה לנבוע
עוד מהתקופה שקדמה לנישואין.

לא תפסו קידושיך או הופקעו למפרע

כידוע דרושה הסכמת שני בני הזוג לנישואין, רצון הצדדים
הנו הבסיס לקשר הנישואין וכל פגם ברצונו של צד כלשהו פוגם בעצם
הקשר ובתוקפו. יש מקרים, כאשר הוסר הרצון או הכוונה להנשא מצד
בן זוג כלשהו הנו ברור, שהנישואין מעולם לא תפסו ומכילא אין
קשר נישואין בין הצדדים ואין אפילו צורך בגט. הוא הדין באותם
מקרים שקבעו חכמים שיפקעו הנישואין למפרע והרי זה כאילו לא היו
קיימים מעולם. (מאחר שכל המקדש על דעת חכמים הוא מקדש, ואף אומר
זאת בעת החופה "הרי את מקודשת לי בטבעת זו כדה משה וישראל" הרי
שיש בכח חכמים, במקרים מסוימים בהם עבר על דברי חכמים, להפקיע
את נשואיו למפרע) *1).

אך כאשר הפגם אינו בעצם הקשר לנישואין והנס הקמים למרות
הפגם, אזי יש לחפש עילות לפיהן תוכל האשה לכפות את בעלה להוציאה
בגט. פגם כזה יכול להיות קיים עוד מלפני הנישואין, אך אינו מפקיע
אותם מעצמו, ויש צורך בגט מצד הבעל כדי לבטל את קשר הנישואין.

---

*1) ראה אינציקלופדיה תלמודית: "אפקעינהו רבנן לקידושיך
מיניה" ודוגמאות שם.

המעלים מומיו

אדם הלקוי במומים חמורים, או במחלה קשה המפריעה לחיי הנשואין, אך אין מומים אלו בגדר המומים שעבורם כופין את הבעל להוציא, (או שמחמת המחלוקת אם הם מקנים עילת כפיית גט לא יכפוהו להוציא מספק "גט מעושה") אם העלים אותם מדיעת אשתו לפני נשואיהם, בכוונה תחילה, מאחר שידע שגלויים לאשה עלול למנעה מהנשא לו, יש בכך משום עילה לכפותו כעת להוציאה בגט. נכך כל הירוד. זכך מעשה תרמית ורמאות בנישואין, אם כי אינם מפקיעים את קשר הנישואין מעיקרו, יש בהם עילה לכפותו להוציאה כאשר אינה רוצה להמשיך לחיות עמו בשל מומיו אלה. *1).

לא גילה עקרונות

לכן אם היה הבעל עקר ולא גילה זאת לאשתו לפני הנישואין, תוכל לתבעו להוציאה בגט ואפילו לכפותו על כך. הסיבה לכך היא שאינה יכולה לחיות עמו ולמבול חליו. ומאחר שהעלים זאת ממנה בתרמית יכולה למרוד בו ולגבי "מורדת" כזו סומכים על דעת הפוסקים שכופין אותו להוציאת (כדברי הרמב"ם הלכות אישות י"ד ה' ח' "לפי שאינה כשבויה") דעה זו נתקבלה גם בבית הדין הרבני שפסק כפיית גט מעילה זו *2).

אינו ראוי לידבק בבת טובים. המקדש בתחבולות

היסוד לפסק דין דלעיל לקוח מתשובת הרא"ש *3) שנשאל באלמנה שטענה כלפי בעלה השני "מאוס עלי" אם אפשר לכוף בעלה להוציאה. ואף שמחמת טענה זו ספק אם אפשר לכוף (ראה להלן), הרי באותו מקרה הורה לדיינים ששאלוהו: "אם המקדש אינו אדם ראוי והגון לידבק בבת טובים ו ב נ ב ל ו ת ר מ י ת פ י ת ה ... גם זה שעשה שלא כהוגן, נהי דקידושין לא נפקיע, מכל מקום יש

---

*1) ראה "בית שמואל" שו"ע אה"ע קי"ז ס"ק כ"ד: הוא עשה שלא כהוגן וקידש ברמאות - כופין אותו. כמו כן יש הנותנים מקום לטענת מקח טעות בקידושין, אם העלים מאשתו מום - אפילו רגיל - ולא ידעה בו כשנשאה, ומשום כך י"א שכופין אותו לגרש. ראה ב"ש באה"ע קנ"ד ס"ק ב' וראה דייקן - "דיני נישואין וגירושין" ע' 229.

*2) פד"ר כרך א' ע. 15.

*3) כלל לה' ב'.

לסמוך בנדון זה על קצות רבותינו שפסקו בדינא דמורדת דכופין אותו לגרשה". וכך פסק הרמ"א (1*) "ואם עשה שלא כהוגן שקדשה ברמאות ובתחבולות, כופין אותו לגרש".

בנבל ותרמית פיתה. רצה לצחק בה. עשה שלא כהוגן.

לדעת ה"חזון איש" (2*) "ודאי אין דברי הרא"ש אלא בפיתה אשה שאינה ראויה לו והוא ידע שלא חתפיים עמו לעולם, אלא רצה להערימה שתהיה אגידא בו ויוציא כסף בעד הגירושין, או רצה לצחק בה וכיוצא בזה, וקדשה בצנעה שלא כדרך כל הארץ רק שהרבה לה בפתיים לפי שעה". רק במקרים כאלה אפשר לכוף הבעל להוציא. לדעת ה"חזון איש" אי אפשר אחר תקופת התלמוד לתקן ולהוסיף אפשרויות של כפית הבעל להוציא, מאחר שזה יהיה גס מעושה שלא כדין ואין כופין אלא על מה שנזכר בפרוש בתלמוד. אך אם כי לתקן כפיה אי אפשר, הרי אפשר, גם לאחר תקופת התלמוד, להפקיע את הקידושין, של מי שעשה שלא כהוגן ולעקרם למפרע. ולדעתו גם במקרה זה לא התיר הרא"ש לכפותו להוציאה מטעם זה בלבד אלא שצירף זאת לדין הפקעת הקידושין שאפשר להפעילו לגבי מי שנשא אשה בדרך שאינה נראית לחכמים. "הוא עשה שלא כהוגן לפיכך עשו לו חכמים שלא כהוגן ואפקעינהו רבנן לקידושין מיניה(3*).

מאוס עלי עוד מלפני הנישואין

לכאורה אם האשה ידעה שהוא מאוס עליה ובכ"ז נישאה לו יש להניח ש"סברה וקבלה" ואינה יכולה לסעון כעת שרוצה בגט. אך אם נישאה לו תחת לחץ הקרובים כגון שטענת "מאסתיו עוד לפני הנישואין ואמי ואחי הכריחוני להנשא לו, וגם כעת מאיס עלי", לדעת הרשב"ש (4*) יכפוהו להוציאה. במקרה כזה גם החולקים על הרמב"ם וסוברים שבטענת "מאיס עלי" לבד אין כופין אותו להוציא (משום שחוששין שמא נתנה עיניה באחר) יסברו כאן שיכפוהו (5*).

(1*) בשו"ע אה"ע ע"ז ג'.

(2*) הלכות כתובות ס"ט.

(3*) יבמות ק"י.

(4*) שאלה צ"ג.

(5*) ראה גם פד"ר איזוריים ע. 33.

2. עילות שאחר הנישואין

מכה אשתו

תמציתו של דין המכה אשתו מצוי בהגהת הרמ"א לשו"ע *1) וזה לשונו:

"איש המכה אשתו, עבירה היא בידו, כמכה חברו". מכאן שהמכה אשתו פעם אחת או עכ"פ לעתים רחוקות, אין לדבר תוצאות מעשיות ואין האשה יכולה לדרוש שיוציאנה בעל כרחו מחמת שהכה אותה. התוצאה היחידה היא שהבעל עובר בזה עבירה כלפי שמים בדיוק כאילו הכה את חברו אשר כידוע "נקרא רשע" ותו לא.

"דין זה נחשב ל"מתקדם" לעומת דיני עמים אחרים באותה תקופה אשר ראו את האשה כרכוש בעלה ולפיהם המכה אשתו כמוהו כמכה עבדו ולא ראו בזה עבירה כלל. אך בעל באר הגדולה *2) מעיר על דברי הרמ"א הנ"ל ומביא בשם תשובות מהרי"ו הישנים שעונשו של בעל המכה אשתו גדול וחמור יותר ממכה חברו "דבחיברו אינו חייב בכבודו, ובאשתו חייב בכבודה לכבדה יותר מגופו, עולה עמו ואינה יורדת עמו, לחיים ניתנה ולא לצער, ועונשו גדול ממכה חברו כי היא יושבת לבטח עמו, ודמעתה מצויה וכו'".

הבעל חייב בנזקי אשתו

ריב"ם ב"אור זרוע" *3) פוסק להלכה "שאסור לאדם להכות את אשתו וגם חייב בנזקים אם הזיקה". הוא לומד זאת מהגמרא *4) "המזיק אשתו בתשמיש המטה" - ששם ספק אם חייב בנזקה משום שעושה ברשות - אבל בכל היזקות שעושה לאשתו שלא ברשות בודאי שחייב. על כל פנים, התוצאה היחידה מהכאת האשה, פרט לעבירה שבעצם הדבר, היא, שאם ניזוקה הריהי רשאית לתבוע נזיקין, אך אין בדבר משום עילה לתביעת גט, ובודאי שלא לכפיית גט על בעלה.

---

*1) אה"ע קנ"ד ס"ג.

*2) בשו"ע שם.

*3) פסקי בב"ק פרק ג' סי' קס"א.

*4) בב"ק לב.

הרגיל להכות אשתו תדיר

שונה הדין תכלית שנוי באיש הרגיל להכות את אשתו הוא עשה זאת לעתים תכופות. כאן כבר חובה על בית הדין להתערב. ואלו המשך דברי הרמ"א (שפ): "ואם רגיל הוא בכך יש ביד בי"ד ליסרו ולהחרימו ולהלקותו בכל מיני רידוי וכפיה ולהשביעו שלא יעשה עוד, ואם אינו ציית לדברי הבי"ד יש אומרים שכופין אותו להוציא, ובלבד שמחריים בו תחילה... וכל זה כשהוא מתחיל, אבל אם מקללתו בחנם או מזלזלת אביו ואמו והוכיחה בדברים ואינה משגחת עליו יש אומרים דמותר להלכותה... ואם אין ידוע מי הגורם, אין הבעל נאמן לומר שהיא המתחלת, שכל הנשים בחזקת כשרות, ומושיבין ביניהן אחרות לראות בשל מי הרעה הזאת".

מחלוקת אם כופין

אכן ענין הכפיה שנוי במחלוקת. "הבית יוסף" *1) כתב שאין לסמוך על דעת האומרים שכופין אותו, ולדעתו אין לכפות הבעל המכה אשתו תדיר, להוציאה בעל כרחו. יתר על כן, גם בדעת ה"ש אומרים" המובא ברמ"א דלעיל יש להבחין היטב בין כפיה ישירה על הבעל להוציא אשתו מחמת העילה שהוא מכה אשתו תדיר, ובין כפיה הבאה לאחר שנידוהו בית דין והשביעוהו שלא יוסף להכותה, שאז מלקין אותו ומיסרים אותו על שעובר על החרם והשבועה ולא כדי שיוציא אשתו, אלא שאם מחמת המלקות שהוא מקבל מידי פעם כשמכה אשתו ועובר על החרם החליט לתת לה גט, אין הגט פסול מחמת העישוי כי העישוי במקרה זה הנו כדין והגט כשר.

לדעת הגאון מוילנא ב"ביאורי הגר"א" (בשו"ע שם) מכוון הרמ"א ב"יש אומרים" לדעת הרמב"ן *2) לפיה כופין את הבעל להוציא אשתו אפילו על שאר דברים שאין לה צער כל כך כגון המדיר שלא תלך לבית אביה או לבית האבל וכו' או שלא תשאל נפה וכברה וכו' *3) וקל וחומר במצעה בגופה שכופין אותו להוציאה. לדעת זו הכפיה היא ישירה ומטרתה שיוציא אשתו.

*1) עלהטור שו"ע שם.

*2) בחשובות המיוחסות ס' ק"ב.

*3) ראה להלן עמוד 87 והלאה.

איך אדם דר עם נחש בכפיפה

רבינו שמחה בר שמואל *1) נשאל "באחד שהיה רגיל תדיר להכות את אשתו... והשיב שכופין אותו להוציאה... דאיך אדם דר עם נחש בכפיפה... ואפילו קבלה (על עצמה לסבול כמנו את המכות) יכולה לומר סבורה הייתי שהייתי יכולה לקבל, עכשיו איני יכולה לקבל שהן הכאות שאיך להם קצבות... ואם לא יאבה (להוציאה), תעסוהו (בכפיה) *2) גם כאן נראה שדעתו שמוחר לכפותו באופן ישיר במטרה שיוציא.

אשה והכותה - כופין להוציא

בספר "פרח מטה אהרון" *3) מביא שאלה "על אודות אשה הדרה עם חמותה ואחות בעלה בבית אחד וטוענת שמרגילות לה קטטה עם בעלה עד שבסיבתן בעלה מכה אותה, ועל זאת אומרת שאינה רוצה לדור עמהן בבית אחד אלא שבעלה ירחקנה מגבולן או הן ירחקו מגבולה". ובתשובתו מביא את דברי רבינו שמחה *4) "אם דבריה אמיתיים תקנסוהו קנס חמור בגופו ובממונו... והטילו שלום ביניהם, שלום מקויים ומחוייב... ואם לא יעמוד הבעל בקיום השלום, שיוסיף להכותה ולבזותה... יעשוהו (בכפיה).. לתת גט". למרות שמוזכרים כאן קנסות והטלת השלום תחילה, יש לראות בהם רק צעדים ראשונים של כפיה בנסיון להביא לשמירת השלום ביניהם, אך במדה ואינם נמצאים מספיקים ואין השלום מוחזר על כנו משהמשים בכפייה ממשית להוציא, וכפי שמסיים (רבינו שמחה - שם) "שאם איך שם תקנה אחרת כופין אותו לגרש".

כפיה ישירה

וראיה להנחתי זאת שכוונת רבינו שמחה לכפייה ישירה על מנת שיוציא ולא להלקאה על שעבר על חרם "הטלת השלום", אפשר למצוא בסוף תשובת ה"פרח מטה אהרון" שפסק לפיו לגבי אותה שאלה דלעיל, שכופין אותו להוציא (דלא גרע מריח הפה) וכאן ברור שהכוונה לכפייה ישירה על מנת שיוציא.

*1) בתשובה המובאת בב"י שם וב"אור זרוע" שם.

*2) ראה גם פס"ד רבני כרך ב' ע. 353.

*3) חלק שני סי' ס.

*4) כמו שהיא מובאת בתשובות מהר"ם ת"ק כ"ז, וראה גם פ. דיקן -

כפיה בעקיפין

לעומת דעה זו של הרמב"ן ורבינו שמחה*1) קיימת דעה ה"בית יוסף" המתנגדת לכפיה בכלל, ברגיל להכות אשתו. אך רוב הפוסקים המאוחרים יותר שלא קבלו דעת הב"י ויחד עם זאת חוששין לכפות במישרין על מנת שיוציא אשתו מחמת חשש "גט מעושה שלא כדין" מצאו דרך של פשרה, לפיה מתרין בבעל תחילה שיפסיק להכות אשתו, משלא הפסיק מחרימים אותו ומנדין אותו ומשביעים אותו על שמירת השלום, ועכשיו אם ימשיך בהכאותיו הרי שהוא עבר על החרם והשבועה ועל זאת ילקוהו וייסרוהו, ואם משום מלקות אלה יחליט להוציא אשתו אזי יהיה הגט כשר. הכפיה במקרים אלו היתה רק על שמירת השלום וקיומו שהוטלו עליו בחרם ובשבועה ולא במישרין על מתן הגט ומשום כך הגט כשר. כי המלקות ניתנו כדין וגם לא ניתנו במישרין על מנת שיוציא.

בדעה אחרונה זו נוקט בעל "לקט הקמח" *2) וכן הרדב"ז *3) שהורו בפרוש להחמיר ולא לכוף במישרין להוציאה אלא לגזור על הבעל בנידוי שלא יוסף להכותה וגם בעל "דרכי משה" *4) החולק על דעת ה"בית יוסף" וסובר שכפיה מותרת לכתחילה במכה אשתו חדיר. ממליץ בכל זאת על דרך זו ולא על כפיה במישרין *5).

מבזה אשתו ברבים

מן הראוי לציין שברוב המקרים שהובאו לעיל נצטרף לענין ההכאות גם ענין בזוי האשה, ובמספר מקרים בזוי האשה ברבים. אך נראה שאין ענין הבזוי משמש כשלעצמו עילה לכפיית הבעל להוציא אשתו ואף הצטרפותו להכאות אינה בעלת משקל רב כי בכל המחלוקות הנ"ל נזכר ענין הבזוי, ונראה שהן קיימות גם כשמדובר בהכאות תכופות בלבד ללא לזוי של בזיון ברבים.

---

*1) ו"אור זרוע" ו"פרח מט"א" ו"בנימין זאב" שקבלו דעתם.

*2) על אה"ע דף קצ"ב א'.

*3) אלף רכ"ה - (קנ"ז)

*4) על הטור שם

*5) ונראה שזוהי גם דעת הרב "בנימין זאב" (תשובה פ"ח).

מצער אשתו תמיד, במריבה

לדעת החשב"ץ *1) במצער אשתו תמיד במריבה, יום יום, אין לו תקנה ויש לדון בקל וחומר מבעל פוליפוס, דהשתא מפני ריח הפה כופיין, מפני צער תדיר שהוא מר ממות לא כל שכן, אך דעה זו לכפות, לא נתקבלה על דעת רוב הפוסקים.

מאימת ברצח

לעיתים חורג הבעל ממסגרת ההכאות התדירות ומגיע ברוב כעסו או מחמת אי שליטתו על עצביו, או מחמת טירוף התוקף אותו לעיתים, למעשים המטילים אימת מוות על האשה. מקרים כאלה חורגים ממסגרת הסעיף ג' *2) שהובא לעיל לגבי מכה אשתו תדיר ויש לדונם לפי סעיפים אחרים בשו"ע המתאימים להם.

"יראה אני פן יהרגני בכעסו"

שאלה שנשאל הרא"ש *3) "באיש המשחטה מדי יום יום ואומר אשתו אבי אני היה ומחמת דחקו השיאני לו, וסבורה הייתי לקבל, ואי אפשר לקבל, כי הוא מטורף, ויראה אני פן יהרגני בכעסו". ופסק הרא"ש שאין כופיין אותו להוציאה לפי שאין מקרה זה בין אותם שאמרו חכמים שכופיין.

בשלחן ערוך הובא במקרה זה ההלכה ושם (סי' ה') מפרש הגר"א שהסיבה היא משום שידעה על נטיתו להשתטות ולכעוס עוד לפני הנשואין אלא שסבורה היתה שתוכל לסבלו ונישאה לו מחמת מצוקתה, במקרה כזה אין כופיין אותו להוציאה שבודאי "סברה וקבלה". אך יש הרוצים להסיק מביאור הגר"א *4) שאם לא ידעה על נטית בעלה, כופיין אותו לגרש אפילו באינו משחטה יום יום.

---

*1) חלק ב' שאלה ח'.

*2) בשו"ע אה"ע, הגהת הרמ"א.

*3) מובאת בטור שו"ע אה"ע קנ"ד.

*4) בפס"ד רבני כ"ב ע' 80.

הפך תייה לגהינום

העובדות באותו פס"ד כדלקמן:

מאז הנישואין, זה כשנה וחצי אין הבעל מפרנס את אשתו. לרוב אינו נמצא בבית ויש ימים שלמים ואפילו שבוע שלם שאינו בא בכלל לביתו. בימים שבא הביתה בא מאוחר בלילה ומתיחס אל אשתו באדישות ובסדיסטיות. בגלל התנהגותו זו פרצו ביניהם ויכוחים וחיכוכים והבעל השתמש נגד אשתו באיומים ובהכאות. בדיקת רופא הוכיחה קיום חבלות בגופה מחמת הכאותיו. האשה מפחדת להמשיך לחיות אתו וגם אינה יכולה לסבלו יותר עקב התנהגותו. כמו כן התנהג עמה בגסות בעת שאחזה צירי לידה ורב עמה כשחזרה מבית החולים עם התינוק. מסקנת בית הדין לאור העובדות היתה שהבעל הפך את חיי האשה לגיהנום בהתנהגותו המוזרה ואין אדם דר עם נחש בכפיפה: ביה"ד לא נתבקש לכפות מתן הגט אלא לחייבו להוציאה וכן עשה.

שונאת את החיים בגללו

בית הדין השווה מקרה זה עם המקרה שעליו נשאל בעל התשב"ץ (1*) "באשה שבעלה מצער אותה הרבה עד שמרוב הצער היא מואסת אותו, הכל יודעים שהוא מרעיבה עד שהיא שונאה את החיים".

שם נסה התשב"ץ לכפות אותו להוציא. אך אין להביא משם ראיה למכה אשתו תדיר, כי כאן מצטרף גם הגורם של מניעת מזונות עד כדי הרעבה וכן מצב של "מאיס עלי" שעליהם ידובר להלן.

רץ אחריה בסכין

מקרה נוסף של מכה אשתו תדיר המלווה בהטלת אימת מוות על האשה מצינו בשאלה המובאת ב"פני משה" (חלק א' נ"ה): "אשת ראובן שהיה מכה אותה בעלה כפעם בפעם, ואע"פ שהיו מתרים בו אנשי השכונה... לא זו מדרכיו המקולקלים עד שפעם או פעמיים רץ אחריה בסכין ותנס ותצא החוצה הלוך וצעוק פן יהרגנה בסכין. אשר על כן

(1*) בשו"ת חלק ג' סי' ק'.

זה כעשרה חדשים לא רצתה לשבת עוד עם בעלה הנז' כי אין אדם דר עם נחש בכפיפה.. " שם דרש הבעל להתירו לשאת אשה שניה וטען ש"אשתו מורדת" בו, אך נפסק שם "דלא מקריא "מורדת" אלא בדקאמרה 'בעינא ליה וקמצערנה ליה' וכ"ו אבל כל 'לא בעינא ליה' "מאיס עלי" מקריא, ד' מאיס עלי' אינו הלוי בגופו, אלא כל דאמרה לא בעינא, יהיה מאיזה סיבה שיהיה, "מאיס עלי" מקריא... וכשיש סיבה גדולה ואמתלא לדבריה שמכה אותה ורץ אחריה בסכין - כופין (אותו) להוציא וליתן כתובה, כמו שפוסקים רבוותא, רבינו שמחה ו"אור זרוע" ותשובת הרמב"ן".

מאוס עליה

לפי ה"פני משה" אין בהכאות ובאיומי הסכין משום עילה, כשלעצמה, לכפות הבעל להוציא אשתו. אך יש בהם כדי ליתן אמתלא סבירה לטענתה "מאיס עלי". מאחר שלדעתו טענת "מאיס עלי" קיימת לגבי כל היחסים שבין איש לאשתו ולא דווקא לגבי חיי האישות שביניהם, לכן פסק שכופין אותו להוציאה היות ויש לה אמתלא טובה לטענת "מאיס עלי" ואין כאן מקום לחשש שכל טענתה באה רק משום "שמא עיניה נתנה באחר". אבל לדעת הסוברים שאין טענת "מאיס עלי" אלא לגבי "שאינה יכולה להבעל לו מדעתה" (כלשון הרמב"ם) דהיינו שחיי האישות עמו מאוסים עליה, לא יהיה בהכאות ובאיומים וההפחדות הללו אף כדי לשמש אמתלא טובה לטענת "מאיס עלי". מסיבה זו נפסק ב"תורת אמת" (קפ"ו) שלא יכפוהו במקרה הנדון להוציאה.

כאמור, יידון ענין "מאיס עלי" ביתר הרחבה בפרק הבא. עתה נדון במקרים של מניעת מזונות מהאשה.

האומר איני זן ואיני מפרנס

החיוב הממוני העיקרי החל על הבעל כלפי אשתו והנובע מעצם היותם נשואים הוא החיוב במזונות ופרנסה. מושג זה כולל את כל הדרוש לאשה לכלכלתה, כסות מדור ריפוי וכדומה. רמת המזונות

צריכה להיות שוה לזו של הבעל ועל כל פנים לא פחותה מזו שהיתה רגילה לה בבית הוריה. כל זה לפי הכלל: "עולה עמו ואינה יורדת" (1*).

מקורו של חיוב זה בצו התורה "שארה כסותה ועונתה לא יגרע" (2*).

"שארה" אלו מזונותיה, כסותה אלו מלבושיה, עונתה זוהי חובת חי האישות עמה. מקור נוסף לחיוב הבעל במזונות אשתו בתקנת החכמים שהכניסו בשטר הכתובה את ההתחייבות "אנא אפלה (אני אעבוד) ואוקיר (ואכבד) ואזון ואפרנס". זוהי התחייבות ממונית מפורשת ולפיה חייב הבעל להשכיר עצמו למלאכה ולעבוד כדי שיוכל לפרנס אשתו לפי כבודה (3*).

כופין אותו לזון

על קיום חובה זו כופין את הבעל. לכן, האומר "איני זן ואיני מפרנס", לכל הדעות (4*) כופין אותו לזון, אך לדעת רב כופין אותו אפילו להוציא אשתו בשל מניעת המזונות ממנה, וטעמו "שאיך אדם דר עם נחש בכפיפה אחת". וגם לשמואל הסובר (שם) שאיך כופין אותו להוציא משום "שעד שכופין אותו להוציא יכפוהו לזון", זה רק כשיש אפשרות לכפותו לזון תחילה, שאז מוטב לכפותו לזון ולא לכפותו להוציא, אך במקרים שבהם אין אפשרות לכפותו לזון כלל, גם שמואל יודה שיכפוהו להוציא. זוהי דעת רוב הפוסקים. ויש הפוסקים לכתחילה כרב שכופין את הבעל להוציא אשתו (5*).

אינו יכול לזון יכפוהו לגרש

הרא"ש מנמק את הטעם לכפית הבעל האומר איני זן (שמשמעו, אומר זאת לעחים קרובות) משום "שהאשה בושה לבוא לבי"ד בכל פעם בכדי לחבוע מזונותיה וסופה שתמות ברעב. הירושלמי (6*) לומד דין זה מקל וחומר: אם מפני ריח הפה - כופין, מפני "חיי נפש"

1* כתובות ט"א. אה"ע סי' פ"ב סעיף ג'.

2* שמות כ"א ו'.

3* ראה הט"ז ס"ק ד' בשו"ע אה"ע ע' ג'.

4* בכתובות עז.

5* תוספות רי"ד והרא"ש שם.

6* גיטין פ"ס הלכה ט'.

לא כל שכן. ומשמע מהרמב"ם (1*) והסו"ר (2*) שאם אי אפשר לכופו לזון, כגון שאין לו כסף וגם לעבוד אינו רוצה, הרי אם האשה תובעת שיוציאה, יכפוהו להוציאה בגס. ואפילו אם לא אמר בפרוש "איני זן ואיני מפרנס" אלא שפשוט אין לו - כי דל הוא ואין ידו משגת לזון אשתו - יכפוהו להוציאה (3*). ויש אומרים שאף אם יש לאשה מזונות ממקורות אחרים, כגון שהיא עובדת ומתפרנסת, לא יוכל הבעל להפטר מחובתו זו, כי "מכל מקום, סוף שתכלה כספה והמות ברעב ואין מי ירחם שוב עליה, אבל כשכופין עתה לגרשה, תוכל להנשא לאחר המפרנסה" (4*).

יש מהראשונים הסוברים שבמקרה של עני מרוד שאין לו ממה לזון את אשתו וגם אינו יכול לעבוד, לא יכפו אותו להוציא, מאחר שפשוט אין לו והוא אנוס מלקיים חובתו זו. (5*).

אינו רוצה לעבוד ולזון

החתם סופר (6*) מסכם את ההלכה בדינו של אומר "איני זן ואיני מפרנס" כדלקמן: מי שיש לו אפשרות לזון ואינו רוצה לתת למזונות אשתו, לא יכפוהו להוציא אלא יכפוהו לזון. מי שאין לו ואינו רוצה לעבוד ולהשתכר, יכפוהו בשוטים להוציא. מי שאין לו והנו אנוס או חולה שאינו יכול להשתכר, דינו תלוי במחלוקת הראשונים אם מזונות האשה הם מדאורייתא או רק מדרבנן. לדעת הסוברים מדאורייתא, יכפוהו להוציא הגם שהוא אנוס, לדעת הסוברים שמזונות מדרבנן לא יכפוהו להוציא, (שהעישוי פוסל בגס מן התורה), אבל יכפוהו במילי ובשאר דרכי הכפייה שאינן פוסלות גם כ"מעושה".

(1*) גירושין מי"ב הי"א.

(2*) אה"ע ע"ג.

(3*) כי לדעת הרמ"ם חובת המזונות מדאורייתא וכופין עליה אף באנוס (ראה "בית מאיר" מובא ב"פתחי תשובה" אה"ע ע"ס"ק ב').

(4*) בפס"ד רבני איזורי כרך א' ע. 80 בשם תשובת החת"ם ז"אה"ע חלק א' סי' קל"א. באותו מקרה באמת הפסיקה האשה לעבוד מחמת הריונה.

(5*) רמ"א בשו"ע ע' ג' באור הגר"א ס"ק ח' והב"ח שם.

(6*) אה"ע סי' קל"א, מובא ב"פתחי תשובה" אה"ע ע' ס"ק ב'.

אין ביד בי"ד לכופו - בעל החבולות

במקרים שהבעל נעדר זמן רב מביתו והריהו בעל תחבולות, שקשה למצאו ולחייבו במזונות אשתו, יש לראותו כ"אין ביד בי"ד לכופו" ולכל הדעות יכפוהו להוציא *1). ומקרה דומה מובא ב"נודע ביהודה" (תניינא סי' צ') בבעל שעזב את אשתו 12 שנה וחשב שכבר מתה מזמן ולכן לא שלח לה מזונות, ופסק שם שכופין הבעל להוציא, אך צריך התראה תחילה משום שהיה שוגג ואין כופין ללא התראה. והמבי"ט (חלק א' ע"ו). פסק שאם הניחה עגונה כמה שנים ולא שלח לה מאומה שדינו כדין אומר "איני זן" ומאחר והוא נע ונד ומשתמט ואי אפשר לכפותו לזון, יכפוהו להוציא.

מגרשה מהבית

הוא הדין כשבעל אינו נעדר מביתו אך הוא רגיל לכעוס ולהוציא אשתו מביתו תמיד, מאחר שעל ידי זה "אינו זנה לפעמים ופורש בתשמיש יותר מעונתה והוי כמורד ממזונות ותשמיש" ולכן פוסק הרמ"א (אה"ע קנ"ד) שכופין אותו להוציא. דין זה מיוסד על תשובת הרשב"א (בתשובה תרצ"ג) ממנה יש להסיק שאם הבעל רגיל לכעוס ולהוציא מביתו הרי שלבטח התרו בו ויסרו אותו ולא הועיל, ולכן, באין דרך אחרת לחייבו לקיים חובתו "שאר כסות ועונה" כופין אותו להוציא. (זה פרוש ה"ערוך השלחן" שם סי' י"ז). אך בפתחי תשובה (שם) כתב שלא יכפוהו במישרין לגרש אלא לזון או לשמש או ליחן גט בדרך של ברירה אך לא לכפות על מתן הגט במישרין. והמהרדימ"ט (ח"א קי"ג) נוטה לכפות להוציא למי "שאינו יכול לזונה ולפרנסה כדת הנשים".

אינו רוצה לשמש - מורד בתשמיש

דין עונה שווה לדינם של שאר וכסות, וכשם שהאומר איני זן ואיני מפרנס ללא כל סיבה יכפוהו להוציא אשתו, כן המטרב

---

*1) פסק דין רבני איזורי כרך א' ע' 79.

במזיד מלקיים - חובת העונה והריהו "מורד מתשמיש" יכפוהו להוציא *1) וכן פסק הרשב"א (תשובה תרצ"ג) "כל שפירש ממנה מתוך הכעס יותר מן הזמנים שהורו בפרק "אע"פ" כל אחד ואחד לפי מה שהוא אדם - כופין אותו להוציא וליתן כחובה - שהכל יודעים כלה למה נכנסה לחופת ועיקר נישואין על דעת כן".

מורד על אשתו

לכתחילה, המורד על אשתו, מוסיפין על כתובתה 3 דינרים לשבת *2), אך כל זה כאשר היא רוצה בתוספת ולא בגט אך אם היא אינה רוצה אלא גט כופין אותו לגרש *3), אך יש אומרים שמורד על אשתו, במזונות לחוד והמורד על אשתו בתשמיש לחוד, אין כופין אותו להוציא אלא אם מנע ממנה כל עניני אישות וזה שנאמר כפיה בדינו של מורד, הכוונה לדעתם שיכפוהו לזון או שיכפוהו לשמש ואם משום כך יוציא - יהא הגט כשר - אך לא יכפוהו בשוטים להוציא ממש *4). ויש סברה לחלק בין מורד ממזונות למורד מתשמיש. כי לגבי מזונות אפשר לכפותו לחת לה מזונות לזמן רב "ועד שיכפוהו להוציא יכפוהו לזון" אך לגבי תשמיש קשה לומר סברה זו, כי אי אפשר כל פעם לכפותו לשמש וגם האשה בושה לבוא כל פעם לבי"ד שיכפוהו לשמש *5). ויש שחלים דין זה גם לגבי האומר "היא בכגדה והוא בבגדו", דהיינו שאינו רוצה לשמש בקירוב בשר (אלא כדרך פרסיים, בלבושיהם) שלפי דעת רב תובא (בפרק נערה שנתפתתה) יוציא ויתן כתובה. וכתב בעל העטור *6) שלא כופין אותו לשמש בקירוב בשר שעניני תשמיש אינם בידינו לכופו עליהם... וכופין אותו לגרש מקל וחומר דריח הפה. וכן לכל מי שאינו יכול לשמש *7) שיוציא ויתן כתובה, וכן לכל מי שאומר לעזב אשתו (ועי"ז ימנע ממנה תשמיש) שכופין אותו לחת גט לזמן *8) וכל שכן שרש"י, לדעתו, סובר שכשנאמר "יוציא" - הכוונה לכפיה.

-
- *1) תוספות בכתובות סג' והרא"ש שם וכן רמ"א אה"ע קנ"ד ג'.
  - *2) כתובות סג'.
  - *3) חוט המשולש, הטור השלישי בשם הרשב"ץ.
  - *4) הש"ך בספרו "גבורת אנשים" ס' מ"ו, וכן בספר העטור באות "מרד".
  - *5) שם מ"ה, ראה גם "בחזון איש" על אה"ע סי' ק"ח.
  - *6) בשם הגאון ז"ל מובא בתשב"ץ חלק ב' שאלה ס"ח.
  - *7) ודעת הרמב"ם בפרק י"ד מהלכות אישות. *8) לפי תשובת הרא"ש.

העומד לנטוש אשתו

חובת המזונות והעונה היא כה עיקרית בחיי הנישואין עד שתקנו לה אמצעי מניעה שלא יוכל הבעל להשתמש ממנה. לכן אין מחכים עד שיגיע הבעל למצב כזה בו לא יהיה באפשרותו הפיסית לקיימה או שלא יהיה באפשרות אשתו לכופו לזונה או לגרשה. אם יש הוכחות שהבעל עגמד ללכת למדינה אחרת, אף שלא ברור אם באמת בכוונתו לנטוש אותה, מאחר ואינו יכול להכריחה לילך אחריו, (פרט לארץ ישראל) הריהי יכולה לדרוש שיכפוהו לתת לה גט "לזמן", דהיינו שאם ילך ולא יחזור עד לאותו זמן קצוב יהא זה גט *1).
וכן כתב ה"בית יוסף" *2) "אם ידוע שהאיש רוצה לילך לארץ אחרת ישביעוהו שלא ילך או יכפוהו *3) מקודם שילך יגרש אותה לזמן", כלומר שיגרשנה בתנאי "אם לא באתי מכאן ועד זמן פלוני".

הלך לעיר אחרת

הרשב"ש *4) חידש בזה, שלא זו בלבד שכופין אותו לתת גט לזמן כשעומד ללכת לעיר אחרת, אלא אפילו אם כבר הלך לעיר אחרת ואין האשה יכולה להשיגו שם ולתבעו, רשאי בית הדין של אותו מקום בו הבעל נמצא כעת, לכפותו לתת לה גט לזמן, ממש כאילו תבעתו היא. הטעם לכך הוא כי כל ישראל בעלי דין מחמת עיגון ולכל דבר איסור. "ובדבר איסורא כולהו אינשי בעלי דין נינהו וכופין אותו לתת גט לזמן כדין האשה שתבעה מבעלה שיכתוב לה גט זמן כשהולך למדינה אחרת, כמ"ש הרא"ש ז"ל בתשובתו ושלום על דיני ישראל" *5).

מפרש בים הגדול

יש להבחין בין "עומד לנטוש אשתו" שנוסע למקום אחד ואין ידוע מתי חוזר וחוששין שבדעתו לעגנה ובין מי שרגיל לפרש בים

-
- 1* שו"ת הרא"ש כלל מ"ג סי' י"ג.
  - 2* אה"ע קנ"ד פ"ק"ח.
  - 3* ראה פרוש "ערוך השלחן" לכפיה זו להלן בע' 76 "המוכתב למלכות".
  - 4* בשו"ת דין מ"ו.
  - 5* ראה גם תשובת הרשב"ש בענין חק"ל. והרשב"ש מתלק (בענין תי"ז) בין נשואה לארוסה לענין עגון ופוסק שמאחר ואינו חייב במזונות הארוסה, אם אינה רוצה להנשא לו ומורדת בו מחמת פחד אביה שאין לו לקיים מה שהבטיח בנדונייתו, לא יכפוהו לתת גט לזמן וגם יותר

הגדול ומחמת כן נעדר מהבית תקופות ממושכות אם לצרכי למודיו או פרנסתו, מאחר שהוא חוזר כדי פעם, אין לכופו לתת לאשתו גס לזמן אך יכפוהו לחזור לביתו לעתים קרובות באופן שלא יפרוש ממנה, יתר מהשיעור המותר לו (*1).

המוכתב למלכות

הנרדף על ידי השלטונות או שסכנת נפשות לו לעמוד במקומו ועליו לברוח לארץ אחרת, אם אין אשתו רוצה לילך עמו יכולה לדרוש שיכפוהו לתת לה גס (*2). אך לפי פרוש בעל "ערוך הסלחן" (*3) במקרה כזה, כמו במקרה של העומד לנטוש אשתו, כוונת הב"י אינה לכפותו במישרין למתן הגס אלא שיכפוהו וימנעוהו מלילך מאותו מקום ותו לא, אך אם הוא מעצמו, בכדי להנצל מכפיה זו או מסכנת המצאותו באותו מקום, יתן לה גס, יהא זה גס כשר ולא מעושה כי מניעתו מלילך מאשהו בדין יסודה. גם מפרוש הגר"א (שם) יש להסיק שהכפיה במקרה זה אינה בשויסס אלא בשייחא בלבד. למרות זאת פסק אחד האחרונים רי"ט ליפמן (אב"ד בביאליסטוק) בתשובה לאשה (*4) בענין "איש רע מעללים שיצא משפטו מהקרומינאל געריכטן שיושלח לסיבירען לעבודת פרך" - שיכפוהו לגרש מאחר שאף אם חלך עמו לא יוכל לקיים לה כל עניני אישות, כיון שהוא בשבי ובעבודה קשה ולא יוכל לבוא הביתה כלל, ואף שעכשיו אנוס הוא בדבר, לא עדיף מנולד לו ריח הפה וכופין אע"פ שהוא אנוס.

אינו רשאי לעמוד במקום שנשאת

ההנחה היא שבני הזוג מסכימים ביניהם (אין הסכם מיוחד) להשאר במקום בו נישאו (או לעלות לארץ ישראל) לכן אם היו מספר שנים באותו מקום ועשה הבעל מעשה עבירה נגד השלטונות, או מכל סיבה אחרת, ואינו רשאי להמשיך לגור באותו מקום, אם אין האשה רוצה לעזוב את המקום וללכת אחריו למקום חדש (שאינו ארץ ישראל) יש דעות לפיהן כופין אותו להוציא לפני שילך (*5).

(1*) כגון: תלמוד לצרכי תלמוד תורה - 30 יום וכד' - מחשבת רב האי

גאון (אורחות חיים, חלק ב' ע. 103).

(2*) שם סי' י"ג וי"ד.

(3*) ב"י שם ט'.

(4*) מובאת בספר "אבן בוחן" הנלווה ל"אבן ישראל" מאת ר' ישראל סאלאנזער.

(5*) שדה חמד, מערכת אישות סימן ב' ו'.

לעלות לארץ ישראל

שונה הדבר אם מטרת צאתו מביחו היא לעלות לארץ ישראל. שהרי "הכל מעלין לא"י" ויכול כל אחד מבני הזוג לכפות את משנהו לעלות עמו לא"י, (ומכל מקום בא"י עצמה - לירושלים). לכן יכול לומר לאשתו "עלי עמי ואני זנך שם" ולא תוכל לכפותו להוציאה. וכך אם האשה רוצה לעלות לא"י יכולה היא לדרוש שיכופו בעלה לעלות עמה ואם יסרב ומשום כך יוציא לא יהיה הגט מעושה שדרישתה לעלות עמו בדין יסודה וכופין על כך. וכמו כן אם הוא רוצה לירד מא"י לחו"ל יכולה היא לדרוש שיכפוהו להשאר בא"י עמה ואם לאו שיוציא ויתן כתובה. כל זה מדינא דגמרא (1*) אך כבר בתוספות (שם) נאמר שבזמן הזה (ההוא) שיש סכנת דרכים אין דין זה נוהג (2*).

לדעת רבינו חיים כהן (מובאת שם בתוספות) המצוה לעלות לא"י קיימת רק בזמן שבית המקדש קיים, אבל בזמן הזה אין המצוה לדור בא"י כי יש כמה מצוות תלויות בארץ וכמה עונשים שאין אנו יכולים לעמוד עליהם ולהיזהר מהם. ומותר אפילו לצאת מא"י ללמוד תורה בחו"ל שהמזונות דחוקים בא"י ואין ממה להתפרנס.

נמלטה מבעלה לא"י

בספר "תומת ישרים (ס"ח) נשאלה שאלה "אשר בעלה חולה זה ימים רבים, ולדעת הרופאים כמעט בלתי מתקבלת רפואה על פי שרשי חכמים, והוא בטבעו קפדן בהיותו שפוי, והוא עתה בעת החולי מצער את אשתו יותר מדאי בדברים ויסורים... כדי להמלט ממנו באה לבי"ד ואמרה שדעתה לעלות לא"י". בתשובת המחבר (שם) הובאו הדעות הנ"ל ומחמת הספק אם כופים גם כיום לעלות או להוציא, פסק שמספק לא יכפוהו להוציאה. (אך עדיין אין בדבר תשובה לשאלה אם תחשב מורדת בבעלה כשתעלה לבדה לא"י ואם תפסיד משום כך את כל זכויותיה הממוניות כגון מזונות וכסות ומדור, אך לא כאן המקום להרחיב הדבר בענין זה).

(1*) בכתובות דף ק"י.

(2*) וכך גם דעת המרדכי והאגודה. והרשב"ש בתשובה א'.

בזמננו אנו וביחוד לאחר קום המדינה בודאי שלא תשמענה
טענות של סכנת דרכים ופרנסה דחוקה. מפסקי דין רבניים שונים *1)
וכן מפסקי דין אזרחיים בענין תביעות ממוניות של בני זוג אזרחי
בארץ *2) נראה שמתחשבים במצוה זו של "הכל מעלין לא"י ואין הכל
מוציאין" גם כיום. אך ספק אם בגי דין רבניים יפסקו לכפות
בעל, שאינו רוצה לעלות עם אשתו, או הרוצה לרדח לחו"ל בנגוד
לרצון אשתו, להוציאה בגט מעושה, מאחה שספק אם הכפיה כעת, בזמן
שאינ בית המקדש קיים, בדין יסודה לאור סברת רבינו חיים כהן הנ"ל
משום כך יש להניח שאם הבעל יבטיח בצורה מחייבת את קיום חובותיו
הממוניות כלפי האשה, לא יינתן נגדו צו עיכוב נסיעה מהארץ.

עובר על הרם כלפיה

גם רוב המחמירים שלא לכפות הבעל להוציא אשתו בכל
המקרים שמנינו לעיל, כגון במכה אשתו וכד', מודים שאם הבעל
קבל על עצמו בחרם שלא להכותה או להקניטה או בחרם לכל דבר אחר
המכוון כלפי אשתו ולא קיים ועבר על החרם כלפיה, שיכפוהו
להוציאה בגט *3). וכן אם נשבע מרצונו לגרש אשתו במסיבות
שונות שנתקיימו יכפוהו לקיים שבועתו *4).

עובר על הדת

בסתם עובר על מצוות או עושה עבירות (אם לא שעובר על
חרם כלפי אשתו כבסעיף הקודם) אין כל מקום לכופו לתח גט
לאשתו *5). ונשאל *6) באשה שבאה לפני בי"ד ומתרעמת על בעלה שעושה
מעשים אשר לא ייעשות, מחלל שבת בכמה ענינים ובא עליה בנדתה,
ודברי כיעור עם בנותיו גדולות עד שנחשף בעיניה שעושה כמעשה
לוט... ומסקנת התשובה (שם) שלא לכפותו להוציא.

*1) פד"ר כ" ב" איזוריים ע. 233, פד"ר איזורי כ"א ע. 103.

*2) הדנים לפי הדין העברי מחמת היות התביעות ענין הנישואים.
ראה פסק"ד י"ד 24 וכך פסק"ד השופט אפס"ר בע" 211/47 פסקים עליונים
במקו"ם 118.

*3) רמ"א בשו"ע אה"ע קנ"ד א', חתם סופר האה"ע ב' תשובה ס' ועוד.

*4) תשובת הר"י בן הרא"ש מובאת בב"י אה"ע קנ"ד.

*5) המבי"ט חלק ב' שאלה מ"ז.

*6) בשדה חמד גירושין סי' א' ס' י"ב.

אך יש להבחין בין עובר על דת בענינים כלליים שאינם נוגעים לאשה במישרין, ובין עובר על דת בענינים הנוגעים לאשה והקשורים בחיי האישות המשותפים. כמו כן יש להבחין בין עובר על דת לעיתים ובין עובר על דת במקרים מסוימים דרך קבע והרגל. להלן יובאו מקרים בהם יש מקום לכפיית הבעל מחמת העבירות שהוא רגיל בהם והם נוגעים לאשה ולחיי האישות עמה.

מחטיא אשתו בדבר איסור

אם ע"י מעשיו הרעים של הבעל והעבירות שבידו אין בהם כדי לכופו להוציא אשתו הרי אם המעשה הרע גורם לו להחטיא אשתו בדבר איסור ועבירה ואי אפשר להרחיקו מן העבירה בכפיה אחרת, אז אפשר לכופו לגרש *1).

מכריחה לשמש עמו בנדתה

אם האשה טוענת שבעלה רגיל להכריחה לשמש עמו בנדתה ובזמן וסתה והבעל מודה בכך, כופין אותו להוציאה בגס *2). אבל אם אין הבעל מודה שהוא רגיל בכך, לא מאמינים בזמנים אלה לאשה שתטען שבעלה כופה אותה לשמשו בנדתה *3). ולא נשתנה המצב מאז תקופת הרדב"ז וגם בזמננו ספק אם נאמנת האשה לטעון זאת *4). ו"בשדה חמד" *5) מביא דעות שונות לפיהן האשה נאמנה לטעון זאת ויש לכפות בעלה להוציאה אם הוא רגיל בכך, אך מסקנתו (ס) שלא יכפוהו לגרשה אלא להפסיק מעשיו. אך מתשובת המבי"ט *6) נראה שאם הוא רגיל בכך והיא אנוסה ממנו, שיכפוהו להוציאה.

-
- *1) תשובת הריטב"א ק"ב ונמוקו: שהרי אין אדם דר עם נחש בכפיפה. והוא מוסיף: "והיה מורי קונס להרחיק אשתו ממנו מלשמשו ולא תחשב מורדת" ואולי אין הריטב"א מכוון לכפיה לגרש במישרין אלא בדרך זו.
  - *2) תשובה נ"ט משפט צדק חלק א'.
  - *3) רדב"ז תשובה תח"נ (ח"ז) ח"ש.
  - *4) פס"ד רבני עליון ערעור 104/חשט"ז.
  - *5) מערכת גירושין ס' י"א וי"ב.
  - *6) חלק ב' שאלה מ"ז.

נודר ואינו מקיים

יש אומרים שהעובר על "לא יחל דברו ככל היוצא מפיו יעשה"

אף שהנדר נוגע לכל מיני דברים שאינם קשורים באשה או בחיי האישות, בכל זאת עצם העבירה נוגעת לחיי השפחה משום שבעוון נדרים בנוי מתים (ויש אומרים אף אשתו) ולכן אם רגיל לנדור ולא לקיים ייתכן שיכפוהו להוציא אשתו *1). ודעת ה"חזון איש" שאין לכופו. *2).

מומר

יש להבחין בין סתם עובר על דת ובין מומר, שהמיר דתו לגמרי בדת אחרת. המהר"ם *3) פסק אמנם בחשובה שאין כופין המומר להוציא, אך מהר"מ אלשקר *4) מבטל דברי המהר"ם ופוסק שכופין המומר להוציא. וכן נפסק בסמ"ג (דף קל"א) שמותר לכופו ולהכריח המומרים. וכן נפסק במרדכי פ' המגרש.

הרמ"א (באה"ע קנ"ד) וה"בית יוסף" (קל"ד) מציינים שקיימת

מחלוקת אם כופין את המומר, ובספר "בית מאיר" מסיק המחבר שמחמת הספק לא יכפו המומר במישרין להוציא אלא ע"י כפיית הכתובה והמזונות. אך לדעת מפרשים אחרונים אין כלל מחלוקת בענין כפיית המומר. לדעת מהר"א שטיין *5) זה שכתב המהר"ם שאין כופין כוונתו למומר שיחסיו עם אשתו חקינים ורוצה בה ומתחייב לקיים כל חובותיו כלפיה, וזה שהמיר דתו אין לכופו על כך משום שרוב מומרים בזמנים אלו אינם כופרים בעיקר אלא שרוצים תאוות לבם ואח"כ חוזרים רובם בתשובה ולכן אינם נחשבים לגויים כל כך ואין לכפותם להוציא אך ורק משום זה. ומה שכתב הסמ"ג שכופין המומר להוציא כוונתו למומר שמעגן אשתו ואינו זנה ומפרנסה. גם לפיכוש בעל "ערוך השלחן" *6) כוונת הרמ"א שחולקים אם לכפותו, זה רק במומר שלא נהפך (נשתמד) לגמרי אלא שאך עובר על דת, אבל נהפך לגמרי כופין אותו וכן המנהג לדינא.

---

*1) הגהות מיימוניות סוף הלכות אישות. מובא ברמ"א אה"ע קנ"ב.

*2) חלק אה"ע הלכות גירושין סי' ק"ח.

*3) סי' כ"ב מובא בהגהות מיימוניות פכ"ה מהלכות אישות.

*4) בתשובה ע"ג.

*5) מובא ב"פחד יצחק" אות ג' ע. קנב בחשבת מהרי"ב קז"ט.

*6) על אה"ע קנ"ד סי' ט"ו.

מומר להכעיס

ה"חתם סופר" *1) מבחין בין מומר סתם ובין מומר להכעיס או מין שמודה בעבודה זרה או מומר כזה שיש סכנה שיסיר גם את הבנים מאחרי הדת היהודית שלגבם הוא נוטה לפסוק שיכפו להוציא. בעיה מיוחדת קיימת לגבי המומר, מאחר שהוא פורק מעצמו עול תורה ומצוות ובודאי אינו רוצה לקיים דברי חכמים, הרי פסול גטו אם ינתן שלא מרצונו החפשי. כי כאן אין לומר את הטעם של הרמב"ם (לפיו יישבנו לעיל *2) את הסתירה שבין הכפייה והצורך ברצונו של הבעל כדי לגרש) שהוא מישראל ורוצה לקיים דברי חכמיםאלא שיצרו תקפו. שהרי אנו רואים שאינו רוצה להיות מישראל והריהו מומר. מסיבה זו פוסק מהריט"ל *3) שלא שייך כפיה במומר כלל ואפילו הוא מאותם שכופין להוציא, כגון האומר איני זן, שהדין נותן שכופין אותו בישראל, לא תועיל הכפייה לגבי המומר והגט יהיה מעושה ופסול.

יש להניח שכל הסוברים שכופין המומר, חושבים שעדיין בתוך תוכו הוא מישראל "ואף על פי שחטא והמיר דתו, ישראל הוא" ורוצה בתת הכרתו לציית לדברי חכמים, ואם כך מועיל לו הכפייה אם היא כדין ואיך הגט פסול מחמת הכפייה אם אמר "רוצה אני". הסברו של הרמב"ם יחול כנראה, לדעתם, גם על המומר. ויש סוברים שמותר לכפות המומר להוציא משום שעשה שלא כהוגן, ולא עמ"נ כן נישאה לו אשתו, ואפקיענהו רבנן לקידושיו לגמרי. *4)

רועה זונות

"מי שהוא רועה זונות ואשתו קובלת עליו, אם יש עדות בדבר שראו אותו עם המנאפים, או שהודה, יש אומרים שכופין אותו

-
- *1) אה"ע חלק ב' ס"ו.
  - *2) ראה לעיל עמוד 52.
  - *3) פ"ג מובא ב"לקט הקמח".
  - *4) ראה מהרי"ק שורש ס"ג.

להוציא *1). טעמו משום שנאמר "רועה זונות יאבד הוץ (משלי כ"ט, ג') וממילא לא יוכל לקיימה, וזהו כנראה משום "היי נפש" (אך סתם משחק בקוביא ומאבד כספו לא מצינו שתוכל אשתו למרוד בו כל עוד הוא מקיים חובות האישות כלפיה *2). ויתכן שיכפוהו משום קלוקל חיי המשפחה בכלל.

בעל "ערוך השלחן" *3) מוסיף עוד טעם לכפיית רועה זונות להוציא אשתו. וזה לשונו: "אע"ג דעל שארי עבירות, כשאינן נוגע לה אין כופין לגרש, מכל מקום ברועה זונות כופין דודאי נוגע לה ולעונתה... ובודאי שמאוס עליה ואפשר שגם יש סכנה בדבר (שידביקנה במחלות מין). ולא מבעיא לדעת הרמב"ם שב"מאיס" כופין, אלא אפילו להחולקין ב"מאיס", כאן יודו שכופין. והרי בש"ס מבואר דמורד מתשמיש כופין וכל שכן ברועה זונות דגרוע יותר כמובן. וכל זה כשנתברר הדבר בבירור גמור (שהוא רועה זונות)".

לדעת בעל "חכם צבי" *4) כופין רק לרועה זונות המוחזק לכך ועומד במרדו לאחר שהוזהר. ומשמע שאם הפסיק וחזר בתשובה שבודאי לא יכפוהו. ועל כל פנים, למעשה, לא יכפו כיום רועה זונות להוציא אשתו מאחר ויש בזה מחלוקת הפוסקים, ולכן רק יחייבוהו לתת לה גט *5).

אסר אשתו עליו בשבועה

יש מקרים שאין הבעל ממלא חובותיו כלפי אשתו לא מתוך התנהגות גרועה וחוסר רצון למלא התחייבויותיו, אלא משום שברגע מסויים עשה מעשה, אם כי מרצונו החפשי, אשר בעטיו הנו מנוע כלמלא חובותיו. אם הבעל אסר על עצמו את אשתו בשבועה, הרי

-
- *1) רמ"א באה"ע קנ"ד בשם חדושי האגודה סי' ע"ז.
  - *2) ראה המרדכי בכהובות סי' קס"ו ו-בריטב"א תשובה קכ"ב.
  - *3) אה"ע קנ"ד סי' ט"ז.
  - *4) בתשובה קל"ג.
  - *5) ראה פס"ד רבני איזורי כרך א' ע. 141.

שאשתו אסורה לו מחמת השבועה שעשה. כאן ישנה התנגשות בין שתי חובות, האחת כלפי אשתו, והשניה כלפי שמים, לקיים שבועתו. שני החיובים מקורם בתורה ואין אחד מהם דוחה את משנהו. מאחר שאינו יכול להפר שבועתו, נשארת אשתו אסורה עליו. מאחר שאשתו אסורה עליו ואינו יכול לקיים חובותיו כלפיה, עליו לגרשה, ותנשא לבעל אחר אשר יוכל לקיים כל חובותיו כלפיה. ונשאלת הסאלה אם כופין הבעל במקרה זה להוציאה. פסק המהרי"ק (1*) שדינו כדין "ידוע שהוא עקר" וכפי שנאמר לעיל יכפוהו להוציא. כי ברור לנו שלא יפר שבועתו ומטילא לעולם לא יוליד.

באה מחמת טענה "רצוני בבנים לסעדני"

כפיה זו אינה נעשית על פי בי"ד עצמו אלא על פי תביעת האשה. מאחר שאין האשה מצווה על "פריה ורביה" לא תשמע טענתה שהיא רוצה לקיים מצוה זו. לכן אומר המהר"ק שטענת האשה צריכה להיות "רצוני בילדים שיסעדוני בחיי ויקברוני במותי". טענה זו מוכרת בגמרא כעילה לתביעת הבעל וכפיתו למתן גט (2*). מאחר שכאן נאמר בפרוש "כייפינן", מצריכים רוב הפוסקים שתטען טענה כזאת על ידי האשה בכל מקרה שהיא דורשת כפיית הבעל מסיבות של מרידה מחשמיש, חוסר כח גברא, "אינו יורה כחץ", שהייה עשר שנים ללא ילדים וכל שאר הטענות הקשורות במניעת קרבת אישות או מניעת ילדים. לפי דעת רוב הפוסקים אין בטענות הללו כשלעצמן עילה מספקת לכפות הבעל להוציא, כי אין האשה מצווה על "פריה ורביה", ורק אם תבוא "מחמת טענה" זאת, שרצונה בבנים לסעדה, יש מקור ויסוד לצוות על כפית הבעל להוציאה (3*). (טענה זו מתקבלת לדעת כל הפוסקים. וראה סיכום בספר "גבורת אנשים").

(1*) בשורש קל"ה.

(2*) יבמות ס"ה: "בעינא חומרא לידא ומרא לקבורה" כי הא ודאי כייפינן".

(3*) שו"ע קנ"ד ו'. ויש מי שטען שאם יש לה משרתים לסעדה לא תתקבל טענת "רצוני בילדים לסעדני".

טענה כנה

יש פוסקים הדורשים שטענה זו תיטען על ידי האשה ללא צרוף תביעות אחרות (כגון תביעת ככתובה) כדי שנוכח ברצינות וכנות הטענה. יש פוסקים הפוסלים טענה זו אם יש לה כבר בן (מבעל קודם) *1) ויש הדורשים שתפרש טעם רצונה בילדיסדוקא, כדי שיסעודה *2) ושיהיה ברור שלא לשם קיום מצות פריה ורביה רוצה בהם. אך לדעת בעל "ערוך השלחן" *3) מספיק שתטען סתם שרוצה בילד ולא תפרש טענתה, כי ברור לנו וגם לה שאינה מצווה על פר"ור וכל רצונה הוא בילד לסעדה.

דעה זו נתקבלה על דעת בית הדין הרבני בתל-אביב ובפסק הדין שניתן *4) אף הורחב הכלל ונאמר שאין פגם בטענתה לרצונה בילד אף אם היא מצרפת טענות שונות אחרות ובלבד שיהיה ברור מכל הטענות שאין כוונתה רק לקיום מצות פר"ור שעליה אינה מצווה כלל. לפי פרוש בית הדין בפס"ד הנ"ל, גם דרישת השו"ע שלא תזלה תביעת הגט בשום דבר נוסף לא באה אלא כדי שנאמינה על העובדות (שאינו יורה כחץ וכד') אבל כאשר העובדות ברורות ללא ספק (כגון שידוע שהוא עקר) אזי מספקת טענת "רצוני בבנים לסעדני" ואין פגם בכך אם מצרפת מביעות וטענות אחרות. *5).

"אנן טענינן לה"

יתר על כן, אפילו אסאין טענת "רצוני בבנים לסעדני עיקרית, אלא היא מופיעה בין שאר הטענות כספלה, יקבל בית הדין טענה זו,

---

*1) שו"ע קנ"ד ז'. ויש מי שטען שאם יש לה משרתים לסעדה לא תתקבל טענת "רצוני בילדים לסעדני".

*2) והרמב"ן פירש בפרוש (בסימן קל"ט) בתשובה שצריך לחקור את האשה אפילו במקום שהיא נאמנת ואומרים לה מדוע את רוצה להתגרש ולמה לך בנים - הרי אין מצווה על פר"ור ו"אם היא טענת שאע"פ כן היא רוצה להתגרש שהכל יודעים כלה למה נכנסה לחופה, אין משגיחין בדבריה. ורק אם טוענת אני רוצה בבנים (בפרוש) כדי שיסייעוני לימי הזקנה או שיתעסקו בי בקבורה - שומעין לה".

*3) אה"ע קנ"ד ס' מ"ה.

*4) כרך א' עמוד 5.

*5) ראה גם פס"ד רבני כרך ב' עמוד 364.

כאשר העובדות ברורות כשלעצמן, וכפה הבעל להוציאה. ואם עשה עמה הבעל "שלא כהוגן", כגון שנשא בינתיים אשה שניה עליה, ייתכן שמשום "פתח פיך לאילם" אפילו ילמד ביה"ד לאשה לסעון טענה זו כדי שתהיה עילה לכפותו לגרשה (*1).

לכן גם במקרה של בעל הטוען שאשתו זינתה תחתיו ועלידי טענתו זו אסר את אשתו על עצמו ("שויא אנפשיה חתיכא דאיסורא") ולא יוכל להוליד יותר ממנה, אם תטען האשה שבגללו היא אסורה עליו ותצרף טענת "רצוני בילדים לסעדני" הרי שיכפוהו להוציאה. וכך הדין בכל המקרים שבגלל הבעל נמנעיסחיי האישות בין בני הזוג והאשה מצרפת טענת "רצוני בילדים לסעדני". אך כאשר לא ברור שהבעל אשם במניעת חיי האישות, כמו במקרה זה, אם אינו חוזר בו מטענתו "זינתה תחתי" והוא עומד על דעתו שאשתו זינתה ובגללה נאסרה עליו, בודאי שלא הועיל לה טענת "רצוני בבנים לסעדני" ולא יכפוהו להוציאה (*2).

המדיר אשתו

צו חכמים שיהא אדם מכבד את אשתו יותר מגופו (*3), ולכן אסור לבעל להטיל על אשתו דברים הגורמים לה צער או זלזול ובזיון. לכן אם כפה על אשתו דברים כאלה בצורה שהיא נאלצת לעשותם בנגוד לרצונה, כגון שהדיר אותה בנדר בר תוקף, יחייבוהו להתיר את נדרו או להוציאה בגט ובכתובה. לכל הסוברים שבמקום שנאמר "יוציא" הכוונה ל"כפייה" (ראה לעיל) הרי שבכל המקרים האלה (המובאים בקצרה להלן) יכפו את הבעל להוציאה (*4).

שלא תהנה ממנו

המדיר את אשתו שלא תהנה ממנו למשך תקופה העולה על שלושים יום, גם במקרה שאינו חייב במזונותיה ואין הוא בגדר האומר "איני

(*1) ראה "חומת ישרים" תשובה מ"ד.

(*2) פד"ר כרך ב' עמוד 143.

(*3) רמב"ם אישות פט"ו ה' י"ט.

(*4) מאחר שמחלוקת הראשונים והפוסקים אם "יוציא" בכפיה משמע, למעשה כיום לא יכפוהו להוציאה בכל אלה משום חשש לגט מעושה פסול ובניה מן השני ממזרים.

זן" (ראה לעיל), כגון שמעשה ידיה שלה והם מספיקים לה למזונותיה וכד' (אך אינם מספיקים לצרכיה הקטנים האחרים שהורגלה להם מביח אביה העשיר, אבל בעלה לא נתחייב בהם), בכ"ז חייב להתיר נדרו או להוציאה בגט. והפעם משום שיותר משלושים יום יתפרסם הדבר ויש בזה משום זלזול*1).

שלא תטעם פרי מסוים

המדיר אשתו שלא תטעם אחד מכל הפירות, אפילו פרי רע וממין שלא אכלה אותו מעולם, נותנים לו זמן להפר את נדרו ואם לאו יוציא ויתן כתובה. לדעת רוב הפוסקים אפילו אם היא נדרה על כך והבעל קיים לה את/נדרה ולא הפר לה, יוציא ויתן כתובה*2).

שלא תתקשט

הדירה שלא תתקשט באחד מכל המינים ולעגו לה משום כך וקראוה "מנוולת" ואפילו אם אסר על אשתו הצעירה שתלבש אלא בגדי זקנה, ולהיפך, מחלוקת בגמרא*3): כמה זמן נותנים לו, אך לדעת כולם, לאחר הזמן אם אינו מיפר יוציא ויתן כתובה.

שלא תלך למרחץ. שלא תלבש מנעלים

המדיר אשתו שלא תלך למרחץ, יותר משבוע בעיר ויותר משבועיים בכפר, או שלא תנעל מנעל יותר משלשה ימים*4) בכפר או יותר מיום אחד בעיר. אם אינו מתיר נדרו יוציא ויתן כתובה. לגבי תקופת ההמתנה תלוי במה חלה את חיוב הנדר. אם חלה הנדר בתשמיש, כגון שאמר ייאסר תשמישך עלי אסתלכי למרחץ וכד' נותנים לו שבוע ימים כדין מורד מתשמיש, ואם חלה הנדר בהנאת מזונותיו נותנים לו זמן של חודש ימים כדין מדר ממזונות. וכן בשאר המקרים*5).

(1*) ראה כתובות דף ע'.

(2*) אה"ע ע"ד ב' וב"י שם.

(3*) כתובות ע"א.

(4*) בירושלמי: חדשים.

(5*) כתובות דף ע"ב.

שלא תשאל ולא תשאיל מכלי הבית

במקום שדרך כל השכנות לשאול ולהשאיל כלי בית שונים זו מזו, אם אוסר עליה לעשות זאת הריהו/ משיאה שם רע/ שכנותיה ולכן אם אינו מתיר, יוציא ויתן כתובה.

שלא תלך לבית אביה

הדיר אשתו שלא תלך לבית אביה הגר באותה עיר לתקופה העולה על חודש, או לעיר אחרת לתקופה העוברת אח אחד משלוש הרגלים שבהם רגילה לבקר אצל אביה, אם לא היתיר לה, יוציא ויתן כתובה. אם אינה רגילה לבקר אצל אביה לעיתים קרובות כל כך, או בכל רגל, צריכה התקופה לעלות על שני רגלים. כמו כן אף ברגילה ללכת אל אביה, אם הבעל הוא כהן שאינו יכול להחזיר גרושתו, התקופה היא שני רגלים. (*)

שלא תלך לבית אבל או לבית משתה

אם הדירה שלא תלך לבית אבל, שמונעה ע"כ ממצות גמילות חסד ויש חשש שגם אחרים לא יגמלו עמה חסד בשל כך. או שהדירה שלא תלך לבית משתה (כשאינן שם אנשים פרוצים שמחמתם הוא לשאי למונעה) ונועל בפניה דלת של שמחה ע"י כך, הרי זה כאילו כאסרה בבית הסוהר ויוציא ויתן כתובה (*1).

שתאמר דברי קלוון לאחרים

המכריח אשתו (ע"ז שנדרה נדר של עינוי נפש ואינו מיפר לה אלא עמ"נ כן, וכד') לספר לאחרים דברים שבצניעות בינו לבינה או דברי שחוק וקלות ראש, וכך שתעשה מעשי שטות ודברים שאינן בהם צורך וממש כגון שתמלא עשרה כדי מים ותערם לאשפה, בכל אלו יוציא ויתן כתובה שהריהו מבזה אותה בזה. (*1).

שלא תעשה שום מלאכה

מאחר שהבטלה מביאה לידי שעמום לדברי ר' שמעון ב"ג, ולידי זימה לדברי ר' אליעזר, אם הדירה שלא תעשה מאומה ותתבטל, יוציא ויתן כתובה. (*2).

-
- (1*) כתובות ע"ב.
  - (2*) כתובות נ"ט, ו-ס"א.
  - (* כתובות ע"א.

שתהא מערה לאשפה

המדיר אשתו שתהא עושה מעשים שונים לאחר התשמיש כדי שלא
תתעבר יוציא ויתן כתובה. לדעת החתם סופר *1) יוציא במקרה זה
בכפיה ממש, אי משום שמשחית זרעו או מחמת טענה שרוצה בילדים
לסעדה.

נדרה היא ולא תפר

אם נדרה על עצמה בדברים שבינו לבינה ושל עינוי נפש
ויכול היה להפר לה ואינו מיפר - יוציא ויתן כתובה *2).

---

*1) יו"ד סי' קע"ד.

*2) חלקת מחוקק על הטור אה"ע ס' ע"ו ס"ק י"ט.

טענת "מאיס עלי"

ג.

בפרק הקודם כבר הובאו דוגמאות מספר למקרים שהתנהגות הבעל גרמה לטענת האשה "מאיס עלי". כן הובאה המחלוקת אם טענה זו מכוונת רק לחיי האישות שבין בני הזוג או שגם מכל מיני סיבות אחרות שבהתנהגות הבעל יכולה האשה לטעון "מאיס עלי". עתה נדון בדינה של טענה זו ואם כופין את הבעל להוציא על פיה. אגב זאת נביא דוגמאות נוספות להתנהגות הבעל המעוררת טענת "מאיס עלי" אצל האשה.

דינא דגמרא

בדינה של מורדת על בעלה אומרת הגמרא במסכת כתובות (דף ס"ג): "היכי דמיא מורדת" אמר אמימר, דאמרה "בעינא ליה ומצערנא ליה" (כאשר אומרת שרוצה בבעלה ואינה מואסת בו, אלא שרוצה לצערו ולכך מורדת, אזי חל הדין שפוחתים מכתובתה וכו') אבל אמרה "מאיס עלי", "לא כייפינן לה" (להשהותה אצלו ולפחות מכתובתה ולהכריזה כמורדת וכו'), אלא, כפי שרש"י (שם) מפרש, "נותן לה גט ויוצאה בלי כתובה".

לדברי רש"י הנ"ל: "נותן לה גט" מוסיף בעל שלטי הגבורים (על הרי"ף שם) את המלים "בעל כרחו", שבטענה מאיס עלי כופין אותו לתת לה גט, וכך דעת הר"י בתוספות *1), ונראה שזוהי גם דעת הרשב"ם. מכאן הסיק *2) הרמב"ם את ההלכה הבאה *3) וזה לשונה:

"האשה שמנעה בעלה מתשמיש המטה היא הנקראת "מורדת" ושואלים אותה מפני מה מרדה, אם אמרה: "מאסתיהו ואיני יכולה להיבעל לו מדעתי", כופין אותו לטענתה, לפי שאינה כשבויה שתבעל לשנוא לה".

-
- (1*) גיטין פ"ד, ד"ה הכא.
(2*) לפי פרוש ה"מגיד משנה" שם.
(3*) הלכה ח' אישות פרק י"ד.

אך רבינו תם *1) מדגיש שהרש"י לא פירש שיכופו הבעל לתת גט, וגם הוא עצמו מתנגד לכפית הבעל במקרה זה מכמה טעמים, ובעיקר משום "שמא עיניה נתנה באחר" ולכן טוענת "מאיס עלי". גם רבינו חננאל *2) סובר שאין לכפות הבעל לתת גט. וכן כותב הרי"ף בהלכותיו *3) ומציין שזהו דין הגמרא. אבל הוא מוסיף, שבזמנו, כאשר מורדת אומרת "איני רוצה בגבר זה - יגרשני" יתן לה גט מיד. ונראה, שיתן אפילו בכפיה.

תקנת גאוני בבל

הלכה זו של הרי"ף מבוססת כנראה על תקנת גאוני בבל, כפי שהיא מובאת *4) בשם רב האי גאון שכתב בענין גירושיה של הטוענת "מאיס עלי": "אף על פי שאין לכופף אח בעלה מכח הלכה, מכל מקום גאוני הישיבות של בבל תקנו שכופין הבעל ליתן גט. ויותר משלש מאות שנה היה בימיהם שנכתבה תקנה זו" *5).

נתקנה לשעתה או לדורות?

חלוקות הדעות, אם לפסוק הלכה למעשה לפי תקנה זו. בעל "המאור הגדול" *6) טוען שהתקנה זו נתקנה רק לשעתה כהוראח שעה ואין לפסוק לפיה בדורות הבאים. גם הרשב"א *7) אומר שמסגרתה הדין אין לכופף הבעל לגרש ואין האיש מוציא אלא לרצונו *8) אלא שהגאונים ז"ל תקנו שכופין. ואותה תקנה לא פשטה בכל ארצות אלה ושמא אף הם לדורם תקנוה *9). ואילו הרמב"ן *10) משיג על "בעל המאור" ואומר: "אבל הם באמת לדורות תקנו ונהגו בה עד ימיו של רבינו ז"ל בחמש מאות שנה שלא זזה תקנה זו מביניהם כמו שידוע

-
- *1) בתוספות ד"ה יוציא כתובות ס"ג.
  - *2) שם בתוספות.
  - *3) כתובות פרק "אף על פי".
  - *4) בהגהות אשר"י, כתובות פרק אע"ט ס' ל"ה.
  - *5) דברים אלו נאמרו בראשית המאה ה-11.
  - *6) על הרי"ף שם.
  - *7) בתשובה אלף רל"ה.
  - *8) שאילו כן היו מתקנים כתובה מן האשה לאיש שלא יהא קל בעיניה להוציאו כדרך שתקנו מן האשה לאיש שלא תהא קלה בעיניו להוציאה.
  - *9) ובתשובה אלף קצ"ב האריך הרשב"א בזה.
  - *10) במלחמות ה' שם.

אצלם בתשובות שלהם". אך למרות זאת הוא מוסיף: "אבל מי שרוצה להחמיר שלא לכופף בגט - כדין הגמרא - לא הפסיד וחנא עליו ברכה" *1).

הסכמת חכמי אשכנז וצרפת

בעל "שלטי הגבורים" מביא (שם): "וכבר פשטה תקנה זאת בכל ישראל ואיך לנו לזוז מתקנתך". אך בשם חשובת הר"ם הוא מביא (שם) כאילו "הסכמה" מחכמי אשכנז וצרפת שבטענת "מאיס עלי" אין לכופף לבעל לגרש, לכך יזהר כל דיין שלא לכופף לגרש בטענת "מאיס עלי".

הרא"ש בתשובותיו *2) מצמצם את תחולת התקנה "לפי הדור ההוא", הוא מחזק את הסכמת חכמי אשכנז וצרפת הנמנעים מלכפות הבעל לגרש אשה הטוענת "מאיס עלי" ומציין שבזמנו הוא "בנות ישראל. שחציות הן... ויתנו עיניהן באחר וימרדו בבעליהן - על כן טוב להרחיק הכפיה... (שלא) נשלים תאותה ונכופף האיש, שהוא אוהב אשה נעוריו, שיגרשנה". והוא מסיים: "חלילה וחס לשום דיין לדון כן", ומדגיש שכל הכופה לגרש "מרבה ממזרים בישראל".

מקרים חורגים בהם כופיין בטענת "מאיס עלי"

חששו זה של הרא"ש "שמא עיניה נתנה באחר" מצוי גם בחשובה אחרת שלו (שם ו') אך מאידך ברור מהמשך החשובה (בסי' ח') שבכ"ז ישנם מקרים, כשאין מקום לחשש כזה, ובהם יש לכפות מהן הגט. כגון: "אם יש ממש בדבריה ואם דעתו לעגנה ראוי הוא שתסמוך על מנהגכם בעת הזאת לכופו ליתן גט". וכן בחשובה *3) שהובאה בפרק הקודם: "אם נראה שהמקדש אינו אדם ראוי והגון לידבק בבת טובים ובנכל ותרמית פיתה... יש לסמוך בנלוך זה על דברי קצת קבותינו שפסקו בדינא דמורדת דכופיין אותו לגרשה".

*1) וגם הריטב"א פוסק כמוהו (בחשובה קכ"ב-הוצ. מוסד הרב קוק תשי"א) שאין כופיין להוציא בטענת מאיס עלי לבד. אך ה"משכנות יעקב" (אה"ע חשובה י"ז) נוטה לכפות בטענה זו ומביא ראיות להרמב"ם.

*2) כלל מ"ג סי' ח'.

*3) כלל ל"ה סי' א'.

אמתלא טובה לטענת "מאיס עלי"

פוסק מאוחר יותר, הרשב"ש, מביא בחשובותו *1) שכך דן אביו הרשב"ץ וכך דנים בתקופתו, שלא לכופ הבעל לגרש אשה בטענת "מאיס עלי" וזאת מחשש שמא עיניה נתנה באחר. אך במקום שברור שיש טעם לטענתה וגם נותנה אמתלא טובה למה הוא מאוס עליה, יודו הכל שכופין הבעל לגרשה. (העובדות הובאו בפרק הקודם: בעלה היה מאוס עליה עוד לפני נישואיה ושהשיאיה בעל כרחה).

אמתלא: הבעל נתן עינו באחרת

התשב"ץ *2) מסיק ש"כופין אותו לגרשה בטענת מאיס עלי... אפילו לדעת הנך רבוותא שחולקים משום חשש נותנת עיניה באחר, יורו בנדון זה "דליכא למיחש להכי". וטעמו שבאוחו מקרה אין כל סיבה הגיונית או פסיכולוגית אחרת שבעטיה תמאס בבעלה ותתן עיניה באחר אלא שמיד עט צאת השמועה שבעלה פיתה אשה אחרת, נעטה פתאום כאוס עליה.

אמתלא: גנב, עבריין, נע ונד, אינו מפרנס

בת תלמיד-חכם שנשאת לבן פראג ובילה כל נדונית אשה וכל מה שנתן לו אביו, והלך בדרכים לא טובים, עד כי נמצאת גניבה בידו, ונהפס בעד זיוף חותם המלכות, והוכרח לברוח והלך ונע ונד בארץ, ולא שלח למזונות אשתו וילדיו (כולם זכרים). ואשתו מתאוננת כי להזדווג עם איש אשר אלה לו אי אפשר מפני כבודה וכבוד ביה אביה - ואין לך טענת "מאיס עלי" גדולה מזה - ומבקשת לכופ האיש הזה לגרשה.

---

*1) סי' צ"ג.

*2) ה"ד סי' ל"ה.

רבי ברוך עוזיאל חזקיהו שנשאל על כך *1) נמנע מפסוק כפיית הבעל על סמך טענת "מאיס עלי" גרידא משום המחלוקת הידועה ולכן הוא כחפש המתלא לטענתה שבגללה יוכל לכפותו מן הדין. הוא מנסה בכמה דרכים: לכופו מטעם דגנב או קוביוסטוס הוא, או עבריין אין לנו ראיה בדין להשען עליה; דהא אפילו מומר להכעיס אין כופין אותו לגרש אלא לרצונו. גם אין לסמוך עלתשובת הרא"ש לגבי בת טובים שנישאה לאינו הגון *2) כי שם טענה מיד אחר הנישואין ואילו כאן כבר היו נשואים שנים רבות ויש להם בנים ואין לכופ מטעם שאינו הגון או הולך בדרך לא טוב גרידא. לכן פסק שיכפוהו לגרש באמתלא שאינו יכול לזון את אשתו. ומקל וחומר: כה אומר (גרידא) "איני זן ואיני מפרנס" שכופין אותו כמש מפני שהוא דבר שיש בו חיי נפש, על אחת כמה וכמה שעושה מעשים מזה סניס (שאינו מפרנס) באכזריות ואין לו תקנה גם לעתיד.

---

*1) בשו"ת הרמ"א סי' ל"ו.

*2) הובאה לעיל מכלל ל"ה ס"א.

רוע מעללים, סכנת נפשות חובת פריה ורביה

ר"א אליעזר אשכנזי *1) פסק לגבי אותה שאלה, שיכפו הבעל

להוציאה מהטעמים הבאים: מאחר שאין כאן כל חשש לפריצותא מצד האשה והיא מואסתו פשוט מפני רוע מעלליו; ומאחר והוא מוכתב לכלכות וסכנת נפשות לו להישאר בפראג ואשחז אינה חייבת לנדוד עמו, יכפוהו להוציא מטעם שעליו לקיים עדיין מצות פריה ורביה, מאחר ואין לו בה אלא בנים, ואינו יכול לישא אחרת מטעם חרם דרבינו גרשם *2); חידוש: גם לרמב"ם אין כופין בטענת "מאיס עלי".

באותה תשובה מנסה ר"א אשכנזי ליישב את המחלוקת הרמב"ם ור"ח (שהובאה לעיל) ולדעתו גם הרמב"ם אינו סובר שיכפו לבעל לתת גט לאשתו התובעת גט בטענת "מאיס עלי" הרמב"ם פסק שכופין רק במקרה שהבעל הוא התובע את אשתו, המורדת בו, ואז אם אמרה "מאיס עלי" ואיני יכולה להיבעל לו מדעתי" - כופין אותו להוציאה. (ואינו חושש שלכתחילה תמרוד בבעלה כדי שיתבענה ואח"כ תאמר "מאיס עלי" ויכפוהו, אך כשהיא תובעת והיא טוענת "מאיס עלי" גם לרמב"ם חיישינן שמא עיניה נתנה באחר ולא יכפוהו). סברה זו הוא מסיק מלשונו המדוייקת של הרמב"ם שלא אמר "האומרת מאיס עלי" אלא דיבר במורדת - שבעלה תבעה - ואח"כ שואלין אותה לסיבת מרידה ואז היא אומרת (ולא טוענת) מאסתיהו. מסיבה זו, לדעתו, גם לא כללה המשנה דין זה בין שאר המקרים שבהם כופין הבעל להוציא, משום שבמשנה נמנו רק אלה הבאים מחמת תביעת האשה וכאן מדובר בתביעת הבעל.

---

*1) בשו"ת הרמ"א סי' צ"ו.

*2) סעד לדין שמשום פר"ור יכפו להוציא, מצא אמנם בשם ריב"ם (מימוניות נשים ל"ד) אך שם מדובר בארוסה המקודשת לו ואינה רוצה להנשא לו בטענת "מאיס עלי" שיכפו המקדש לתת לה גט מן האירוסין כדי שיוכל לקיים מצות פר"ור, אך לא בנשואה שגם יש לה בנים מבעלה אם כי אין להם בת.

לסיכום "פלוגתא דרבוותא" אם כופין בטענת "מאיס עלי"

קשה מאד לקבל "דעת יחיד" זו של ר"א אשכנזי לעומת כל יתר הפוסקים המזכירים בפרוש בכל השובותיהם בענין "מאיס עלי" את האי פלוגתא דרבוותא" (מחלוקתם הידועה של רבופינו) ומשום כך אין לענ"ד לקבל את דקדוקו זה בלשון הרמב"ם ואת סברתו אשר לא מצאנו לה סעד בשום מקום אחר. גם ראיתו בזה שהמשנה לא כללה דין ד"מאיס עלי" בין אלו שכופין להוציא, אינה ראייה, כי כפי שכבר ראינו לעיל, "תנא ושייר" עוד כמה מקרים, מנראה לעניות דעתי שהמחלוקת היא כדלקמן:

הרמב"ם פוסק שכופין הבעל לגרש את אשתו הטוענת "מאיס עלי" ואיני יכולה להבעל לו מדעתי". הוא מסיק דין זה מדינא דגמרא כפי שציינן זאת המגיד משנה" (על הרמב"ם שם) וכך גם מפרש הרי"ף אה דינא דגמרא כפשוטו. אך מלשונו של רש"י (בכתובות שם) ומדברי רבינו תם ורבינו חננאל (בחוספות שם) משמע שדין הגמרא הוא שאין כופין ממש אלא הדין הוא סתם "יוציא". כך כנראה, פרשו גם הגאונים הראשונים שבבבל ונהגו שלא לכפות. על מנהגם זה שלא לכפות אומר הרמב"ם (1*) "...ולא פשטו אותן המנהגות ברוב ישראל... וכדין הגמרא ראוי לתפוס ולדון" (דהיינו) לכפות להוציא, כפי פרושו הוא את הדין הגמרא, ובהתאם ל"מגיד משנה").

אך עוד בתקופת הגאונים הראשונים - ובניגוד לדינא דגמרא לפי פרושם - התקינו, משום טובת בנות ישראל, שיכפו את הבעל לגרש אשתו הטוענת "מאיס עלי". ופשטה תקנה חדשה זו - שהיא למקשה כדברי הרמב"ם מדינא דגמרא, אבל לגבי הגאונים דבבל הרי הם תקנוה - ונהגו לפיה בבבל למעלה מחמש מאות שנה.

(1*) הלכות אישות פרק י"ד הלכה י"ד.

בסוף תקופת הגאונים הסכימו חכמי אשכנז וצרפת שלא לנהוג לפי תקנת גאוני בבל ושלא לכפות הבעל לגרש בטוענת "מאוס עלי" *1). ואמנם בתקופת הראשונים היו כאלה *2) שטענו שהתקנה לא היתה אלא לשעתה ולא לדורות, והר"ש אף אימץ הסכמתם זו להמנע בכל האפשר מכפיית הבעל *3). טעמם של הראשונים הסוברים שאין לכוף הוא בעיקר משום שעלינו לחשוש שמא עיניה נתנה באחר ורק משום כך היא טוענת "מאוס עלי" כדי שיכופו אותו לגרשה ותוכל להנשא לאותו שנתאותה לו.

גם מהפוסקים המאוחרים הוכח שההלכה לדידם היא כחכמי אשכנז וספרד, שיש להמנע מכפייה, משום החשש שמא עיניה נתנה באחר. אך לרוב הפוסקים, אם ברור מכל מינו מסיבות שאין חשש כזה קיים, וכשיש אמתלא טובה לטענתה מדוע הוא מאוס עליה, הרי הדין הוא כדין הגמרא לפי הרמב"ם, או כתקנת הגאונים, שכופין הבעל לגרש בטוענת "מאוס עלי" *4).

1*) הסכמה זו מובאת ב"שלטי הגבורים" על הרי"ף בכהובות פרק אע"פ בשם תשובת הר"מ.

2*) ראה לעיל.

3*) תשובה ח' כלל ס"ג.

4*) כב' השופט העליון ד"ר מ. זילברג בספרו על המעמד האישי בישראל ע. 116 תשי"ח, מסער "כי כל המחלוקת ההיא בין הרמב"ם וסיעותיה והרא"ש וסיעותיה, היא רק בנוגע למדת האימון שיש לתת בטענתה של המורדת - לדעת הרמב"ם חייבים להאמין לה תמיד, או כמעט תמיד, ולדעת הרא"ש חייבים, מלכתחילה להתיחס בהשדנות לטענה זו".

לצערי אין נראית לי השערה זו. לענ"ד, המחלוקת בין הרמב"ם מחד והרא"ש (ורש"י ור"ת ור"ה ועוד הרבה אחרים) מאידך היא יסודית ביותר: לדעת הרמב"ם ההלכה היא שכופין את הבעל לגרש אשתו הטוענת "מאוס עלי" - וזה מדינא דגמרא ממש. ואילו לדעת הרא"ש וסיעתו, מדינא דגמרא אין כופין כלל. וזוהי דעת הגאונים אשר מצאו משום כך צורך לתקן את התקנה הראשונה בדבר הכפייה.

לענ"ד אין מקום לחלק בין הרמב"ם וסיעתו הרא"ש וסיעתו לגבי מדת המהימנות שיש ליחס לאשה בטענה כזאת. הרמב"ם לא הזכיר בשום מקום את ענין מהימנות של האשה האומרת "מאוס עלי" אלא קבע את ההלכה של מורדת בטענת "מאוס עלי" ואין הוא עוסק בדיני ראיות

(4*) המשך מהעמוד הקודם.

ומשקלן ומדת מהימנותן כשהוא פוסק הלכות לגופן. ברור מאליו שבכל מקרה בית הדין מצווים לחקור אמיתות הדברים שנאמרים, וכאשר ביה"ד לא יאמין לדברי האשה שאכן בעלה מאוס עליה, לא יפסוק לכפות את הבעל לגרשה.

גם מלשון תקנת הגאונים (המובאת בהערה 67 שם) אין להסיק, כפי שרצה הד"ר זילברג להסיק, שאין לחקור לגמרי אה האשה. בי"ד לא יפסוק בדיני אישות על סמך טענה מבלי לבדוק אמיתותה וכנותה, ומה גם שקיימת כאן סכנה של "גט מעושה" ואם תנשא אח"כ לאחר ע"י גט זה יהיו בניה ממנו ממזרים. גם תקנתם נעשתה רק למקרים שטענה "מאוס עלי" ברורה ואין חשש לשמא נתנה עיניה באחר.

כל ההבדל בין תקנת הגאונים בבל והסכמת חכמי אשכנז וצרפת הוא משום נקיטת אמצעי זהירות יתרה בשמוש בכלל של "כופין בטענת מאוס עלי" והסיבה לדבר נעוצה בהבדלים שבין המקומות והתקופות ובמדת "שחצניותן" של בנות ישראל באותם המקומות ובאותן תקופות. אם הרא"ש מעיד על דורו "בנות ישראל בדור הזה שחצניות הן" הרי אין פלא שהוא משתמש בהסכמת חכמי צרפת ואשכנז שהיו, לדבריו: "מתרחקים עד קצה האחרון מכל מיני הכרחות כפיית האיש לגרש בענין מרידת האשה". וראה: "שתיקנו שלא לכפות" - לא נאמר, אלא "מתרחקים... מכל מיני הכרחות כפיית האיש", ללמדך שאין כאן תקנה חדשה הנוגדת לתקנת הגאונים (או לדעת הרמב"ם לדינא דגמרא ממש), אלא "הסכמה" גרידא להמנע מלפסוק הלכה למעשה לפי דין זה, או תקנה זו, משום פרצת הדור ושחצניות בנותיו ומשום החשש הרציני והמתקבל על דעת אותה תקופה: "שמא עיניה נתנה באחר" ואין טענתה כנה.

על ציר זה מסתובבות כלהתשובות שברובן הובאו לעיל ולפיהן הדרישה היסודית היא לחקור היטב אם יש ממש בדבריה. אם יש. אמתלא למאיסותו והוא מאוס עליה באמת. כאשר מחפשים בספרות השו"ת באיזו מדה יש לחקור אחר אמיתות טענתה, אפשר מיד לראות שזה חלוי במדת פריצות הדור, בצד תשובתו הכללית מורה המשיב, בדרך כלל, לדיינים החוקרים בדבר שיבררו בעצמם אם יש ממש בדבריה או שיש מסיבות נוספות אחרות כגון שבדעת בעלה לעגנה ואזי, הוא מורה, יש לסטות מהסכמת החכמים להמנע מכפייה ויש לחייב כפית גט מיד. כי הדין לאומר "מאוס עלי" (אם רק ברור שאינה מכוונת למשהוא אחר) הוא שכופין אותו להוציאה - אם מדינא גמרא (לפי הרמב"ם) או מתקנת הגאונים - שלדעת רוב הפוסקים נחקנה לדורות.

כפייח הבעל לגרש אשתו לפי דיני מדינת ישראל

גירושין של יהודים נערכים בישראל על פי דין תורה (סעיף 2 לחוק שיפוט בתי-דין רבניים | נישואין וגרושין | תשי"ג 1953 *1) בין שבני הזוג או אחד מהם תושב קבוע בישראל או תייר, בין שהם נתיני הארץ או לא. המלים "על פי דין תורה", פירושם - מכלול ההלכות המצויות בדיני ישראל, ואפילו אם יסודו של הדין הוא בתקנה שתיקנה בדורות המאוחרים (בג"ץ 80/63 *2) יש לכבד גם מנהג שבמשפט העברי, שנתפשט ולבש צורה של דין (עא' 110/58 *3) ענייני נישואין וגרושין של יהודים בישראל, אִזרחי המדינה או תושביה, הם בשיפוטם הבלעדי של בתי דין רבניים (סעיף 1 לחוק שיפוט בתי-דין רבניים | נישואין וגרושין | תשי"ג *1). המונח "יהודי" בחוק הנ"ל מתכוון למי שהוא יהודי על פי ההלכה של דיני ישראל (בג"ץ 72/62 *4) כשהזוג היהודי אינו תושב הארץ אזי השפוט קונקורנטי והסמכות נהונה לבית המשפט המחוזי (שאף הוא ידון בהתאם למשפט העברי), ואילו ביה"ד הרבני ידון בענין רק בהסכמת הצדדים לשפוטו. *5) האשה רשאית לדרוש גם מבעלה במקרים כדלקמן:

- (א) כשנישאה לבעלה בעבירה או כשנאסרה עליו בימי הנישואין.
- (ב) כשלבשל מחלה או מום חמור, שאין אדם יכול לסבלו.
- (ג) כשיש לגבר מקצוע שאומנותו מסרחת, בזמן שיוכל לפרנס ביתו גם ממלאכה אחרת, או כשהוא רועה זונות.
- (ד) כשהבעל התממר או כשהוא עובר על דת ופושע כלפי אשתו (כגון סמאכיל אותה דבר איסור וכו').
- (ה) כשהבעל מכה את אשתו למרות התראת בית הדין ובלי פרובוקציה מתאימה מצדה (שעליה להוכיח קיומה), כי "כל הנשים בחזקת כשרות הן", או כשהוא רגיל, מרוב כעסו, להוציאה מהבית.

-
- (1*) ספר החוקים מס' 134
  - (2*) פד"י, כרך י"ז - 1963 ע' 2048.
  - (3*) פד"י, כרך י"ד 1960 עמ' 1581.
  - (4*) פד"י, כרך ט"ז - 1962 עמ' 2428.
  - (5*) שפטלוביץ - עמ' 173.

- (ו) כשהבעל מורד באשתו הן בדבר מזונות הן בדבר חיי אישות, או כשהוא דורש ממנה פעולה למניעת הריון או לידה.
- (ז) כשהאשה שהתה עם בעלה 10 שנים ולא ילדה והיא טוענת שהוא הגורם לכך (הן מפני שאין לו גבורת אנשים הן מפני שאינה מתאימה לו), או כבר לפני עבור הזמן הזה, כשברור שהוא עקר, וביחוד כשהיא רוצה בילד, שהיא יכולה להישען עליו בשעת זיקנותה, ואינה חובעת את כתובתה.
- (ח) לפי דעת פוסקים אחדים (רשב"ם ורמב"ם, ראה אה"ע ע"ז, ב', המ"ח ה') - גם כשהאשה טוענת "מאים עלי ואיני יכולה להיבעל לו מדעתי" (יען שאינה כשבוית חרב, שחיבעל לשנוא לה), והיא נותנת אמתלא לדבריה ומוחלת על כתובתה. *1)
- (ט) כשקטטה בין איש לאשתו ואין זיווגם עולה יפה.
- (י) כשהבעל נושא אשה על אשתו בניגוד להתחייבותו בסטר הכתובה.
- בעל המכה את אשתו, בית הדין מתרה בו פעם או שתיים, ורק לאחר שאינו מציית, יש אומרים שכופים אותו להוציא את אשתו. (תיק ירושלים השי"ח/65). *2) - אשה הטוענת על בעלה שאין לו כח גברא - כשיש רגלים לדבריה, היא נאמנה אף כשהבעל מכחיש, ובית הדין מחייב את הבעל להוציא אותה בגט כריתות, וכשהלז מסרב לגרשה, אם כי אין כופים אותו, הוא חייב במזונותיה אף כשאינה עמו. (ערעור תשכ"א/60 ו-70) *3)
- אשה נאמנה לטעון בפני בעלה, שאין לו גבורת אנשים, דחוקה שאין אשה טעיוה בפני בעלה לשקר, אבל כשהיא מוכרת ומוחזקת לחצופה ופרוצה במידה שאינה מתביישת לשקר בפני בעלה, אינה נאמנה. (ערעור תשכ"ב/125) *4)

1* אה"ע ע', ג'; ע"ג, ה'; ע"ו, י"א; ע"ז, א', ב', י"ב; קנ"ד, א' והבאים, כ"א רמ"א, ב"ש לה', ב"ה ל"ד - ראה גם את הדיון בבית הדין הרבני המוזכר ב-ע"א 425/63 (פד"י, כרך י"ח, תשכ"ד/ה-1964, ע' 325, 330).

2* פסקי דין של בתי הדין הרבניים בישראל, כרך ג', ע' 346.

3* פסקי דין של בתי הדין הרבניים בישראל, כרך ד', ע' 157.

4* פסקי דין של בתי הדין הרבניים בישראל, כרך ד', ע' 326.

אם הבעל אינו מפרנס את אשתו כדי קיום מינימלי, הן משום עניותו הן משום שאינו רוצה לעבוד ולהרויח, כופים אותו להוציאה (ערעור תש"ך/184) *1, אולם אין הבעל חייב במזונות אשתו, כשמנעה בעדו מחיי אישות. (ערעור תשי"ך/144) *2.

יא) נערכו קידושיין או נישואיין לנערה, שלא מלאו לה 17 שנים תמימות, משמשת עובדה זאת עילת תביעה להתרתם בדרך של גט, ותביעה כזאת יכולה להיות מוגשת או על ידי האשה, כל זמן שלא מלאו לה 19 שנים תמימות, או אף על ידי אחד מהוריה או מאפוטרופסיה או על ידי פקיד הסעד - לפני שמלאו לה 18 שנים תמימות. (סעיף 3 לחוק גיל הנישואין, חש"י-1950) *3.

ביצוע פסק הדין לגירושין

א. כשהבעל נתחייב בדין לגרש את אשתו בגט פיטורין והוא מסרב לגרשה, בית הדין היה יכול, לפנים, לכופ אותה אף בשוטים *4) להוציא אותה בגט. אולם בזמן הזה ובכדי שלא יהיה גט מעושה (בכפיה), כופים מצד הדין, רק כשלבועל אשה בעבירה ("איסור מצד הנישואין"), ולכעסה, גט במקרה זה, כמו במקרים אחרים, בית הדין רק מחייב את הבעל להוציא את אשתו בגט, וכשאינו מציית לפסק הדין, בית הדין הרבני מוסיף "פיצויים" על כתובהה כדין מורד, עד שיאמר "רוצה אני (לגרשה)", ואין בזה איסור של גט מעושה. *5)

כשרה היא הפרקטיקה של בית דין רבני, לפיה מנסים הרבנים לפייס את הבעל בדברים ולדבר על לבו שיתן את הגט מרצון, כשקימת פלוגתא הלכתית, אם בנסיבות הענין (במקרה הנדון: מום של הבעל) יש או אין לכופ עליו את מתן הגט; אך מן הראוי, כי הפיוסים הללו ייעשו

---

*1 פסקי דין של בתי הדין הרבניים בישראל, כרך ד', ע' 164.

*2 פסקי דין של בתי הדין הרבניים בישראל, כרך ד', ע' 321.

*3 ספר החוקים מס' 57.

*4 פרט למקרים הנזכרים לעיל בעמ' 100 מס' (ח) - י).

*5 אה"ע קנ"ד, כ"א רמ"א, ב"ש ל"ה, ב"ה ל"ד, פ"ת ד', ט'.

- לא על ידי דיין אחד אלא על ידי כל בית הדין, ובמעמד שני בעלי הדין גם יחד, אלא אם כן אחד מהם מותר על נוכחותו. (בג"צ 43/57 *1).
- אין להטיל מזונות כלחץ לגט (ע"א 87/49 *2), אולם ראה בג"צ 54/55.
- ב. לפנים, בעל היה יכול לגרש את אשתו בעל כרחה ("בלא דעחה"). אבל רבנו גרשום החריס, שלא לגרשה בעל כרחה אלא כשהיא בעבירה אצלו או כשעברה על דת, ומאז אין מגרשים על כרחה של האשה. כאשר כיום אשה נתחייבת בדין להתגרש מבעלה והיא מסרבת לקבל את גיטה, בית הדין רק מפחית מכתובתה (אבל לא מהנדוניה), והוא רשאי, לפי בקשת הבעל, להתיר לו לישא אשה על אשתו כשברצונו לקיים מצוות פריה ורבייה, אחרי שהשליש את גיטה והכל מה שמגיע לה בזמן הגט; ההיתר צריך אישור על ידי פסק דין סופי של בית הדין הגדול לערעורים בחתימת הרבנים הראשיים לישראל. *3)
- התיר האיש קשר הנישואין על כרחה של האשה ובאין פסק דין של בית דין מוסמך המחייב את האשה להתרת קשר הנישואין, האיש אסם בפסע. (סעיף 181 א' לפקודת החוק הפלילי, 1936, לפי סעיף 8 (ב) לחוק שיווי זכויות האשה, תשי"א - 1951 *4) לפי הוראה זו, אין בעל המגרש את אשתו על כרחה עובר על עבירה, כשפסק דין של בית דין רבני מחייב את בני הזוג להתגרש זה מזו. - אדם אשר מגרש את אשתו בעל כרחה בפני בית דין מוסמך (במקרה הנדון: בין דין מושלמי), ולוא גם בניגוד לחוק הממשלתי, עוד אינו דומה לאדם המגרש את אשתו על כרחה מבלי להזקק אפילו לגושפנקא כלשהי של בית דינו הדחי, ויש להתחשב בזה להקלת עונשו. (ע"פ 141/60 *5)
- ג. ציווה בית דין רבני בפסק דין שאין עוד ערעור עליו, לכפות איש לחת גט פיסטורין לאשתו או לכפוח אשה לקבל גט פיסטורין מאישה, רשאי בית המשפט המחוזי, כתום 6 חודשים מיום מתן הצו, לפי בקשת היועץ המשפטי לממשלה, לכפות במאסר לציית לצו. (סעיף 6 לחוק שיפוט בתי דין רבניים (נישואין וגירושין), תשי"ג-1953 *6)

*1 פ. עליון, תשי"ז כרך כ"ח - 1957, ע' 103.

*2 פ. ד' (עליון) ע' 113.

*3 אה"ע ע"ז, ב' רמ"א, ג' רמ"א; קנ"ד, י' רמ"א; קט"ו, כ' רמ"א; קי"ז, ב' רמ"א, י"א, רמ"א; קי"ט, ו' רמ"א, חלקה מחוקק ז'.

*4 ספר החוקים מס' 82.

*5 פד"י, כרך י"ד - 1960, ע' 1879.

*6 ספר החוקים מס' 134.

הגשת הבקשה של היועץ המשפטי של הממשלה לפי סעיף 6 לחוק הנ"ל אל בית המשפט המחוזי, נתונה לשיקול דעתו של היועץ המשפטי, ובית הדין הגבוה לצדק אינו מתערב בשיקול דעתו, כשאינן למצוא דופי בעמדתו של היועץ המשפטי. (בג"צ 85/54) *1). אולם לפי סעיף 2 לחוק להיקון סדרי המינהל (הנמקוח), חשי"ט-1958 *2), כשנתבקש היועץ המשפטי לממשלה בכתב, להשתמש בסמכות שניתנה לו על פי סעיף 6 לחוק שיפוט בהי דין רבניים (נישואין וגירושין), חשי"ג-1953, והוא סירב לבקשה, יודיע בכתב למבקש או למבקשת את נימוקי סירובו.

למעשה, בתי דין רבניים אינם נוהגים, מסיבות הדין העברי ל"כוף" לגירושין (אלא אולי במקרה הנדיר, שהאשה נמצאת בעבירה" אצל בעלה ואחד מבני הזוג רוצה להגרש, בזמן שהשני מתנגד לכך; ראה אה"ע, קנ"ד, כ"א רמ"א), והם רגילים רק ל"חייב" לגירושין *3). לכן, אין משמעות מעשיה לסעיף 6 לחוק שיפוט בהי דין רבניים (נישואין וגירושין), חשי"ג-1953, אלא כשמפרשים את המלה "לכפות" ככולל "לחייב" *4), וכשסוברין שבין "כפיה" ל"חייב" אינו אלא הבדל דק, אף לפי הדין העברי, ושאינן מתפקידי המוסדות המשפטיים החילוניים לברר בכל פסק דין לגירושין שיובא בפניהם, ענינים פנימיים של הדין העברי, מה שגם אינו בסמכותם (אף כשהיה ביכולתם). פירוש זה של המלה "כופה" גם יתאם את הוראת הסעיף 6 הנ"ל לסעיף 181 א' לפקודת החוק הפלילי, 1936, שאוסר, במובן החוק הפלילי, גירושין שנערכו על-כרחיה של האשה, באין פסק דין "המחייב" לגירושין, ולא דווקא "הכופה" לגירושין. ובלעדי פירוש זה, הביצוע של פסק דין לגירושין בדרך כפיה לפי סעיף 6 לחוק שיפוט בתי דין רבניים (נישואין וגירושין), חשי"ג-1953, הוא, למעשה, בשיקול דעתם של היועץ המשפטי לממשלה ושל בית המשפט המחוזי, שבפניו תבוא בקשת היועץ המשפטי, ובלעדיהם יכולים לבצע פסק דין לגירושין נגד בעל-סרבן רק על ידי הגדלת גובה המזונות החודשיים לאשתו,

*1) פסקים, עליון, חשי"ד, כרך ט"ו - 1954, ע' 455.

*2) ספר החוקים מס' 264.

*3) ראה אה"ע, קנ"ד, פ"ת כ"ז: "מחויב על פי הדין לגרשה, ואף שאין כופין בזמן הזה".

*4) "שמענו שהוא מוציא, שמענו שכופין; מה בין אלו לאלו?" (ירושלמי, כתובות, פי"א, הלכה ז').

ואין יכולים לבצע פסק דין לגירושין נגד אשה-סרבנית שאין לה דרישת מזונות ושיש לה רק כתובה קטנה, והסיכון הקלוש של מתן היתר ליסא אשה על אשתו במקרה כזה אינו אלא תמורה בלתי מתאימה לבעל, ביחוד אחרי שבג"צ 301/63*1) רוצה אפילו עוד להגביל את מתן ההיתר למקרה של אשה שנשתטית או שנעדרת לפחות 7 שנים ובנסיבות המעוררות חשש לחייה. לפי סעיף 6 לחוק שיפוט בחי דין רבניים (נישואין וגירושין), חשי"ג-1953, נחוצים לכפית גט - צו של בית דין רבני ומנגנון לביצועו: הם היועץ המשפטי לממשלה ובית המשפט המחוזי. והכפיה לגט של ביה הדין הרבני היא כדין, אם בהתאם לדין מותר "לכפות" את הבעל לחת את הגט ולא רק "לחייבו" לחתו, אחרת יהיה גט מעושה, שהוא פסול מדרבנן, אבל מפני שהוא כשר מן התורה, הוא פוסל את האשה לכהונה. למעשה, חושש כל ביה דין מגט מעושה וכופה רק בדרך ברירה: או לגרש את אשה או לזונה, אף כשאינה יושבת תחתיו. ואמנם, אונס אינו רק אונס בגוף, בהכאות ובהבטוח, אלא גם אונס ממוך, אבל אין אונס ממוך פוסל את הגט, כאשר הכסף הנגבה בכפיה מן הבעל, או שמאיימים עליו בגבייתו על ידי מאסר וכדומה, הוא חוב המגיע מן הבעל, ואמצעי הכפיה הם מן הסוג שמוהר להשתמש בהם לצורך גביית חוב זה. ויוצא מזה, שפסק דין למזונות של בית דין רבני, גם אם ניתן בדרך הברירה הנזכרת, אינו פסק דין ל"מזונות הפחדה", שיבוצעו לפועל על ידי משרד ההוצאה לפועל רק אחרי צו של בית משפט מחוזי לפי בקשת היועץ המשפטי לממשלה, אלא כל פסק דין למזונות הוא בחזקת פסק דין לתשלום חוב המגיע מן הבעל. ובית הדין הגבוה לצדק גם אינו יושב לערעור על פסקי דין של בית הדין הרבני אלא הוא "לוקח במושלם", כי ההלכה שנפסקה על ידי הרבנים - בדין ישראל נכון יסודה. (בג"צ 54/55*2). בית הדין הגבוה לצדק גם אינו מתערב בסמכותו של יו"ר ההוצאה לפועל להוציא פקודה מאסר נגד בעל הממאן לשלם את סכום המזונות החודשיים, שהוטלו עליו על ידי בית דין רבני, כל עוד בית הדין הגבוה לצדק לא שוכנע כי סכום זה מהווה הסוואה ונוסח אחר לנקיטת אמצעי, שמטרתו היא כפית מתן גט לאשתו. (בג"צ 137/55*3)

1* פד"י, כרך י"ח (א), ע' 598;

2* פסקים, עליון, חשט"ו/ז, כרך כ' - 1955, ע' 335.

3* פסקים, עליון, חשט"ו/ז, כרך כ' - 1955, ע' 248.

ב י ב ל י ו ג ר פ י ה .

מחמת קוצר היריעה, לא תובא בבביליוגרפיה זו
רשימת הספרים והמקורות המתיחסים לנושא או שבהם
נעזרתי לצורך כתיבת הנושא. יובאו רק שמות הספרים
והפוסקים אשר צוטטו או הובאו בגוף החיבור.

א. מקורות בתנ"ך.

משלי	בראשית
מלאכי	שמות
צפניה	ויקרא
	דברים

ב. מקורות בתלמוד.

רש"י - ר' שלמה יצחקי	ערכין	בבא בתרא
רשב"ם	ראש השנה	גיטין
תוספות - רי"ד	שבועות	יבמות
ר"י - רבינו יהודה	תמורה	כתובות
רח - רבינו חננאל	קידושין	נדרים
ר"ת - רבינו חס	תלמוד ירושלמי	סוטה

ג. ספרות הפוסקים ונושאי כליהם.

כנסת יחזקאל	הדרישה	אבן בוחן
כתב סופר	הס"ז	אבן העזר (שו"ע)
לחם משנה	היד החזקה	אגודת אזור
לקט הקמח	המאירי	אור זרוע
מגיד משנה	המבי"ט	אורחות חיים
מהר"א שטיין	העטור	אינציקלופדיה תלמודית הנודע ביהודה
מהרי"ב קזים	הרי"ף	באר הגדולה
מהרי וייל	הר"ף	באר הגולה
מהרי"ם	הרשב"ץ	באר היטב
מהרי"ם"ץ	חנות יאיר	בית יוסף
מהרי"ק	חנות המשלש	בית מאיר
מהר"ם	חזון איש	בית שמואל
מהר"ם אלשקר	חכם צבי	בנימין זאב
מהר"ם לובלין	חלקת מחוקק	בעל המאור
מהר"ם מינץ	חתם סופר	גבורת אנשים
מהר"ם פדוה	מור	דרכי משה
מהר"י פורמון	יד אהרון	האגודה
סהר"י"ט	יורה דעה (שו"ע)	הב"ח
מהרש"ל	כל בו	הגות אשר"י
מוהר"ר יהודה חן	כנסת הגדולה	הגיות מיימוניות
מלחמות ה'		הגר"א
מעיל צדקה		
מקור ברוך		

רס"ה	ראב"ד	מקץ עשר
רנ"ה	ראבי"ה	מרדכי
רעק"א	ר' אליעזר אשכנזי	משיב דבר
רשב"א	רא"ש	משכנות יעקב
רש"ך	רבינו גרשם	משפט צדק
רש"ל	רבינו ירוחם	משפטי עוזיאל
רשב"ש	רבינו חננאל	
	ר' ברוך עוזיאל חזקיהו	סמ"ג
שאגת אריה	רבינו שמחה	
שאילת דוד	רדב"ז	עבודת הגרשוני
שדה חמד	ר"י בן הרא"ש	ערוך השלחן
שלטי גבורים	ריב"ס	
שער אשר	ריב"ש	פחד יצחק
	ריו"ט ליפמן	פני משה
תומת ישרים	ריטב"א	פנים חדשות
תורת אמת	ריצב"א	פרת מטה אהרון
תשב"ץ	רמ"א	פתחי תשובה
	רמב"ם	
	רמב"ן	צבי חמד

1. ספרות מאוחרת.

1956 - דיני נישואין וגירושין	-	פלטיאל דייקן
בטאון הסתדרות עורכי הדין בישראל - השי"ד	-	"הפרקליט"
1957 - המעמד האישי בישראל	-	ד"ר מ. זילברג
1950 - תורת אבן העזר	-	הרב א. קרלין
1949 - משפטי אישות	-	הרב א.ע. רודנר
1958 - דיני משפחה	-	בנציון שרשבסקי
1965 - דיני המשפחה ושיפוטם ליהודי ישראל	-	אלחנן א. שפטלוביץ

ה. חקיקה ישראלית

- חוק שווי זכויות האשה חשי"א - 1951
- חוק שיפוט בתי דין רבניים (נישואין וגירושים) חשי"ג - 1953
- פקודת החוק הפלילי 1936
- חוק לתקון סדרי המנהל (הנמקות) חשיט 1958

ו. ספרות פסיקה ישראלית

- אסף פסקי דין, ביח הדין העליון לערעורים - חשי' בעריכת ז. ורהפטיג תשט"ז
- פסקי דין, בתי דין רבניים כרך ב, ג, ד (חש"ז) כ"א
- פסקי דין ח' יח' 1964 יד' יז' 1963 טז 1962
- פסקים - בית המשפט העליון 1960 בכרך כ' חשט"ו-ז; טו' 1954.
- פסקים - בית המשפט המחוזי. כח' חשי"ז.